

TÜRKİYE SİVİL HAVACILIK MECLİSİ 2018 YILI SEKTÖR RAPORU

TÜRKİYE ODALAR VE BORSALAR BİRLİĞİ TÜRKİYE SİVİL HAVACILIK MECLİSİ

Kapak resmi; İstanbul Havalimanı Gece Görünümü (Kaynak; İGA)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ (TOBB Başkanı)

ÖNSÖZ (Sivil Havacılık Meclis Başkanı)

1. SEKTÖR YAPISI

- 1.1. Genel
- 1.2. Uluslararası İlişkiler
- 1.3. (SHGM) Yeni Projeler, Çalışmalar
- 1.4. Mevcut Durum ve Sektör Kuruluşları
 - 1.4.1. Havalimanları
 - 1.4.2. Heliportlar
 - 1.4.3. Hava Seyrüsefer Hizmetleri
 - 1.4.4. Havayolu Şirketleri
 - 1.4.5. Diğer Hava Aracı İşletmeleri
 - 1.4.6. Yer Hizmet Kuruluşları
 - 1.4.7. Bakım, Onarım, Yenileme (BOY) İşletmeleri
 - 1.4.8. Sivil Havacılık Eğitim Kuruluşları
 - 1.4.8.1. Sertifika Programları
 - 1.4.8.2. Üniversite Eğitimleri
- 1.5. SHGM Denetimleri

2. HAVA TAŞIMACILIK GERÇEKLEŞMELERİ VE ÖNGÖRÜLER

- 2.1. Dünyada Hava Taşımacılık Gerçekleşmeleri
- 2.2. Türkiye’de Hava Taşımacılık Gerçekleşmeleri
- 2.3. Türkiye’de Kısa Dönem Öngörüler
- 2.4. Dünyada Öngörüler

3. HAVAYOLU VE TURİZM

4. 5 SORUN, 5 ÇÖZÜM

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

6. RAPORUN HAZIRLANMASI

7. KAYNAKLAR

8. KISALTMALAR

TABLO, GRAFİK, ŞEKİL VE RESİMLER

Tablolar

- Tablo 1.1-** 2009-2018 Yılları Dünya Ücretli-Tarifeli Yolcu Trafiği
- Tablo 1.2-** 2009-2018 Yılları Dünya Kargo Taşımacılığı
- Tablo 1.3-** 2017 Yılı Dünya Ücretli-Tarifeli Yolcu-Yük-Posta Ülkeler Sıralaması–İlk 15 Ülke
- Tablo 1.4-** 2017 Yılı Dünya Ücretli-Tarifeli Yolcu-Km Ülkeler Sıralaması–İlk 15 Ülke
- Tablo 1.5-** 2017 Yılı Dünya Ücretli-Tarifeli Yük Ton-Km Ülkeler Sıralaması–İlk 15 Ülke
- Tablo 1.6-** 2013-2018 Yılları IATA üyesi Havayolu Şirketleri Gelir-Gider/Kar Durumu
- Tablo 1.7-** 2010-2017 Yılları Dünya Toplam Uçak Sayıları
- Tablo-1.8.** 2017 Yılı Dünyada Havayolu Taşımacılık Hizmetleri İhracat Gelişimi
- Tablo-1.9.** 2016-2018 Yılları Sivil Havacılık Sektörü Ciro ve Personel Sayısı
- Tablo-1.10.** 2016-2018 Yıllarında Yayınlanan Mevzuat
- Tablo-1.11.** 2009-2018 Yılları Yeşil Sertifikalı Havaalanı Kuruluşları
- Tablo-1.12.** 2014-2018 Yılları Sektör Büyüklükleri
- Tablo-1.13.** DHMİ Yap İşlet Devret Projeleri
- Tablo-1.14.** DHMİ Kirala İşlet Devret Projeleri
- Tablo-1.15.** 2018 Yılında Sivil Hava Ulaşımına Açık Havalimanları
- Tablo-1.16.** 2016-2018 Yılları Heliport Sayıları
- Tablo-1.17.** 2018 Yılı Hava Seyrüsefer Yardımcı Cihaz ve Kolaylıkları
- Tablo-1.18.** 2016-2018 Yılları Havayolu Şirketleri ve Yolcu/Kargo Uçak Sayıları
- Tablo-1.19.** 2016-2018 Yılları Havayolu Şirketleri Toplam Uçak Sayıları ve Yolcu/Kargo Kapasiteleri
- Tablo-1.20.** 2016-2018 Yıllarında Havayolu Şirketleri İç Hat-Dış Hat Uçuş Yapılan Şehir (Ülke) ve Noktalar
- Tablo-1.21.** 2018 Yılı Havayolu Şirketleri Uçak Tip ve Adetleri
- Tablo-1.22.** 2016-2018 Yılları Diğer Şirketler ve Hava Aracı Sayıları
- Tablo-1.23.** 2016-2018 Yılları Yer Hizmet Şirketleri ve Sayıları
- Tablo-1.24.** 2016-2018 Yılları Bakım ve Uçuş/Tip Eğitim Organizasyonları
- Tablo-1.25.** 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı Havacılık Programları
- Tablo-1.26.** 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı 2 Yıllık Havacılık Programları
- Tablo-1.27.** 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı 4 Yıllık Havacılık Programları
- Tablo-1.28.** 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı Tüm Havacılık Programları ve Kontenjanlar
- Tablo-1.29.** 2016-2018 Yılları SHGM Denetimleri
- Tablo-1.30.** 2016-2018 Yılları Türkiye-AB SAFA Bulgu Oranları
- Tablo-2.1.** 2019-2021 Yılları DHMİ Yolcu Trafiği Artış Öngörülleri
- Tablo-2.2.** 2019-2021 Yılları DHMİ Uçak Trafiği Artış Öngörülleri

- Tablo-3.1.** 2016-2018 Yılları Türkiye'ye Gelen Ziyaretçiler
- Tablo-3.2.** 2016-2018 Yılları Türkiye'ye Gelen Yurt Dışında İkamet Eden TC Vatandaşları
- Tablo-3.3.** 2016-2018 Yılları Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçiler
- Tablo-3.4.** 2016-2018 Yılları Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçilerin Milliyetlerine Göre Dağılımı (2018 Yılı 1 milyon üzeri)
- Tablo-3.5.** 2018 Yılı İllere Göre Ziyaretçi Sayısı

Grafikler

- Grafik-1.1.** 2009-2018 Yılları Dünya Ücretli-Tarifeli Yolcu Trafiği
- Grafik-1.2.** 2009-2018 Yılları Dünya Kargo Trafiği

Şekiller

- Şekil-1.1.** 2017 Yılı Dünya Bölgelere Göre Ücretli-Tarifeli Yolcu Dağılımı
- Şekil-1.2.** 2018 Yılı Dünya Bölgelere Göre Ücretli-Tarifeli Yolcu-Km (RPKs) Dağılımı
- Şekil-1.3.** 2009-2018 Yılları EUROCONTROL Avrupa IFR Trafiği
- Şekil-1.4.** 2012-2018 Yılları EUROCONTROL Bölgesi Günlük Uçuş Ortalamaları
- Şekil-1.5-** 2017 Yılı EUROCONTROL Bölgesi Ülkelere Göre Eklenen Günlük Uçuş Sayısı
- Şekil-1.6.** 2018 Yılı EUROCONTROL Bölgesi 2018 Yılı Ülkelere Göre Eklenen Günlük Uçuş Sayısı
- Şekil-1.7.** 2018 Yılı EUROCONTROL Bölgesi IFR Uçuş Trafiği Pazar Dağılımı
- Şekil-1.8.** 2003-2018 Yılları Türkiye ile İkili Hava Ulaştırma Anlaşması Bulunan Ülke Sayısı
- Şekil-1.9.** 2018 Yılı Havayolu Şirketleri Uçak Dağılımı
- Şekil-1.10.** 2018 Yılı İç Hat Yolcu Taşımacılığında Havayolu Şirketleri Yolcu Payları
- Şekil-1.11.** 2018 Yılı Dış Hat Yolcu Taşımacılığında Havayolu Şirketleri Yolcu Payları
- Şekil-1.12.** 2014-2018 Yılları Yerli-Yabancı Havayolu Şirketleri Dış Hat Yolcu Payları
- Şekil-1.13.** 2018 Yılı Dış Hat Yolcu Taşımacılığında Yabancı Havayolu Şirketleri Payları
- Şekil-1.14.** 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı 2 Yıllık Program Kontenjanlarının Dağılımı
- Şekil-1.15.** 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı 4 Yıllık Program Kontenjanlarının Dağılımı
- Şekil-2.1.** 2009-2018 yılları Dünya Tarifeli Yolcu Trafik Gelişimi
- Şekil-2.2.** 2009-2018 yılları Dünya Kargo Trafiği
- Şekil-2.3.** 2009-2018 Yılları EUROCONTROL Avrupa IFR Trafiği
- Şekil-2.4.** 2009-2018 Yılları İç Hat- Dış Hat Toplam Yolcu Trafiği
- Şekil-2.5.** 2018 Yılı Havalimanları İç Hat Yolcu Payları
- Şekil-2.6.** 2018 Yılı Havalimanları Dış Hat Yolcu Payları

- Şekil-2.7** 2009-2018 Yılları Havalimanları Dış Hat Toplam Tarifeli-Tarifesiz Yolcu Trafiği
- Şekil-2.8.** 2009-2018 Yılları İç Hat-Dış Hat Toplam Uçak Trafiği
- Şekil-2.9.** 2009-2018 Yılları İç Hat-Dış Hat Toplam Ticari Uçak Trafiği
- Şekil-2.10.** 2009-2018 Yılları Ticari Sefer Başına İç Hat- Dış Hat Toplam Yolcu Sayıları
- Şekil-2.11.** 2009-2018 Yılları İç Hat- Dış Hat Toplam Yük (Kargo-Posta-Bagaj) Trafiği
- Şekil-2.12.** 2009-2018 Yılları İç Hat- Dış Hat Toplam Kargo Trafiği
- Şekil-2.13.** 2009-2018 Yılları Overflight Uçak Trafiği
- Şekil 2-14.** 2009-2018 Yılları Toplam Yolcu Trafik Gerçekleşmeleri ve 2019-2021 Yılları DHMİ Öngörülleri
- Şekil-2.15.** 2009-2018 Yılları Toplam Uçak Trafik Gerçekleşmeleri ve 2019-2021 Yılları DHMİ Artış Öngörülleri
- Şekil-3.1.** Türkiye’de Turist Ulaşım Tercihleri (2018)

Resimler

- Resim-1.1.** Türkiye Ulaşımında Kavşak Noktası
- Resim-1.2.** 2018 Yılı Sivil Hava Ulaşımına Açık Havalimanları
- Resim-1.3.** İstanbul Havalimanı
- Resim-1.4.** İstanbul Havalimanı Terminalinden Görünüm
- Resim-1.5.** İstanbul Havalimanı Kule Görüntüsü
- Resim-1.6.** 2018 Yılı İç Hat Uçuş Noktaları
- Resim-1.7.** 2018 Yılı Dış Hat Uçuş Noktaları
- Resim-1.8.** BOY tesislerinden görünümler

ÖNSÖZ

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Türk özel sektörünün en üst düzey yasal temsilcisi sıfatı ile iş dünyasının ihtiyaçları doğrultusunda çalışmalar yürütmekte, sorunlarına çözüm aramakta ve özel sektörün istikrarlı bir biçimde gelişimine katkıda bulunmaktadır.

Sektörlerimize daha kapsamlı hizmet sunulması ihtiyacı doğrultusunda ve bu hizmetlerin geliştirilmesi perspektifinde 18 Mayıs 2004 tarih ve 5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu'nun 57'nci maddesine dayanılarak Türkiye Sektör Meclislerinin Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği" hazırlanmıştır. 12 Şubat 2005 tarih ve 25725 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren yönetmeliğimize istinaden Birliğimiz şemsiyesi altında 61 adet Türkiye Sektör Meclisi oluşturulmuştur.

Türkiye Sektör Meclisleri, sektörün tüm ilgili taraflarını bünyesine alan entegre yapısı ile yerel olduğu kadar uluslararası nitelik taşıyan sektörel bir bakış açısı ile ve bugünün yanında geleceği kuşatan strateji ve vizyonu ile dünyadaki benzer örneklerinden daha kapsamlı örnekler sunmaya yönelmiş bir yapıdır. Bu haliyle sektör meclisleri, sektörlerimize ve ekonomimize büyük faydalar sağlama potansiyeli taşıyan önemli bir oluşumdur.

Meclisler firmaların, sektörel kuruluşların ve ilgili kamu kurumlarının üst düzey yöneticileri ile temsilcilerini bünyesine katan önemli bir buluşma noktasıdır. Türkiye Sektör Meclisleri, yelpazesi içine aldığı tüm ekonomik sektörler için radikal bir adımı temsil etmektedir. Meclis içerisinde sağlanan birlik ve beraberlik ortamı, ortak görüşlerin oluşturulmasına ve ortak kararların alınmasına imkân sağlamaktadır. Ortak kararlar doğrultusunda başlatılan girişimlerden ilgili merciler nezdinde daha olumlu sonuçlar alınmaktadır. Bu sektörel yapılanma ile kamu-özel sektör ortaklığının etkin bir biçimde hayata geçirilebildiği sağlam bir zemin oluşturmuştur.

Meclis faaliyetleri çerçevesinde, meclis çalışmalarından daha fazla verim alınabilmesi, farklı görüş ve düşüncelerin uyumlaştırılması, tutarlılık sağlanması sektörün mevcut durumu ve geleceğine yönelik beklentileri konusunda kamuoyunun bilgilendirilmesi amacıyla meclislerimiz tarafından sektör raporları hazırlanmaktadır.

Hazırlanan "Sivil Havacılık Meclisi Sektör Raporu 2018"nin sektörel politika ve stratejilerin oluşturulması, geleceğe yönelik projeksiyonlara ve pazar araştırmalarına katkıda bulunması açısından faydalı olacağı düşüncesi ile Sivil Havacılık sektörümüze, camiamıza ve ilgililere hayırlı olmasını dilerim.

M. Rifat HİSARCIKLIOğLU
Başkan

ÖNSÖZ

Son yıllarda dünyada yaşanan tüm siyasi ve ekonomik olumsuzluklara rağmen 2018 yılında da, havayolu ulaşımı istikrarlı gelişimini sürdürmüştür. Dünya ücretli-tarifeli yolcu trafiği 2017 yılına göre %6,1 artış ile 4,3 milyara yükselmiş, küresel ekonomiye olan katkı artarak devam etmiştir.

2000'li yıllarda başlayan havayolu ulaşım faaliyetlerindeki batıdan doğuya eksen kayması devam etmekte, Asya, Ortadoğu ve Afrika pazarlarındaki büyümelerin etkisi her geçen yıl daha da artmaktadır. Ücretli-tarifeli yolcu pazarında lider durumdaki Asya Pasifik Bölgesinin payı her geçen yıl daha fazla olmaktadır.

Ülkemiz coğrafi bakımdan Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının ortasında stratejik bir konuma sahip olup gelişmiş pazarlar ile gelişmekte olan pazarlar arasındaki uçuş rotaları üzerinde yer almaktadır. Türkiye, 2003 yılından itibaren uygulamaya koyduğu liberal havacılık politikaları ile hava ulaşım faaliyetlerinde dünyada en hızlı gelişim gösteren ülkelerden biri olmuştur. Ülkemiz hava ulaşımı, 2015 ve 2016 yıllarında yaşanan yavaşlamaya rağmen 2017 ve 2018 yıllarında tekrar yükselişe geçmiştir. 2018 yılında toplam gelen-giden yolcu trafiği 2017 yılına göre %9 artış ile 210,498.164 milyon yolcuya yükselmiştir. Buna direkt transit yolcularda eklendiğinde 2018 yılının genel toplamı 210.947.639 yolcudur. 2017 yılına göre, dış hatlarda %16,8 olan artış oranı iç hatlarda aynı oranda yaşanmamış sadece %3,1 olarak gerçekleşmiştir. Dış hatlarda yaşanan dünya ortalamalarının çok üzerindeki artışa rağmen, iç hatlarda yaşanan bu düşük artış oranı dikkat çekici olup Sektör aktörleri tarafından her yönüyle değerlendirilmesi gereken bir husustur.

2017 yılı ICAO verilerine göre, Türkiye, dünya toplam ve uluslararası ücretli-tarifeli yolcu-km sıralamasında 11. dünya toplam ücretli-tarifeli ton-km (yolcu-yük-posta) sıralamasında 12. ve uluslararası uçuşlar sıralamasında da ücretli-tarifeli ton-km'de 8. ve ücretli-tarifeli yolcu-km'de 9. sırada yer almıştır.

Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) çalışmasına göre, Türkiye 2017 yılında dünyada havayolu taşımacılık hizmetleri ihracatında, ABD ve BAE'nin arkasından 3. sıradadır. Yolcu taşımacılığı ihracatı 2016 ve 2017 yıllarında toplam hizmet ihracatının yaklaşık %47'si olarak gerçekleşmiş, Ülkemiz ekonomisine önemli katkı sağlamıştır. Ülkemiz 2017 yılı ilk 10 ihracatçı listesinde 5 havacılık kuruluşu yer almıştır.

Ülkemiz Sivil havacılık sektöründe 2017 yılında 196.041 personel istihdam edilmiş, toplam sektör cirosu 24,31 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. 2018 tahmini değerleri ise; 205.000 personel ve 29,46 milyar ABD doları cirodur

2018 yılında, uçulan toplam uçuş noktası artmaya devam etmiş, 5 havayolu şirketi ile iç hatlarda 7 merkezden 56 noktaya, dış hatlarda ise yine 5 havayolu şirketi ile 124 ülkede 318 noktaya uçuşlar gerçekleşmiştir.

İstanbul dünyanın en büyük küresel transit merkezlerinden biri haline gelmiştir. 2018 yılında İstanbul havalimanlarında hizmet verilen toplam gelen-giden yolcu sayısı ilk defa 100 milyonu geçmiştir. 29 Ekim 2018 tarihinde resmi açılışı yapılan İstanbul Havalimanının tam kapasite ile hizmete girmesiyle İstanbul İlimizdeki uçak, yolcu ve kargo trafiğinin daha da artması beklenmektedir.

Ancak, ülkemizin hava ulaşımındaki sürdürülebilir gelişimi için sadece havayollarındaki trafik büyümeleri yeterli değildir, havalimanları ve hava trafik hizmetlerindeki gelişmelerin de bugüne kadar olduğu gibi zamanında sağlanması gereklidir. Diğer önemli bir faktör de havacılık personelinin sektörün ihtiyaçlarına uygun eğitilmesi olup bu konuya daha da fazla önem verilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, 2018 yılı içinde açılan Türk Sivil Havacılık Akademisinin, ülkemiz havacılık eğitimlerine katkı sağlaması beklenmektedir.

Ülkemiz yolcu ve kargo taşımacılığının yanı sıra kabin ve kokpit, hava trafik, teknisyen, yer personeli ve havacılığın diğer yan faktörlerine en üst düzeyde eğitim veren kurumların çoğalması ile uluslararası tercih edilen konuma gelmiştir. Artık kendi pilotunu, teknisyenini yetiştiren, yakında kendi uçağını ve helikopterini yolcuların kullanımına verebilecek konuma geleceğiz. Kaldı ki uçak yan destek unsurlarını başarı ile üretebilmekteyiz.

Son yıllardaki gelişmeler ile hava ulaşımında dünyada ilk on içinde yer almakta olan ülkemizin önümüzdeki yıllarda gerek iç hatlarda gerekse küresel transit merkezi olarak dış hatlarda dünya havayolu ulaşımına daha da önemli katkı sağlaması beklenmektedir. Sürdürülebilir gelişme için kamu ve özel sektörün birlikte çalışması gereklidir.

Saygılarımla,

Teoman TOSUN

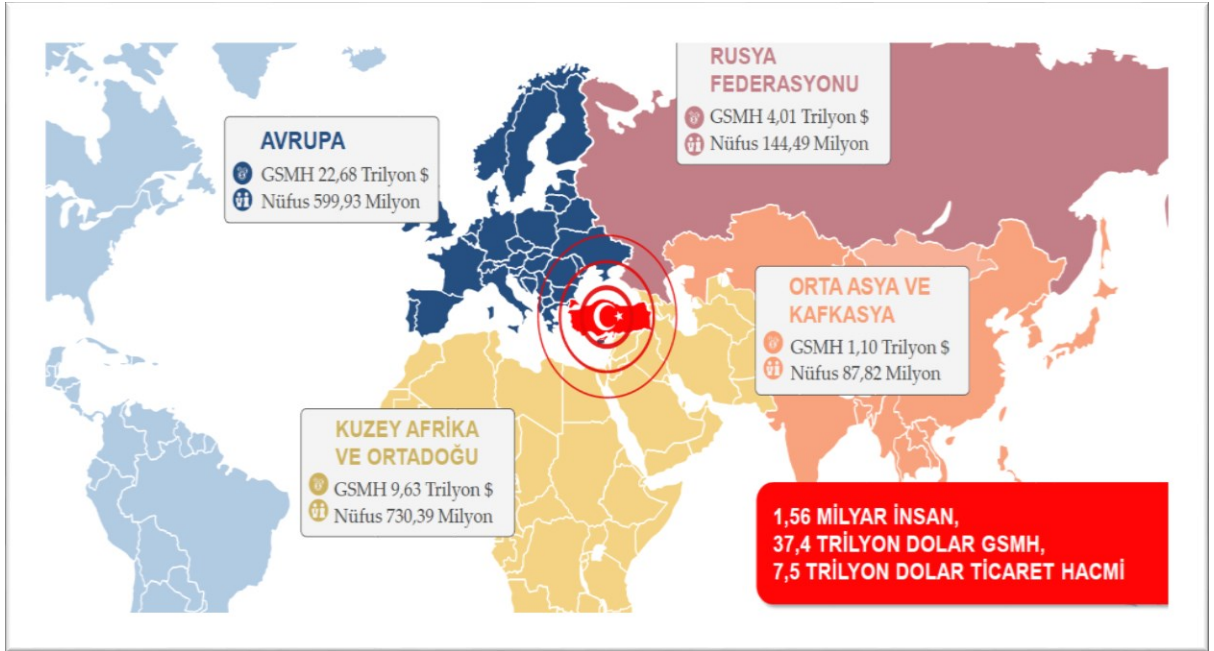
Türkiye Sivil Havacılık Meclisi Başkanı

1. SEKTÖR YAPISI

1.1. Genel

Havayolu ulaşımı ülkeler arasındaki ulaşım zamanını kısaltarak, kültürel birliktelik ve insanlar arasında kurduğu dostluk köprüleriyle dünyamızın sosyal ve ekonomik refahının yükseltilmesinde büyük önem taşımaktadır. Havacılık sektörünün stratejik önemi nedeniyle gelişmiş ve yeni teknolojileri bünyesinde barındıran ülkeler hem ticari hem kültürel hem de askeri alanda büyük avantajlar elde etmekte ve önemli güç haline gelmektedirler.

Ulaşılabilirlik ve hız faktörünün önde olduğu hava ulaşımında Türkiye çok önemli bir kavşak noktasıdır. Ülkemiz, 1,5 milyar insanın yaşadığı, 37,4 milyar ABD doları GSMH ve 7,5 trilyon ABD doları ticaret hacmine sahip ülkelere sadece 4 saat uçuş mesafesi uzaklığındadır (Resim-1.1)¹.

Resim-1.1. Türkiye Ulaşımında Kavşak Noktası (Kaynak; UAB²)

Türkiye hem küresel havacılık sisteminde hem de bulunduğu coğrafyada bu önemli konumunu çok iyi bir şekilde değerlendirmiş ve bölgesel anlamda güçlü bir aktör konumuna gelmiştir. T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafından 2003 yılında “Her Türk vatandaşı En Az Bir Kere Uçağa Binecek!” sloganıyla başlatılan “Havacılıkta Serbestleşme Projesi” etkisini kısa bir sürede göstermiş; ülkemiz havacılık sektörünün hızla gelişmesine ve büyümesine, bölgeler arası gelişmişlik düzeyi farkının azalması ile dünyayla entegrasyonun artmasına neden olmuş ve dünya havacılık sektöründe

¹ T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (UAB), 2019 Yılı Bütçe Sunumu; http://www.udhb.gov.tr/images/hizlierisim/UAB_2019.pdf

² UAB 2019 yılı Bütçe Sunumu

saygıyla ve takdirle karşılanan bir ülke haline gelinmesini sağlamış; ülkemizde havayolu ulaşımını vatandaşlarımız için lüks olmaktan çıkartıp herkesi yararlanabileceği bir olanağa da dönüştürmüştür.

Türkiye, içinde bulunulan dönemde “*Dünyada Ulaşamadığımız Hiçbir Nokta Kalmayacak!*” hedefiyle hareket eden Türk sivil havacılığı sayesinde dünyanın en geniş uçuş ağına sahip ülkesi haline gelmiş ve birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede sivil havacılık sektöründe kriz yaşanırken ve şirketler küçülmeye giderken, Türkiye’de sivil havacılık sektörü büyümesini sürdürmüştür³.

T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı’nın Ulaşımındaki Temel Politikaları;

- (1) Türkiye’nin en büyük 10 ekonomi arasına girebilmesi için gereken ulaşım altyapısının tamamlanması,
- (2) Planlı bir yaklaşımla sürdürülebilir ulaşım yapısının oluşturulması,
- (3) Yatırımlara özel sektör işbirliği modelleriyle alternatif finansman sağlanması ve
- (4) Ulaşım yatırımlarının koridor yaklaşımı ile önceliklendirilmesi ve uluslararası bağlantıların güçlendirilmesi,

şeklinde olup bu amaçla 2003-2018 yılları arasında havayolu sektörü için toplam 52,5 milyar TL yatırım gerçekleştirilmiştir (Bu rakama KÖİ projelerinin harcanan kısmı da dahildir)⁴.

Bakanlığın Havacılık ve Uzay Politikaları da aşağıdaki şekildedir:

- (1) Havacılıkta dünya ortalamasınının 3 katına yakın büyümenin sağlanması,
- (2) Başarılı Kamu-Özel İşbirliği uygulamalarına devam edilmesi,
- (3) Havalimanı ağının ülke geneline yayılması ve
- (4) Uzay ve havacılık teknolojilerinin yerleştirilmesi.

Bu genel açıklama sonrasında, dünyada ve Türkiye’de son yılların gelişimine baktığımızda; dünyada 2009 yılı ve sonrası ücretli-tarifeli yolcu gerçekleştirmeleri aşağıda tablo-grafik (Tablo-1.1 ve Grafik-1.1) halinde verilmiş olup 2009 yılından beri istikrarlı bir artış yaşanmıştır⁵. İlk verilere göre 2018 yılında taşınan ücretli-tarifeli yolcu sayısı 4,3 milyarı geçmiş olup 2017 yılına göre %6,1 artış gerçekleşmiştir⁶. Ücretli-

³ SHGM, 2017-2021 Stratejik Planı;

http://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/pdf/kurumsal/strateji/stratejik_plan_2017-2021.pdf

⁴ UAB 2019 yılı Bütçe Sunumu

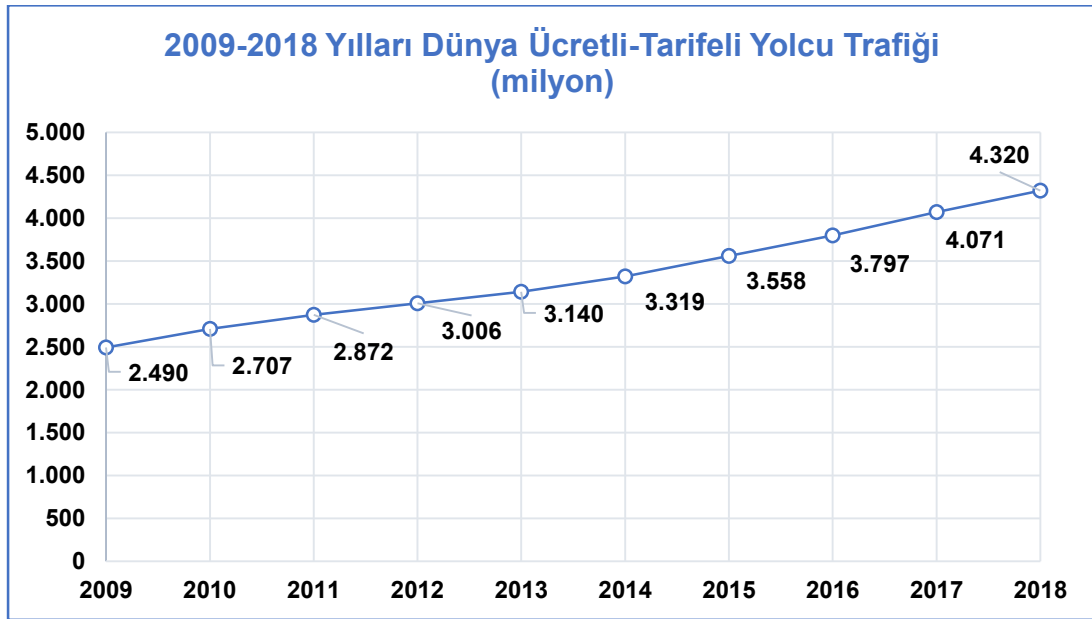
⁵ ICAO Annual Report of the Council – 2017; https://www.icao.int/annual-report-2017/Documents/Annual.Report.2017_Air%20Transport%20Statistics.pdf

⁶ ICAO web sitesi; <https://www.icao.int/Newsroom/Pages/Solid-passenger-traffic-growth-and-moderate-air-cargo-demand-in-2018.aspx>

tarifeli yolcu-km (RPKs) artışı ise %6,5 olarak gerçekleşmiştir⁷. 2018 yılında ücretli-tarifeli uçak kalkış sayısının da 38 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir.

2009-2018 Yılları Dünya Ücretli-Tarifeli Yolcu Trafiği (milyon)		
Yıl/Yolcu	Taşınan Yolcu (milyon)	Yıllık Artış (%)
2009	2.490	-0,4
2010	2.707	8,7
2011	2.872	6,1
2012	3.006	4,6
2013	3.140	4,5
2014	3.319	5,7
2015	3.558	7,2
2016	3.797	6,7
2017	4.071	7,2
2018 (tahmini)	4.320	6,1

Tablo-1.1. 2009-2018 Yılları Dünya Ücretli-Tarifeli Yolcu Trafiği (Kaynak; ICAO)

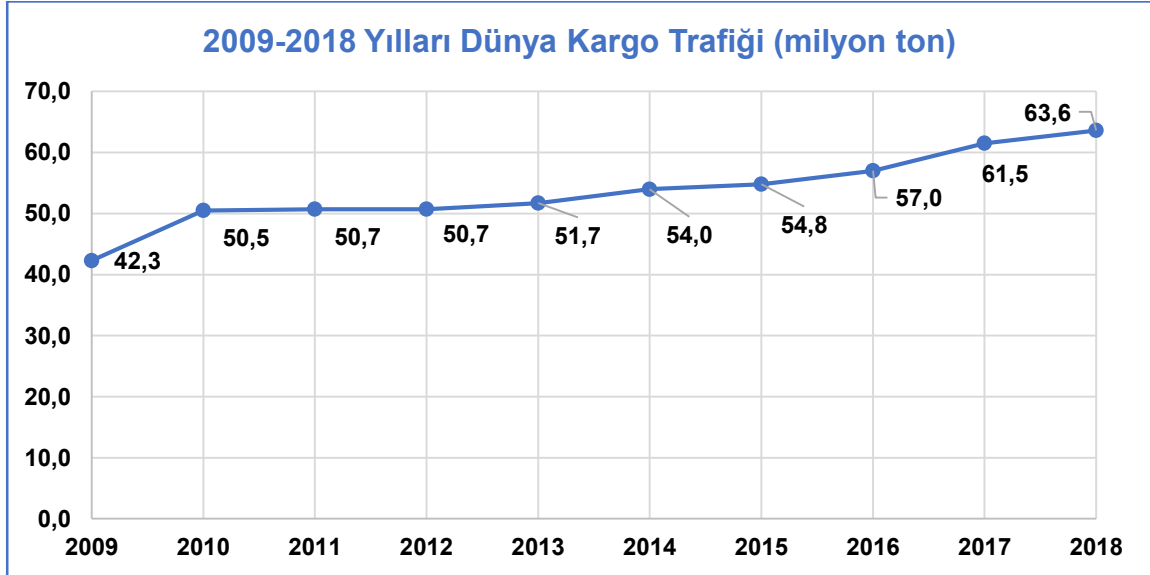
Grafik-1.1. 2009-2018 Yılları Dünya Ücretli-Tarifeli Yolcu Trafiği (Kaynak; ICAO)

⁷ IATA 7.2.2019 tarihli Basın Açıklaması; <https://www.iata.org/pressroom/pr/Pages/2019-02-07-01.aspx>

Kargo taşımacılığında ise durum biraz farklı olup 2010-2013 yılları arasında durağanlaşan kargo taşımacılığı 2014 yılından sonra istikrarlı bir artış içine girmiş olup 2009-2018 yılı gerçekleştirmeleri aşağıda tablo-grafik (Tablo-1.2 ve Grafik-1.2) halinde verilmiştir⁸ (ICAO verilerine göre 2017 yılında taşınan kargo miktarı 56 milyon ton civarındadır, IATA verilerine göre ise 2018 yılında 63,7 milyon ton kargo taşınmıştır).

2009-2018 Yılları Dünya Kargo Trafiki		
Yıl/Kargo	Taşınan Kargo (milyon-ton)	Yıllık Artış (%)
2009	42,3	-8,8
2010	50,5	19,3
2011	50,7	0,0
2012	50,7	0,0
2013	51,7	1,9
2014	54,0	4,4
2015	54,8	1,4
2016	57,0	4,0
2017	61,5	7,9
2018 (tahmini)	63,6	3,4

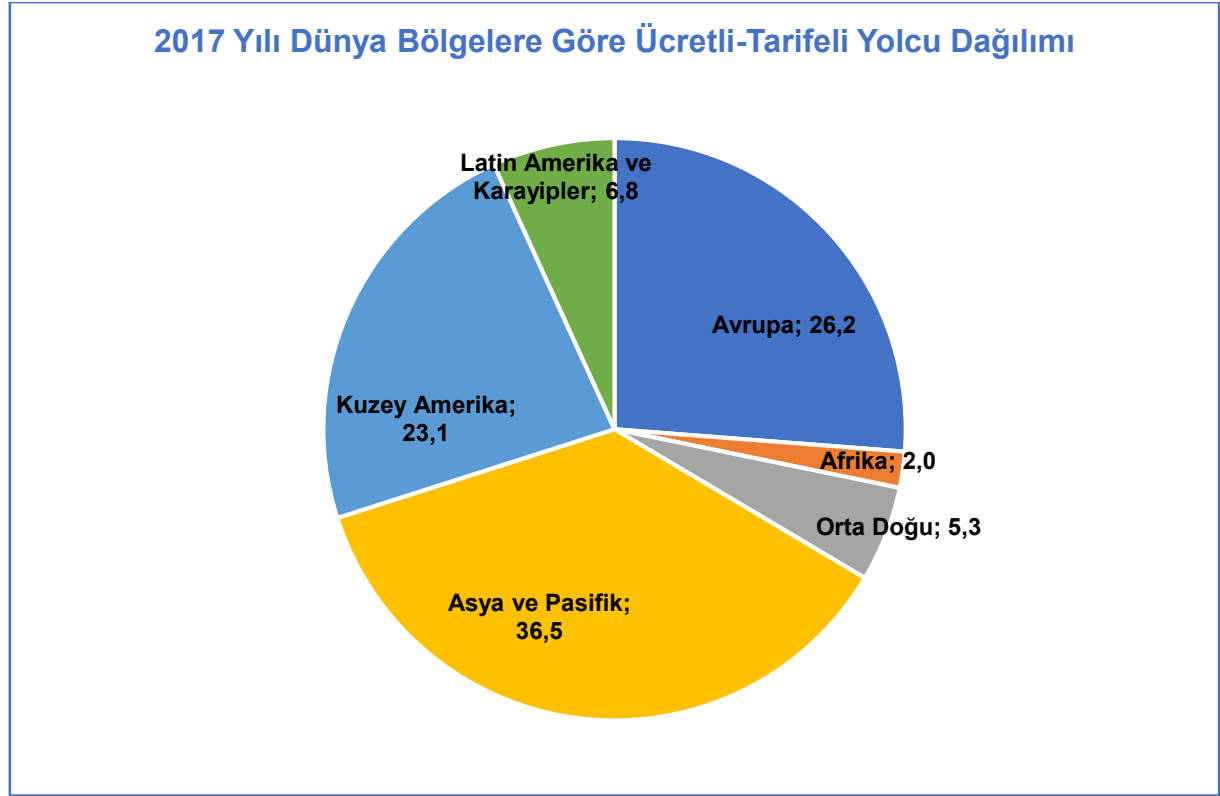
Tablo-1.2. 2009-2018 Yılları Dünya Kargo Trafiki (Kaynak; IATA/Statista)

Grafik-1.2. 2009-2018 Yılları Dünya Kargo Taşımacılığı (Kaynak; IATA/Statista)

⁸ The Statistics Portal (Statista); <https://www.statista.com/statistics/564668/worldwide-air-cargo-traffic/>

ICAO verilerine göre 2017 yılında 36.772 uçak kalkışı ile 1.660.485'i uluslararası ücretli-tarifeli seferlerde olmak üzere toplamda 4.071.193.000 yolcu taşınmıştır. **Toplam ücretli-tarifeli yolcunun** %36,5'i Asya Pasifik Bölgesinde, %26,2'si Avrupa Bölgesinde, %23,1'i Kuzey Amerika Bölgesinde, %6,8'i Latin Amerika ve Karayipler Bölgesinde, %5,3'ü Orta Doğu Bölgesinde, %2,1'i de Afrika Bölgesinde gerçekleşmiştir (Şekil-1.1).

Şekil-1.1. 2017 Yılı Dünya Bölgelere Göre Ücretli-Tarifeli Yolcu Dağılımı (2017)
(Kaynak; ICAO)

ICAO verileri, 2013 yılından beri uluslararası tarifeli yolcu ve kargo taşımacılığındaki **doluluk oranlarının** değişmediğini göstermekte olup 2017 yılında yolcu doluluk oranı %81,3 - kargo (ağırlık) doluluk oranı da %55,4 seviyesinde gerçekleşmiştir⁹. 2018 yılı ilk verilerine göre yolcu doluluk oranları %81,9 olarak tahmin edilmektedir.

2017 yılında **toplam ücretli-tarifeli yolcu-km** (RPKs) gerçekleşmelerine göre bir önceki yıla oranla dünyada %7,9 artış yaşanmıştır. Dünya sıralamasında Asya Pasifik Bölgesi %34 pay ile öndedir. Bunu, %27 ile Avrupa Bölgesi, %23 ile Kuzey Amerika Bölgesi, %9 ile Orta Doğu Bölgesi, %5 ile Latin Amerika ve Karayipler Bölgesi ve %2 ile Afrika Bölgesi izlemiştir. 2017/2016 açısından en yüksek trafik artışı %10,7 ile Asya/Pasifik Bölgesinde yaşanmıştır. Aynı dönemde Avrupa Bölgesi trafik artışı da

⁹ ICAO; Annual Report of the Council (2017)

%8,6 olarak gerçekleşmiştir. 2018 yılı ilk verilerine göre; RPKs artışı 2017 yılına göre % 6,7 artış göstermiştir¹⁰.

2017 yılı **uluslararası ücretli-tarifeli yolcu-km** taşımacılık verilerine göre bir önceki yıla oranla dünyada %8,4 artış yaşanmıştır. 2017 yılında Avrupa Bölgesi havayolu taşıyıcıları toplam taşımacılığın %37'sini gerçekleştirmişlerdir. Avrupa Bölgesini, %29 ile Asya Pasifik Bölgesi havayolu taşıyıcıları, %14 ile Orta Doğu Bölgesi havayolu taşıyıcıları, %13 ile Kuzey Amerika Bölgesi havayolu taşıyıcıları, %4 ile Latin Amerika ve Karayipler Bölgesi havayolu taşıyıcıları ve %3 ile Afrika Bölgesi havayolu taşıyıcıları izlemiştir. En yüksek artış %10,5 ile Asya Pasifik Bölgesinde olmuştur. 2018 yılı ilk verileri; 2017 yılına göre dünyada %6,4 artış sağlandığını ve en yüksek artışın %7,3 ile yine Asya/Pasifik Bölgesinde gerçekleştiğini göstermiştir.

2017 yılı **iç hat ücretli-tarifeli yolcu-km** gerçekleştirmelerine göre bir önceki yıla oranla %7,1 artış gerçekleşmiştir. İç hatlardaki artışta başı çeken ülkeler ABD, Çin ve Hindistan olup sırasıyla %3,6-13,2-17,7 oranında artış yaşamışlardır. İç hat uçuşlarda, Asya Pasifik Bölgesi %42 pay ile %41 paya sahip ABD'nin önüne geçerek bu alandaki hızlı gelişmesini göstermiştir. İç hat taşımacılıkta Avrupa Bölgesi %9, Latin Amerika Bölgesi ise %7 pay almıştır. 2018 yılı ilk verileri 2017 yılına göre % 7,3 artış göstermekte olup en büyük katkı Kuzey Amerika Bölgesi (özellikle ABD) ve Çin tarafından sağlanmıştır.

2017 yılında **“düşük-ücretli (low-cost)” taşıyıcılar**, 2016 yılına göre %11,4 artış ile yaklaşık 1,2 milyar yolcu taşımış olup bu dünya toplam yolcu taşımacılığının %30'una karşılık gelmektedir. Bu bağlamda, “düşük-ücretli” taşıyıcıların gelişiminin devam ettiği görülmektedir. 2018 yılı ilk verilerine göre “düşük-ücretli” taşıyıcılar, toplam yolcu taşımacılığının %31'ine tekabül eden 1,3 milyar yolcuyu taşımıştır.

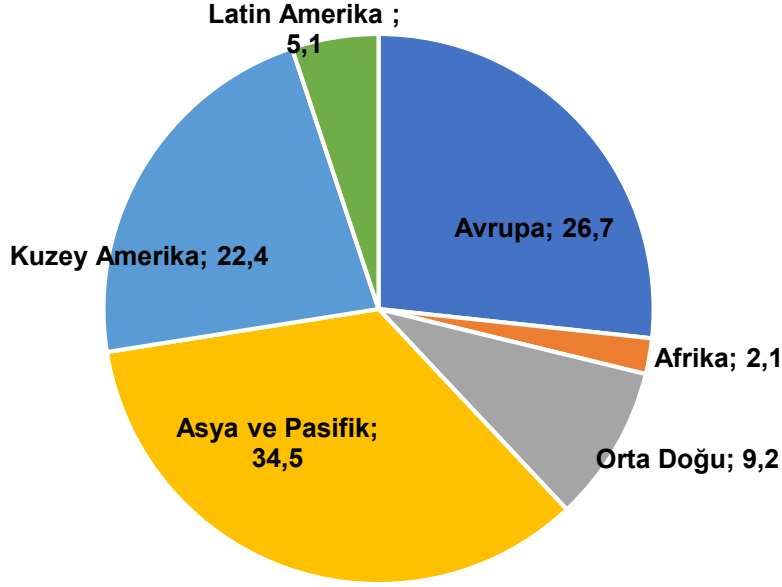
2018 yılı ilk verilerini açıklayan IATA'ya göre ise; 2018 yılı havayolu yolcu talebi açısından çok başarılı geçmiş, **ücretli-tarifeli yolcu-km bazında** 2017 yılına göre %6,5 büyüme yaşanmış (Uluslararası uçuşlar; %6,3 – iç hat uçuşlar; %7), bu şekilde küresel ekonomiye olan katkı artarak devam etmiştir. IATA'ya göre, 2018 yılında ücretli-tarifeli yolcu-km bazında küresel paylaşımda; Asya Pasifik Bölgesi %34,5, Avrupa Bölgesi %26,7, Kuzey Amerika Bölgesi %22,4, Orta Doğu Bölgesi %9,2, Latin Amerika Bölgesi %5,1 ve Afrika Bölgesi %2,1 pay almışlardır (Şekil-1.2.)¹¹.

IATA verilerine göre; **uluslararası ücretli-tarifeli yolcu-km bazında**; 2018 yılında 2017 yılına göre Asya Pasifik Bölgesi %7,3, Avrupa Bölgesi %6,6, Kuzey Amerika Bölgesi %5, Orta Doğu Bölgesi %4,2, Latin Amerika Bölgesi %6,9 ve Afrika Bölgesi %6,5 oranında artış göstermiştir. İç hatlarda ise 2017 yılına göre %7 artış yaşanmıştır.

¹⁰ ICAO web sitesi

¹¹ IATA 7.2.2019 tarihli Basın Açıklaması

2018 Yılı Dünya Bölgelere Göre Ücretli-Tarifeli Yolcu-Km Dağılımı

Şekil-1.2. 2018 Yılı Dünya Bölgelere Göre Ücretli-Tarifeli Yolcu-Km (RPKs) Dağılımı (Kaynak; IATA)

Uluslararası tarifeli yük taşımacılığında ise 2017 yılında yaklaşık 56 milyon ton kargo taşınmıştır (Statista verilerine göre 61,5 milyon ton). Statista'nın 2018 yılı ilk verilerine göre, 2018 yılında 63,6 milyon ton kargo taşımacılığı gerçekleşmiştir. ICAO ilk verilerine göre ise 2018 yılında, 2017 yılına göre FTKs (yük/ton km), olarak %4,5 artış gerçekleşmiştir. IATA 2018 yılı ilk verilerine göre de; 2017 yılına göre %3,5 artış yaşanmış olup 63,7 milyon ton kargo taşınmıştır. IATA'ya göre 2018 yılı küresel paylaşımı; Asya Pasifik Bölgesi %35,4, Kuzey Amerika Bölgesi %23,7, Avrupa Bölgesi; %23,3, Orta Doğu Bölgesi %13,3, Latin Amerika Bölgesi %2,6 ve Afrika Bölgesi %1,7 şeklindedir. 2018 yılında en yüksek artış %6,8 ile Kuzey Amerika Bölgesinde gerçekleşmiş, bunu %5,8 ile Latin Amerika Bölgesi, %3,9 ile de Orta Doğu Bölgesi takip etmiştir¹².

2017 yılı ICAO kesin verilerine göre, **Türkiye, dünya toplam ve uluslararası ücretli-tarifeli yolcu-km sıralamasında 11., dünya toplam ücretli-tarifeli ton-km (yolcu-yük-posta) sıralamasında 12. ve uluslararası uçuşlar sıralamasında da ücretli-tarifeli ton-km'de 8. ve ücretli-tarifeli yolcu-km'de 9. sırada yer almıştır** (Türkiye Avrupa'da ilk 3 içerisinde). Yolcu ve yük dünya sıralamaları aşağıda tablolarda (Tablo-1.3, 4 ve 5) gösterilmiştir.

¹² IATA 6.2.2019 tarihli Basın Açıklaması; <https://www.iata.org/pressroom/pr/Pages/2019-02-06-01.aspx>

Aşağıdaki tablolardan da görüleceği üzere uluslararası ücretli-tarifeli ton-km'de dünyada ilk 5 sırada ABD, BAE, Çin, İngiltere ve Almanya yer almaktadır. Avrupa'da ise ilk 3 sırada; İngiltere, Almanya ve Türkiye yer almaktadır. Uluslararası ücretli-tarifeli yolcu-km sıralamasında ise ilk 5 ülke; ABD, BAE, İngiltere, Çin ve Almanya'dır (Türkiye bu sıralama da Avrupa'da ilk 5 içerisinde).

2017 Yılı Dünya Ücretli-Tarifeli Yolcu-Yük-Posta Sıralaması - İlk 15 Ülke				
Ülke/Sıra	Ulusal + Uluslararası Servisler		Uluslararası Servisler	
	Sıra	milyon ton-km	Sıra	milyon ton-km
ABD	1	184.130	1	66.425
Çin	2	108.195	3	38.764
BAE	3	55.863	2	55.863
İngiltere	4	35.983	4	35.192
Almanya	5	32.795	5	31.789
Japonya	6	27.090	11	18.992
Rusya Federasyonu	7	25.529	15	14.824
Güney Kore	8	24.627	7	23.650
Katar	9	23.943	6	24.077
Fransa	10	23.943	10	19.001
Türkiye	11	23.303	8	19.669
Kanada	12	22.573	14	16.820
Singapur	13	19.601	9	19.601
Hindistan	14	19.364	20	8.940
İrlanda	15	18.874	12	18.667
Dünya Toplamı		925.667		638.580

Tablo-1.3. 2017 Yılı Dünya Ücretli-Tarifeli Yolcu-Yük-Posta Ülkeler Sıralaması–İlk 15 Ülke (Kaynak; ICAO)

2017 Yılı Dünya Ücretli-Tarifeli Yolcu Km Sıralaması - İlk 15 Ülke				
Ülke/Sıra	Ulusal + Uluslararası Servisler		Uluslararası Servisler	
	Sıra	milyon yolcu-km	Sıra	milyon yolcu-km
ABD	1	1.551.965	1	451.578
Çin	2	950.425	4	246.968
BAE	3	406.105	2	406.105
İngiltere	4	323.732	3	314.655
Almanya	5	255.444	5	245.229
Kanada	6	216.780	7	159.135
Rusya Federasyonu	7	205.407	16	95.174
İrlanda	8	203.864	6	201.787
Fransa	9	192.910	8	149.163
Japonya	10	191.538	15	97.519
Hindistan	11	190.402	20	79.240
Türkiye	12	183.398	9	147.678
Avustralya	13	155.093	18	85.776
Güney Kore	14	149.335	11	138.964
Katar	15	143.977	10	143.937
Dünya Toplamı		7.590.929		4.756.767

Tablo-1.4. 2017 Yılı Dünya Ücretli-Tarifeli Yolcu-Km Ülkeler Sıralaması–İlk 15 Ülke
(Kaynak; ICAO)

Türkiye, yük taşımacılığında ise dünya toplam ücretli-tarifeli yük-ton.km ve uluslararası seferlerde 13. sıralarda yer almıştır.

2017 Yılı Dünya Tarifeli Yük Ton-Km. Sıralaması - İlk15 Ülke				
Ülke/Sıra	Ulusal + Uluslararası Servisler		Uluslararası Servisler	
	Sıra	milyon ton-km	Sıra	milyon ton-km
ABD	1	41.592	1	24.727
Çin	2	23.324	3	16.502
BAE	3	16.517	2	16.517
Güney Kore	4	11.002	5	10.953
Katar	5	10.970	4	10.970
Japonya	6	10.685	6	9.700
Almanya	7	7.391	7	7.382
Lüksemburg	8	7.321	8	7.321
Singapur	9	7.007	9	7.007
Rusya Federasyonu	10	6.845	10	6.167
İngiltere	11	5.917	11	5.916
Hollanda	12	5.698	12	5.698
Türkiye	13	4.800	13	4.736
Fransa	14	4.261	14	3.823
Kanada	15	2.841	16	2.311
Dünya Toplamı		223.730		194.349

Tablo-1.5. 2017 Yılı Dünya Ücretli-Tarifeli Yük Ton-Km Ülkeler Sıralaması–İlk 15 Ülke (Kaynak; ICAO)

2018 yılı kesin verileri henüz yayınlanmamış olup Türkiye'nin yine ilk sıralar içinde yer alması beklenmektedir. Önümüzdeki 20 yıl içerisinde ise Ülkemizin mevcut trafik artışları devam ettiği takdirde ilk 6-7 içinde yer almamız beklenmektedir.

2017 yılında, İstanbul Atatürk Havalimanı gelen-giden toplam yolcu sıralamasında dünyada 15. (Avrupa'da 5nci), gelen-giden uluslararası yolcu toplamı sıralamasında da dünyada 10. (Avrupa'da 5nci) sırada yer almıştır. Toplam yolcu trafiğinde ilk 3 sırada; Atlanta, Pekin ve Dubai Havalimanları, Uluslararası seferlerde ise ilk 3 sırada; Dubai, Londra ve Hong Kong Havalimanları yer almıştır. Kargo trafiğinde ise ilk 3 sırada, Hong Kong, Memphis TN ve Shanghai Havalimanları yer almıştır¹³.

¹³ ACI 2017 Cargo Summary; <https://aci.aero/data-centre/monthly-traffic-data/cargo-summary/year-2017/monthly/>

Avrupa Havalimanları Konseyi (ACI Europe) tarafından yayınlanan 2018 yılı verilerine göre¹⁴, 2018 yılında Avrupa’da ilk 5 havalimanı (The Majors¹⁵) içinde yer alan İstanbul Atatürk Havalimanı %6,4 yolcu artışı ile Frankfurt Havalimanından (%7,8) sonra en iyi performansı gösteren havalimanı olmuş ve 68,19 milyon yolcu ile Avrupa’da 5. sıradaki yerini korumuştur. Atatürk Havalimanı ayrıca, merkez bağlantısına göre dünyada ilk 20 havalimanı içinde yer almaktadır. Yılda 25 milyon ve üzeri yolcuya hizmet veren havalimanları içinde yer alan Antalya Havalimanı %21,1 artış ile 2017 yılına göre yolcu trafiğini en çok artıran havalimanı olmuştur. İstanbul Sabiha Gökçen Havalimanı da %8,8 artış ile bu kategoride yolcusunu en çok artıran 4. havalimanı olmuştur. Avrupa’daki tüm havalimanları yolcu sayısı artışı bağlamında ise, Antalya Havalimanı Kutaisi Havalimanının (%52,5) arkasında 2. sırada, Milas-Bodrum Havalimanı (%18,8) ise 6. sırada yer almışlardır.

Dünyada havayolu taşımacılığına ilişkin verilerde önemli bir kaynak olan IATA’ya göre ise, 2017 yılında toplam 4,1 milyar ücretli-tarifeli yolcu taşınmıştır (2018 yılı ilk verilerine göre 4,3 milyar ücretli-tarifeli yolcu – günde 104 bin uçuş¹⁶). IATA ayrıca, tarifeli sefer yapılan şehir çifti (city-pair) sayısının 20.000’i geçtiğini belirtmiştir¹⁷. IATA verilerine göre, IATA üyesi havayolu şirketlerinin 2013-2018 yılı Gelir-Gider durumu da Tablo-1.6.’da gösterilmiştir¹⁸ (2017 yılında IATA üyesi havayolu şirketleri için 37,7 milyar ABD doları olan işletme karı, ICAO verilerine göre dünya genelinde tüm havayolları için 60 milyar ABD doları civarındadır). Net işletme karının yaklaşık %49’u Kuzey Amerika Bölgesi havayolu taşıyıcıları kaynaklıdır. 2018 yılı için beklenen toplam işletme karı yaklaşık 57 milyar ABD dolarıdır.

2013-2018 Yılları IATA Havayolları Gelir Gider Durumu (milyar ABD doları)						
Yıl/Gelir-Gider	2013	2014	2015	2016	2017	2018 (tahmin)
Gelirler	720	767	721	709	755	821
Giderler	695	731	659	649	697	765
İşletme Karı	25	36	62	60	58	56
Net Kar	10,7	13,8	36	34,2	37,7	32,3

Tablo-1.6. 2013-2018 Yılları IATA üyesi Havayolu Şirketleri Gelir-Gider/Kar Durumu (Kaynak; IATA)

¹⁴ ACI Europe 6.2.2019 tarihli Basın Açıklaması; <https://www.aci-europe.org>

¹⁵ The Majors (Avrupa’nın en çok yolcusu olan havalimanları); Londra Heathrow, Amsterdam Schiphol, Paris CDG, Frankfurt ve İstanbul Atatürk Havalimanları

¹⁶ IATA web sitesi; <https://www.iata.org/pages/default.aspx>

¹⁷ IATA Annual Review 2018; <https://www.iata.org/publications/Documents/iata-annual-review-2018.pdf>

¹⁸ IATA Industry Statistics-Fact Sheet (Aralık 2018); https://www.iata.org/pressroom/facts_figures/fact_sheets/Documents/fact-sheet-industry-facts.pdf

ICAO verilerine göre 2017 yılında dünyada maksimum kalkış ağırlığı (mtow) 9.000 kg'ın üzerinde 26.100'ü turbo jet, 3.136'sı turbo prop olmak üzere toplam 29.236 uçak faaliyet göstermiştir. 2010-2017 yılları uçak sayıları Tablo-1.7'de gösterilmiştir¹⁹. Airbus'a göre ise; 2017 yıl sonu itibariyle 100 yolcu/uçak kapasitesinden fazla yolcu uçağı sayısı 19.803, 10 ton kargo/uçak kapasitesinden fazla kargo uçağı sayısı 1.650 olmak üzere faaliyet gösteren toplam uçak sayısı 21.453'dir²⁰.

2010-2017 Yılları Dünya Toplam Uçak Sayısı			
Yıl/Uçak	Turbojet	Turboprop	Toplam
2010	20.904	2.976	23.880
2011	21.543	3.009	24.552
2012	22.255	2.997	25.252
2013	22.893	3.061	25.954
2014	23.587	3.066	26.653
2015	24.259	3.093	27.352
2016	25.060	3.117	28.177
2017	26.100	3.136	29.236

Tablo-1.7. 2010-2017 Yılları Dünya Toplam Uçak Sayıları (mtow >9.000 kg.) (Kaynak; ICAO)

Avrupa'da ki gelişmeye baktığımızda ise, EUROCONTROL verileri bağlamında; 2017 yılında toplam **overflight uçuş** sayısı 2016 yılına göre %4,4 artış ile 10,6 milyon uçuşa yükselmişti. Bu günlük ortalama 29.000 uçuşa tekabül etmekte olup 30 Haziran 2017 Cuma günü 35.937 uçuş (yıllık pik) gerçekleşmişti. EUROCONTROL Bölgesinde uçuşlar Haziran-Temmuz-Ağustos-Eylül aylarında yoğunlaşmaktadır. Kasım-Şubat-Nisan ayları ise uçuşların en düşük seviyede olduğu aylardır²¹.

2018 yılında ise EUROCONTROL uçuş bölgesinde uçuş sayısı 2017 yılına göre %3,8 artış ile bugüne kadarki en yüksek değer olan 11.011.434 uçuşa ulaşmıştır (Şekil-1.3). Bu günde ortalama 30.168 uçuşa tekabül etmektedir. 2009-2018 yılları yıllık IFR trafiği ve 2012-2018 yılları günlük uçuş trafik ortalamaları aşağıdaki grafik/şekilde gösterilmiştir. 2018 yılında EUROCONTROL uçuş bölgesinde 19 gün 36 binin üzerinde uçuş gerçekleşmiştir. 7 Eylül 2018 günü 36.910 uçuş ile en yüksek hava trafiği yaşanmıştır (Şekil-1.4)^{22 23}.

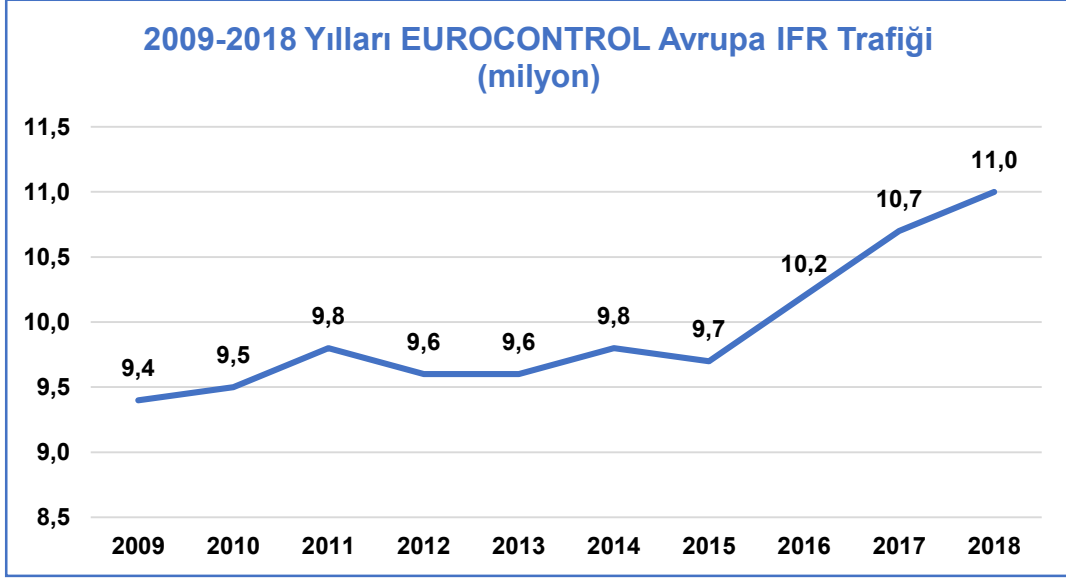
¹⁹ ICAO Annual Report of the Council, 2017

²⁰ Airbus, Global Market Forecast 2018-2017; <https://www.airbus.com/aircraft/market/global-market-forecast.html>

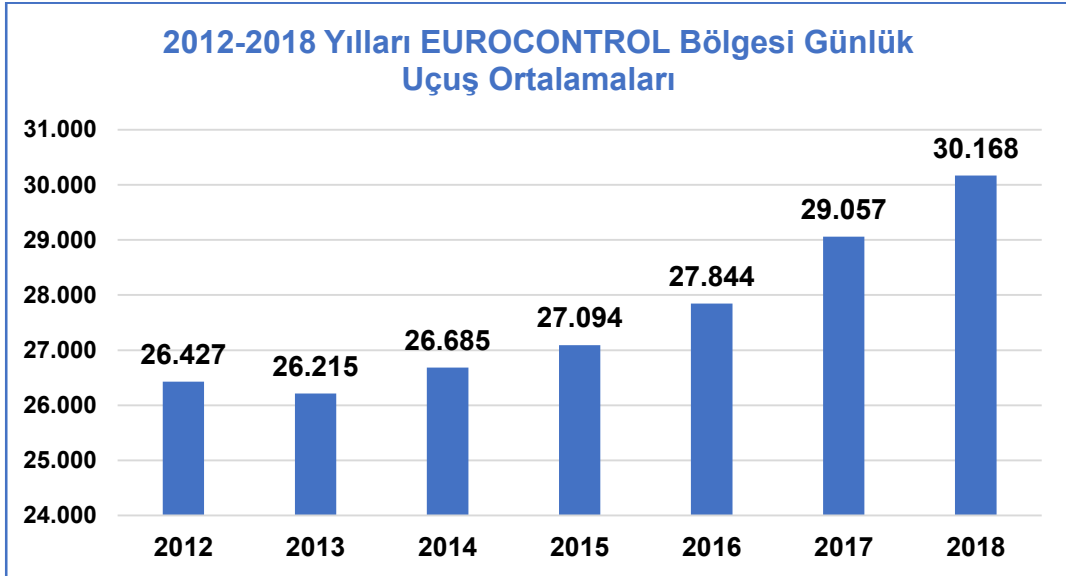
²¹ EUROCONTROL Network Operations Report 2017; <https://www.eurocontrol.int/sites/default/files/publication/files/nm-annual-network-operations-report-2017-main-report-final.pdf>

²² EUROCONTROL 10.1.2019 tarihli Basın Açıklaması; <https://www.eurocontrol.int/news/2018-air-traffic>

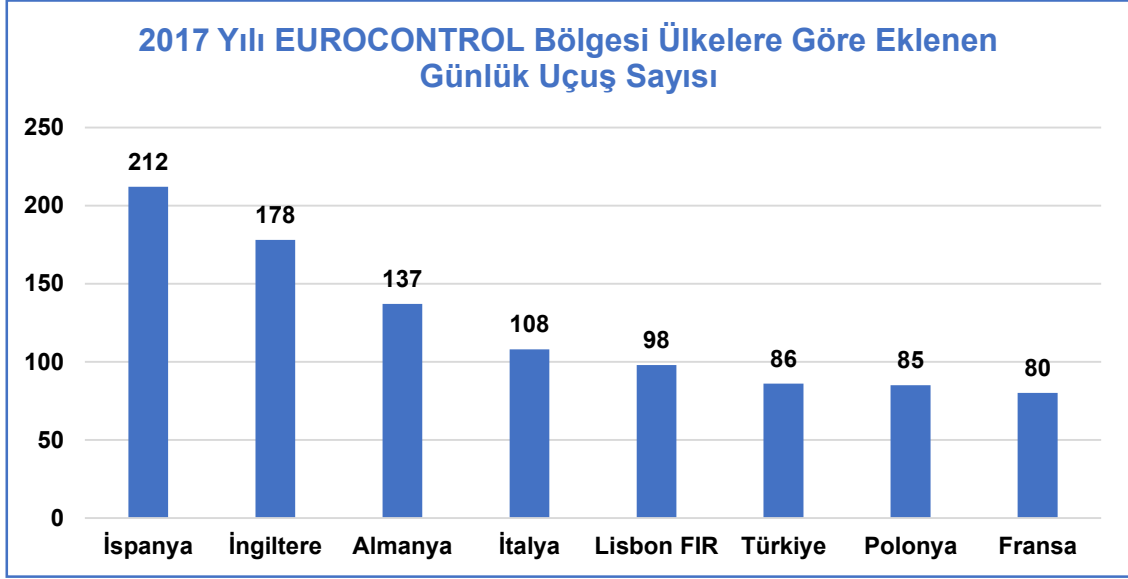
²³ EUROCONTROL Seven Year Forecast, February 2018; <https://www.eurocontrol.int/publications/eurocontrol-seven-year-forecast-february-2018>

Şekil-1.3. 2009-2018 Yılları EUROCONTROL Avrupa IFR Trafığı (Kaynak; EUROCONTROL)

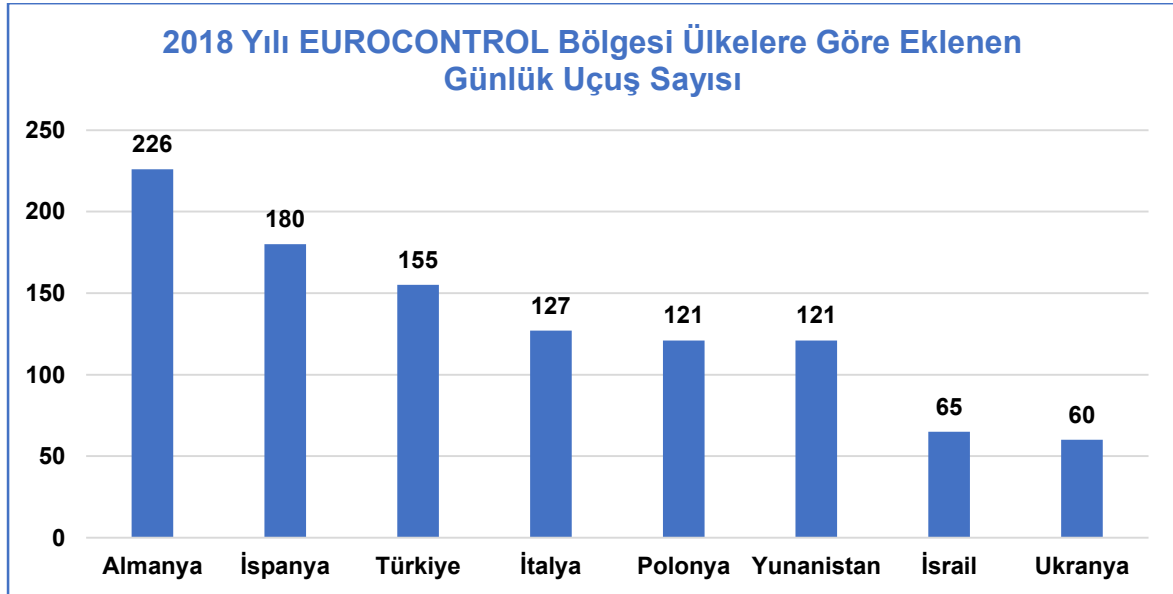

Şekil-1.4. 2012-2018 Yılları EUROCONTROL Bölgesi Günlük Uçuş Ortalamaları (Kaynak; EUROCONTROL)

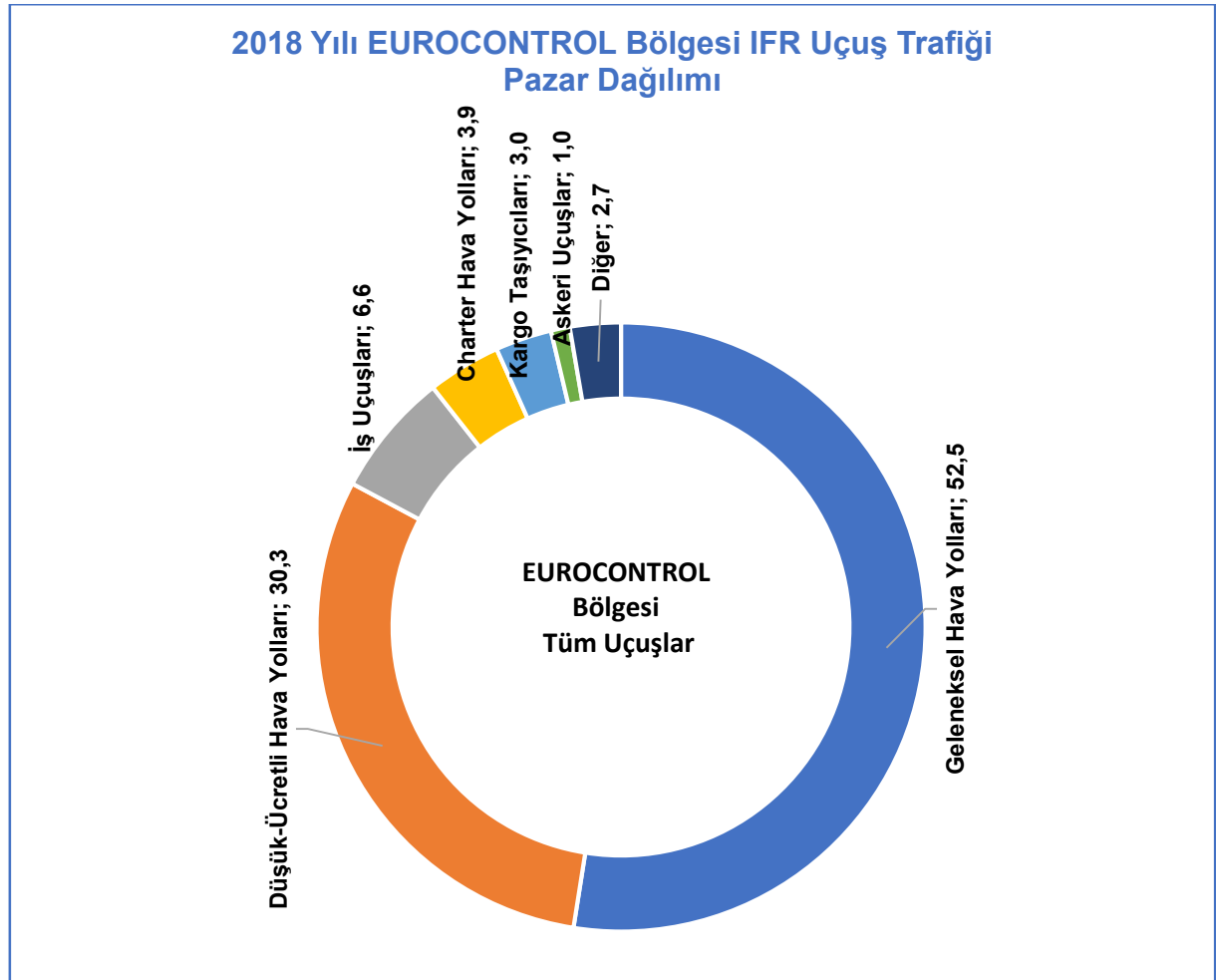
Şekil-1.5. 2017 Yılı EUROCONTROL Bölgesi Ükelere Göre Eklenen Günlük Uçuş Sayısı (Kaynak; EUROCONTROL)

2017 yılındaki artışta en yüksek katkı İspanya, İngiltere, Almanya ve İtalya kaynaklı olmuş iken, 2018 yılında yaşanan artışta sıralama değişmiş ve en yüksek katkı Almanya, İspanya, Türkiye ve İtalya tarafından sağlanmıştır (Şekil-1.5 ve 6). **2018 yılında EUROCONTROL Bölgesinde, Türkiye IFR trafiğinde %8,2 artış ile en yüksek artışın olduğu ülkeler içinde ilk sıralarda yer almıştır.** Özellikle, Türkiye ile Almanya, Rusya Federasyonu, İngiltere ve Polonya arasındaki IFR trafiği oldukça yükselmiştir. 2018 yılında günlük uçuş trafiğine Almanya 226, İspanya 180, Türkiye 155 ve İtalya 127 uçuş eklemiştir.

Şekil-1.6. 2018 Yılı EUROCONTROL Bölgesi Ükelere Göre Eklenen Günlük Uçuş Sayısı (Kaynak; EUROCONTROL)

EUROCONTROL Bölgesi 2018 yılı IFR uçuş trafiğinin Pazar segmentlerine göre dağılımı aşağıda grafik olarak gösterilmiştir. Görüleceği üzere en yüksek pay %52,5 ile geleneksel havayolu taşıyıcılarının olup bunu %30,3 pay ile “düşük-ücretli” havayolu taşıyıcıları izlemektedir (Şekil-1.7). Charter havayolu taşıyıcılarının payı ise %3,9’dur. 2018 yılında son 15 yılda ilk defa geleneksel tarifeli havayolu taşıyıcıları “düşük ücretli” havayolu taşıyıcılarına oranla daha fazla artış göstermişlerdir. Charter havayolu taşıyıcıları da, özellikle Mısır ve Tunus’a yönelik sefer artışlarıyla %14,4’lük bir artış yakalamışlardır. İş uçuşları 2017 yılına göre aynı düzeyde kalmış, kargo uçuşlarında ise %2,2’lik bir azalma yaşanmıştır.

Şekil-1.7. 2018 Yılı EUROCONTROL Bölgesi IFR Uçuş Trafiği Pazar Dağılımı (Kaynak; EUROCONTROL)

Havacılık istatistikleri konusunda uzman bir kuruluş olan ATAG’ın 2018 Ekim verilerine göre; sivil havacılık sektörü 65,5 milyon kişiye iş imkânı sağlamakta olup bunlardan 525 bin kişi havalimanı işleticilerinde, 5,6 milyon kişi havalimanlarında diğer işlerde, 2,7 milyon kişi havayolu şirketlerinde, 1,2 milyon kişi sivil havacılık imalat işletmelerinde, 233 bin kişi de hava seyrüsefer hizmet kuruluşlarında olmak üzere doğrudan sivil havacılık kuruluşlarında çalışmaktadır. ATAG, dünyada 1.303 havayolu şirketinin 31.717 uçak ile 3.759 havalimanından tarifeli seferler yaptığını, 170 hava

seyrüsefer kuruluşunun da hizmet vermekte olduğunu belirtmektedir²⁴. Havayolu taşıyıcıları 2017 yılında 45,901 hatta uçuş yapmıştır. Tarifeli havayolu taşıyıcılarının gerçekleştirdiği uçuş sayısı 41,9 milyondur. 2017 yılında havayolu ile 61,9 milyon ton da kargo taşınmıştır.

ICAO verilerine göre, 2017 yılında kalkış ağırlığı 5.700 kg.dan fazla (mtow) uçaklar ile yapılan ticari-tarifeli hava ulaşımında 2016 yılına göre %17 artış ile 88 uçak kazası meydana gelmiş, 50 can kaybı yaşanmıştır (2016; 75 kaza, 182 can kaybı). 2017 yılında can kaybı ile sonuçlanan kaza sayısı 5 olup bu son yılın en düşük değeridir. Bu şekilde, 2017 yılı kaza oranı; bir milyon tarifeli kalkışta 2,4 olarak gerçekleşmiştir (2016; 2,1)²⁵. 2018 yılında ise, 2017 yılına göre %30'un üzerinde bir artış ile **117 uçak kazası** meydana gelmiş ve 625 can kaybı yaşanmıştır. Bu şekilde, 2018 yılı kaza oranı 1 milyon tarifeli kalkışta 3,1 olarak gerçekleşmiştir²⁶.

IATA verilerine göre ise; ticari hava ulaşımında 2013-2017 yıllarında 1 milyon uçuşta 1,79 olan kaza oranı, 2017 yılında 1,11 olarak, 2018 yılında da 1,35 olarak gerçekleşmiştir. 2018 yılında, bu kategoride 11 ölümlü toplam 62 uçak kazası meydana gelmiş ve 523 kişi hayatını kaybetmiştir²⁷

2017 yılı büyük uçak imalatçıları Airbus ve Boeing için uçak teslimatları açısından oldukça başarılı geçmiş, Airbus²⁸ A320 (558), A330 (67), A350 (78) ve A380 (15) uçak tiplerinden toplam 718 uçağı, Boeing²⁹ ise B737 (529), B747 (14), B767 (10), B777 (74) ve B787 (136) uçak tiplerinden toplam 763 uçağı imal ederek sahiplerine teslim etmiştir. ICAO verilerine göre ise 2017 yılında dünyada toplam 1.481 yolcu uçağı teslim edilmiş, 2.131 yeni uçak siparişi verilmiştir.

2018 yılı da büyük uçak imalatçıları için üretim ve teslimat açısından oldukça başarılı geçmiştir. 2018 yılında Airbus 20 adet A220, 626 adet A320, 49 adet A330, 93 adet A350 ve 12 adet A380 olmak üzere toplam 800 uçak teslimatı gerçekleştirmiştir³⁰. Boeing ise; 580 adet B737, 6 adet B747, 27 adet B767, 48 adet B777 ve 145 adet B787 olmak üzere toplam 806 uçak teslimatı yapmıştır³¹.

²⁴ ATAG; Aviation Benefits Beyond Borders, 2018; <https://www.atah.org/our-publications/latest-publications>

²⁵ ICAO Annual Report of the Council-2017

²⁶ ICAO Accident Statistics; <https://www.icao.int/safety/iStars/Pages/Accident-Statistics.aspx>

²⁷ IATA 21.2.2019 tarihli Basın Açıklaması; <https://www.iata.org/pressroom/pr/Pages/2019-02-21-01.aspx>

²⁸ Airbus; 15.1.2018 tarihli Basın Açıklaması; <http://www.airbus.com/newsroom/press-releases/en/2018/01/airbus-commercial-aircraft-delivers-record-performance.html>

²⁹ Boeing; 9.1.2018 tarihli Basın Açıklaması; <https://boeing.mediaroom.com/2018-01-09-Boeing-Sets-Airplane-Delivery-Record-Finishes-2017-with-Larger-Order-Book>

³⁰ Airbus 9.1.2019 tarihli Basın Açıklaması; <https://www.airbus.com/newsroom/press-releases/en/2019/01/airbus-achieves-new-commercial-aircraft-delivery-record-in-2018.html>

³¹ Boeing 30.1.2019 tarihli Basın Açıklaması; <https://boeing.mediaroom.com/2019-01-30-Boeing-Reports-Record-2018-Results-and-Provides-2019-Guidance>

Türkiye'deki duruma gelince, SHGM ve DHMİ Genel Müdürlüğü verilerine göre 2017 yılında 2015 ve 2016 yılında yaşanan siyasi sorunların ortadan kalktığı ve havayolu ulaşımında tekrar hızlı bir gelişme içine girildiği görülmektedir. Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) çalışmasına göre, Türkiye 2017 yılında dünyada havayolu taşımacılık hizmetleri ihracatında, ABD ve BAE'nin arkasından 3. sırada yer almıştır (Tablo-1.8). TİM çalışmasına göre; Yolcu taşımacılığı ihracatı 2016 ve 2017 yıllarında toplam hizmet ihracatından yaklaşık %47 pay alarak sırasıyla 8.831 ve 10.825 milyon ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Yük taşımacılığı ve lojistik hizmetleri 2016 ve 2017 yılları ihracatı ise sırasıyla 3.163 ve 4.534 milyon ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. 2017 yılı sektörel ciro dağılımında ise yolcu hizmetleri taşımacılığı 14.691 milyon ABD Doları ile (%15,7 pay) 2. sırada yer almıştır.

2017 Yılı Dünyada Havayolu Taşımacılık Hizmetleri İhracat Gelişimi (Bin ABD Doları)						
Ülke/Yıl-İhracat		2013	2014	2015	2016	2017
1	ABD	64.894.000	68.053.000	64.944.000	61.548.000	63.165.000
2	BAE	-	23.580.667	23.253.914	25.323.349	27.719.537
3	Türkiye	10.531.000	11.708.000	11.397.000	10.084.000	11.295.000
4	Rusya	11.533.700	10.980.500	7.868.200	8.348.700	9.938.058
5	Hollanda	-	11.382.977	9.562.374	9.120.663	9.921.596
6	Singapur	6.308.559	6.999.566	6.133.144	6.474.918	7.163.242
7	Japonya	6.745.700	6.828.600	6.386.600	6.804.300	7.095.875
8	Güney Kore	8.488.000	8.365.100	6.396.700	6.118.000	6.283.200
9	Kanada	6.378.900	5.967.800	5.423.400	5.506.300	5.938.377
10	Hindistan	5.254.280	6.311.066	4.299.400	4.808.050	5.013.674
Dünya		252.015.197	307.743.265	288.819.906	284.023.906	182.756.363
TİM tarafından ITC, UNCTAD, WTO, Eurostat, IMF ve T.C. Ticaret Bakanlığı verilerinden derlenmiştir.						

Tablo-1.8. 2017 Yılı Dünyada Havayolu Taşımacılık Hizmetleri İhracat Gelişimi
(Kaynak; TİM)

Bu hızlı gelişim bağlamında, Ülkemiz 2017 yılı ilk 10 ihracatçı listesinde 5 havacılık kuruluşu [THY (1), SunExpress (2), Pegasus (3), TAV Havalimanları (6) ve Atlas Global (10)] yer almıştır. Bu sıralamada (ilk 50 içinde); Onur Air Taşımacılık AŞ 16., Çelebi Havacılık Holding AŞ 20., DHMİ Genel Müdürlüğü 21., Turistik Hava Taşımacılık AŞ (Corendon) 24., ACT Havayolları AŞ 41. ve THY Teknik AŞ 44. sırada yer almışlardır³².

DHMİ Genel Müdürlüğü verilerine göre; 2016 yılında 1.234.635 olan ticari uçak trafiği 2017 yılında 3,1 artış ile 1.272.341, 2018 yılında ise %5,3 artış ile 1.339.341 olarak gerçekleşmiştir.

³² Türkiye İhracatçılar Meclisi; Türkiye'nin 500 Büyük İhracatçısı;
http://www.tim.org.tr/files/downloads/Hizmet500/2018/Turkiye'nin_500_Buyuk_Ihracatcisi_Arastirmasi.pdf

2016 yılında iç hatlarda 102.499.358 olan yolcu trafiği 2017 yılında %6,8 artış ile 109.511.390, 2018 yılında ise %3,1 artış ile 112.911.108 olarak; 2016 yılında 71.238.816 olan dış hat yolcu trafiği de 2017 yılında %17,3 artış ile 83.533.953, 2018 yılında ise %16,8 artış ile 97.587.056 olarak gerçekleşmiştir. Transit trafik değerleri de eklendiğinde 2017 yılı toplam yolcu sayısı (gelen/giden) 193.576.844'dür. 2018 yılı toplam yolcu sayısı ise 210.947.639'dur³³.

Görüüleceği üzere 2017 yılında Ülkemiz iç hat trafik artışı dünya ortalamaları yakın olarak, dış hat trafik artışı ise %8 olan dünya ortalamasının çok üzerinde (%17,3) gerçekleşmiştir. 2018 yılında iç hat uçuşlardaki yolcu artış oranı geçmiş yıllara göre azalma göstermiş, dış hat uçuşlarda ise yine dünya ortalamalarının çok üzerinde (%16,8) bir artış oranı gerçekleşmiştir. Toplamdaki yolcu artış oranı ise (%9) yine dünya ortalamasının (%6,1) üzerindedir. Türkiye 2018 yılı verileri detayı ilerleyen bölümlerde verilmiştir.

Son on yılda (2009-2018) ise, overflight dâhil uçuş trafiği 1,89 kat, taşınan yolcu sayısı 2,45 kat ve taşınan kargo miktarı 3,26 kat artış göstermiştir.

SHGM'nin 2018 Faaliyet Raporuna göre de sivil havacılık sektöründe 2017 yılında 196.041 personel istihdam edilmiş, toplam sektör cirosu 24,31 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. 2018 tahmini değerleri ise; 205.000 personel ve 29,46 milyar ABD doları cirodur (Tablo-1.9).

2016-2018 Yılları Sivil Havacılık Sektörü Ciro ve Personel Sayısı			
Ciro-Personel/Yıl	2016	2017	2018 (tahmini)
Sektör Ciro (milyar ABD Doları)	19,97	24,31	29,46
Sektör Ciro (milyar TL)	70,24	91,63	110,00
Sektör Personel Sayısı	191.709	196.041	205.000

Tablo-1.9. 2016-2018 Yılları Sivil Havacılık Sektörü Ciro ve Personel Sayısı (Kaynak; SHGM)

³³ DHMİ Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, İstatistik Şube Müdürlüğü.

1.2. Uluslararası İlişkiler³⁴

Ülkemiz, Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı (ICAO), ICAO Avrupa Kuzey Atlantik Bölgesel Havacılık Emniyet Grubu, Avrupa Sivil Havacılık Konferansı (ECAC), Avrupa Hava Seyrüseferi Emniyeti Teşkilatı (EUROCONTROL), D8 Sivil Havacılık Komisyonu, Müşterek Havacılık Otoriteleri-Eğitim Organizasyonu (JAA-TO) ve Uçuş Emniyeti Kurumu (FSF) üyesidir. Uluslararası ve bölgesel düzeyde birçok ortak çalışma içinde aktif olarak yer alınmaktadır.

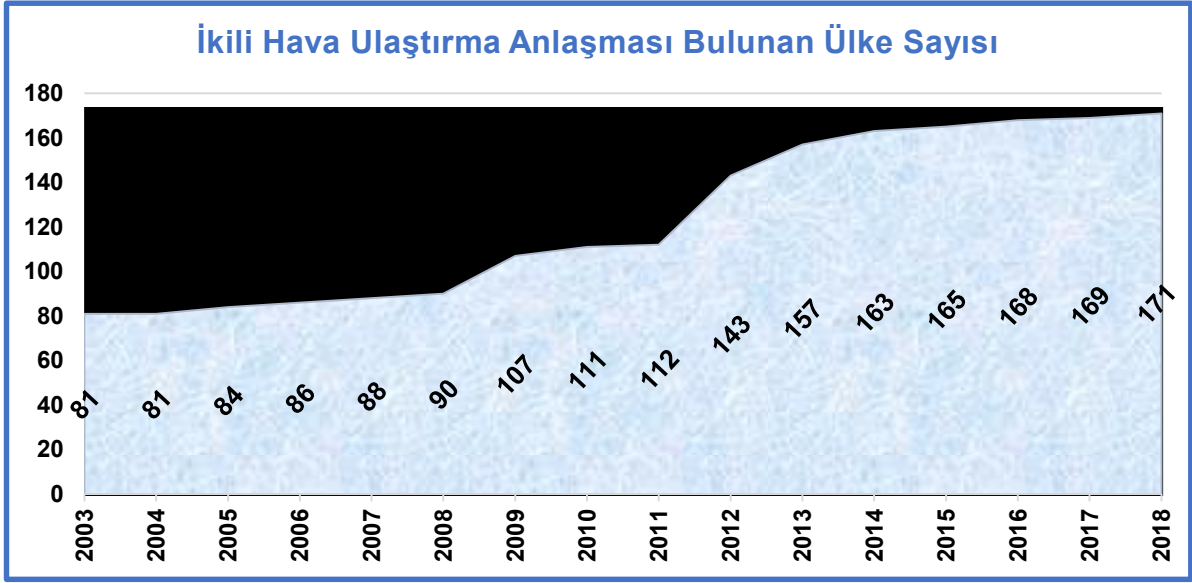
Türkiye, 27 Eylül-7 Ekim 2016 tarihleri arasında ICAO'nun Montreal'deki merkezinde düzenlenen 39. ICAO Genel Kurul Toplantısı'nda, Örgütün karar alma merci olan Konsey üyeliğine seçilerek ICAO Konseyi'nin 36 üyesinden biri olmuştur. Konsey üyeliği seçimlerine Avrupa grubu adaylarından biri olarak giren ve 172 üyenin 156'sının oyunu alarak seçilen Türkiye, 2019 yılı sonuna kadar 3 yıl süreyle Konsey'de yer alacaktır. Bu Türkiye'nin 66 yıl sonrasındaki 2. Konsey üyeliğidir.

Asırlar boyunca ticaret yolları doğudan batıya gitmekte iken, özellikle 2008-2009 küresel ekonomik kriz sonrasında, batıdan doğuya (Kuzey Atlantik-Avrupa bölgesinden, Asya Pasifik-Ortadoğu bölgesine doğru) hızlı bir kayma başlamıştır. Gerek uluslararası sivil havacılık kuruluşları gerekse uçak imalatçılarının ileriki yıllara yönelik eğilim/tahmin çalışmalarında bu yeni gelişmeye önemle dikkat çekilmekte, bu bölgede uçak trafiği ve yolcu taşımacılığında daha yüksek artışlar yaşanmasının beklendiği belirtilmektedir. Ülkemizde, coğrafik konum olarak batı ile doğu arasında, yeni gelişme bölgelerinin tam ortasında bir köprü-kavşak konumundadır.

Ülkemizin sivil havayolu taşımacılık faaliyetlerini dünya çapında yaygınlaştırma hedefi doğrultusunda, 2004 yılından itibaren ikili hava ulaştırma anlaşmaları yapılmasına ağırlık verilmiş, son yıllarda gerçekleştirilen ikili ve çoklu müzakereler ile 2003 yılında 81 olan Hava Ulaştırma Anlaşması bulunan ülke sayısı 2019 yılında 171'e yükselmiştir (Şekil-1.8).

Ülkeler arasında karşılıklı seferlerin yapılmasını sağlayan, Hava Ulaştırma Anlaşmaları, havayolu şirketlerimizin daha çok ülkeye daha çok sayıda sefer yapmalarının önünü açmaktadır. 2018 yılı içerisinde yapılan 64 müzakere ile birlikte 2003 yılından beri gerçekleştirilen toplam müzakere sayısı 550'yi geçmiştir. Bu kapsamda, 23-24 Nisan 2018'de Antalya'da "Türkiye-Asya Sivil Havacılık Konferansı" yapılmış, 10-14 Aralık 2018 tarihinde Nairobi'de yapılan 11. ICAN Konferansı'na iştirak edilmiştir. Gerçekleştirilen anlaşmalar neticesinde, yurtdışı uçuş ağımız 2018 yılında %7 artarak 124 ülkede 318 noktaya ulaşmıştır (Anlaşmamız olup uçuş gerçekleştirilen ülke; 123, özel statülü ve geçici uçuş gerçekleştirilen ülke; 1, Anlaşmamız olduğu halde henüz uçuş gerçekleştirilmeyen ülke; 48 ve henüz anlaşmamız olmayan ülke; 24'dür).

³⁴ SHGM, 2018 Yılı Faaliyet Raporu;
<http://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/pdf/kurumsal/faaliyet/2018.pdf>

Şekil-1.8. 2003-2018 Yılları Türkiye ile İkili Hava Ulaştırma Anlaşması Bulunan Ülke Sayısı (Kaynak; SHGM)

1.3. (SHGM) Yeni Projeler, Çalışmalar³⁵

SHGM, 2017 yılında da “Türk Sivil Havacılığının Güvenirliğini Sağlamak ve Sürdürülebilir Gelişimine Hizmet Etmek” Misyonu ve “Sivil Havacılık Alanında Güçlü, Özerk ve Katılımcı Kurumsal Yapıya Küresel Düzeyde Etkin ve Saygın Konuma Sahip Olmak” Vizyonu ile 2017-2021 Stratejik Planı’nın³⁶ aşağıdaki 6 amaç ve 25 hedef/faaliyeti bağlamında çalışmalarını sürdürmüştür.

- **Amaç 1;** Türk Hava Sahasını Güvenli ve Emniyetli Bir Şekilde ve İlgili Kesimlerle İş Birliği İçerisinde Yönetmek
- **Amaç 2;** Milli Tasarım ve Yönetime Yönelik Sertifikasyon Kabiliyetini (Tam Olarak) Kazanmak ve Uluslararası Geçerliğe Sahip Olmasını Sağlamak
- **Amaç 3;** Havacılığın Hızlı Gelişimine Katkı Sağlayacak Nitelikte ve Uluslararası Yeterliğe Sahip İnsan Kaynağının Yetiştirilmesine Katkı Sağlamak
- **Amaç 4;** Genel, Amatör ve Sportif Havacılık Potansiyeline Uygun Olarak Düzenlemeleri Yapmak, Destekleyici, Tanıtıcı Uygulamaları Artırmak ve Altyapı İhtiyaçlarının Tamamlanmasını Teşvik Etmek
- **Amaç 5;** Kurumsal Yapıyı Sektörün Büyüklüğüne Uygun Olarak Geliştirmek, İnsan Kaynağı ve Bilgi Sistemleri Kapasitesini Artırmak
- **Amaç 6;** Ulusal ve Uluslararası Alanda Kurumsal Yapıyı Güçlendirecek Yasal Altyapı Eksiklerini Gidermek, Mevzuat Sisteminin Kullanıcı Dostu Olmasını Sağlamak

³⁵ Bu bölümün tamamı SHGM 2018 Yılı Faaliyet Raporu’ndan özetlenmiştir.

³⁶ SHGM, 2017-2021 Stratejik Planı

SHGM, 2018 yılında da öncelikle gelişen sivil havacılık sektörünün ihtiyaç ve beklentileri çerçevesinde uluslararası standartların en üst düzeyde uygulanması amacıyla mevzuat çalışmalarını sürdürmeye devam etmiştir. Bu kapsamda, 2016-2018 yıllarında aşağıdaki Tablo-1.10'da verilen Kanun, Kararname, Yönetmelik, Tebliğ, Genelge ve Talimatlar yayınlanmıştır.

2018 yılında 5431 sayılı "Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun (Revize)" ve 4 sayılı "Bakanlıklara Bağlı İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (SHGM Teşkilat yapısında düzenleme)", SHY-22 "Havaalanları Yer Hizmetleri Yönetmeliği (Revize)", SHY-33B "Sivil Hava Ulaşımına Açık Havaalanlarında Yer Alan Terminaller ile Sıhhi İşyerleri İçin İşyeri Açma ve Çalışma Ruhsatlarına İlişkin Yönetmelik (Yıl içinde 3 kere revize edilmiştir) yayınlanmıştır.

2016-2018 Yıllarında Yayınlanan Mevzuat			
Yıl/Mevzuat	2016	2017	2018
Kanun	1	1	1
Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi	-	-	1
Yönetmelik	6	12	4
Tebliğ	-	1	-
Genelge	-	20	14
Talimat	47	15	29
Toplam	54	49	49

Tablo-1.10. 2016-2018 Yıllarında Yayınlanan Mevzuat (Kaynak; SHGM)

SHGM tarafından 2018 yılında sürdürülen/gerçekleştirilen projeler hakkındaki bilgiler ise aşağıda kısaca özetlenmiştir (Bu konuda daha kapsamlı bilgi SHGM 2018 yılı Faaliyet Raporu'nda yer almıştır):

- **Türk Sivil Havacılık Akademisi**

AB fonlarıyla finansmanı sağlanan toplam 15.800.000 Avro bütçeli Türk Sivil Havacılık Akademisi 20.4.2018 tarihinde açılmıştır. Akademinin amacı, SHGM personeline, havacılık sektörü çalışanlarına ve bölge ülkeleri havacılık personeline uluslararası standartlarda havacılık eğitimleri vermektir. 2018 yılı içinde Akademi'de Azerbaycan, Kırgızistan ve Makedonya sivil havacılık personeline çeşitli konularda eğitim verilmiştir. Ayrıca, THY AO ile eğitim protokolü imzalanmıştır.

- **Güvenli Kargo Projesi**

Konuya ilişkin ulusal mevzuatın öncelikle AB ile uyumlu hale getirilmesi amaçlı Proje, Uluslararası Havayolu Taşımacıları Birliği (IATA) ile birlikte yürütülmektedir. Projenin bütünüyle hayata geçmesi ile birlikte, Ülkemizde üretilen ürünlerin nakliyesi havalimanlarında güvenlik taramasına maruz kalmayacaktır. Bu sayede kargoların daha hızlı hareket etmesiyle ciddi anlamda zaman ve maddi kaybın önüne geçilecektir.

Yapılan çalışmaların sonucu olarak, acente yetkilendirmeleri başlamıştır. Gümrük prosedürlerinin de kısa zamanda tamamlanması beklenmektedir.

- **Tek Nokta Güvenlik Uygulaması**

Uygulama ile ülkelerin birbirlerine yönelik havacılık güvenliği tedbirlerinin karşılıklı olarak tanınması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda, Türkiye'den Avrupa'ya giden yolcular Avrupa'da aktarma yapmaları durumunda tekrar güvenlik kontrolünden muaf olacaklardır. Gerekli anlaşmalar imzalandığında; yolcular ve kabin bagajları, uçak altı bagajlar, kargo-posta ve hava aracı güvenliği alanlarında karşılıklı muafiyetler sağlanacaktır. 2018 yılı itibariyle konuya ilişkin ülke denetimleri (mevzuat ve kalite kontrol) tamamlanmıştır.

- **Yeşil Havalimanı (Green Airport) Projesi**

Proje ile Ülkemiz havalimanlarında faaliyet gösteren kuruluşların çevreye ve insan sağlığına verdikleri veya verebilecekleri zararların ortadan kaldırılabilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda işletmelerden TS EN ISO 14001 standardının yürürlükteki versiyonuna ve SHGM ve TSE tarafından belirlenmiş olan sektörel kriterlere uygun bir "Çevre Yönetim Sistemi" oluşturması, uygulaması, dokümanete etmesi, sürekliliğin sağlanması ve TSE tarafından gerçekleştirilen TS EN ISO 14001 "Çevre Yönetim Sistemi Belgelendirmesi" işleminin tamamlanması, ayrıca; her takvim yılı için TS EN ISO 14064-1 standardının yürürlükteki versiyonuna ve sera gazı kriterlerine uygun bir "Sera Gazı Envanter Raporu" oluşturması ve TS EN ISO 14064-3 standardına göre TSE tarafından bu Raporun doğrulama işleminin yapılması istenmektedir. Belirtilen gereklileri sağlayan kuruluşlara SHGM tarafından "Yeşil Kuruluş Sertifikası", bir havalimanındaki tüm kuruluşların Yeşil Kuruluş Sertifikası alması halinde de bu havalimanına "Yeşil Havalimanı Sertifikası" verilmektedir. Sertifika sahibi kuruluşlara, SHGM Hizmet Tarifelerinde indirim yapılmaktadır. 2018 yılsonu itibariyle 6 havalimanı ve 153 kuruluş Sertifika almıştır (Tablo-1.11). Yeşil havalimanı sertifikasına sahip havalimanları; Adana, Balıkesir Merkez, Erzincan, Siirt, Tokat ve Uşak Havalimanlarıdır.

2009-2018 Yılları Yeşil Sertifikalı Havalimanı Kuruluşları										
İşletme/Yıl	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Yeşil Sertifika Sahibi İşletme Sayısı	2	10	11	22	32	63	97	152	153	153

Tablo-1.11. 2009-2018 Yılları Yeşil Sertifikalı Havaalanı Kuruluşları (Kaynak; SHGM)

Proje kapsamında, havalimanı terminallerinde kullanılan elektriğin trijenerasyon santrallerinde üretilmesi, havalimanlarında fosil yakıt kullanan yer destek araçları yerine elektrikli araç kullanılması ve uygun koşullara haiz havalimanlarında güneş enerjisi panellerinin kurulması faaliyetleri ile emisyon değerlerinin azaltılmasına önemli katkı sağlanmaktadır.

- ***İnsansız Hava Araçları (İHA) Kayıt Sistemi***

SHGM bünyesinde, 500 gr.-25 kg. ağırlığı arasındaki insansız hava araçları için kayıt sistemi oluşturulmuştur. 2018 yılsonu itibariyle İHA sayısı 27.439'a, İHA kullanıcı sayısı ise 35.366'ya ulaşmıştır. İHA uçuş izinlerinin kayıt sistemi üzerinden internet ortamında alınması/verilmesi ve Mülki İdare Modülü çalışmaları devam etmektedir.

- ***Mania Bilgi Sistemi Projesi***

Mania Bilgi Sistemi ile konuya ilişkin taleplerin SHGM internet sitesi üzerinden hızlı bir şekilde sorgulanması amaçlanmıştır. 2018 yılında tüm havalimanları Sisteme dâhil edilmiştir.

- ***Sıcak Hava Balonu Canlı Takip Sistemi***

Sıcak Hava Balonu Canlı Takip Sistemi ile sıcak hava balonlarının GPS/GNSS tabanlı bir sistem ile canlı izlenebilmesi amaçlanmıştır. Bu şekilde, olumsuz hava koşullarında anlık haberleşme sağlanacak, ayrıca NOTAM ihlallerine de hızlı bir şekilde müdahale edilebilecektir. Sistem kullanımına ilişkin deneme uçuşları yapılmıştır. Mevzuat değişikliği çalışmaları devam etmektedir.

- ***E-Devlet Hizmetleri***

SHGM tarafından, "Bürokrasinin Azaltılması ve E-Devlet Hizmetleri" kapsamında E-Devlet kapısı üzerinden sunulan hizmetler (toplam da 14) aşağıda gösterilmiştir;

- Elektronik Belge Yönetim Sistemi Evrak Doğrulama
- Havacılık Güvenliği Eğitim Sertifikası Düzenlenmesi
- Havacılık Personeli Sağlık, Sertifika, Muayene ve Rapor Durumu Sorgulama
- İnsansız Hava Aracı Pilotluk Yetkileri Sorgulama
- Mania Planı Bilgilendirme Raporu Sorgulama
- Pilot Lisans Teyit Belgesi
- Üzerime Kayıtlı İnsansız Hava Araçları Sorgulama
- Yönetici Personel (Form-4) Onay Bilgisi ve Belgesi Sorgulama
- İHA Pilot Kayıt Başvurusu
- İHA Satış Kaydı
- İHA Uçuş İzni Talep Et
- İHA Üretim-İthalat Kaydı
- Satın Alınan İHA Kaydı
- Sınav Rezervasyon ve Sonuç Bildirim Sistemi

Elektronik Kamu Bilgi Yönetimi Sistemi (KAYSİS) platformunda da 182 hizmet mevcuttur.

- ***Sertifikasyon Faaliyetleri***

SHGM tarafından 2018 yılı içinde gerçekleştirilen önemli sertifikasyon faaliyetleri aşağıda verilmiştir;

- Hava Aracı Sertifikasyonu (GÖKBEY Genel Maksat Helikopter (T-625) Projesi; 6.9.2018 tarihinde Özel Uçuş İzni verilmiştir, ilk gerçek uçuşun Mart 2019'da gerçekleştirilmesi planlanmıştır).
- Havalimanı Sertifikasyonu (İstanbul Havalimanı; 4.7.2018).

Turboşaft motoru, sıcak hava balonu, amatör yapımı hava aracı ve muhtelif hava aracı ve parçaları sertifikasyon projeleri ise ön hazırlık aşamasındadır.

- ***Yolcu Şikayetlerinin Değerlendirilmesi***

2017 yılından kalan 1.297 başvurunun değerlendirmesi tamamlanmıştır. 2018 yılı içerisinde ise toplam 2.225 başvuru daha alınmıştır. 915 başvuruda, havayolu işletmelerince yolcu haklı olmasına rağmen yolcu aleyhine işlem yapıldığı belirlenmiş, bunların düzeltilmesi sağlanmıştır. 2.382 başvuru ise olumsuz değerlendirilmiştir. 225 başvuru ile ilgili işlemler devam etmektedir.

- ***Komisyonlar, Kurullar, Gruplar***

SHGM tarafından oluşturulan Komisyonlar, Kurullar ve Gruplar şu şekildedir; SHGM SHGM-YÖK Sivil Havacılık Komisyonu, Toplumsal Cinsiyet Dengesi Geliştirme Komisyonu, Ulusal Tahribatsız Muayene Kurulu, Kabin Emniyet Grubu, Olay Bildirimleri Çalışma Grubu, Hava Hukuku Çalışma Grubu, Amatör Havacılık Çalışma Grubu, Hava Sahası Esnek Kullanımı Çalışma Grubu, Havaalanı Emniyeti Çalışma Grubu, Terminal Çalışma Grubu ve Yer Hizmetleri Çalışma Grubu.

- ***SHGM-YÖK İşbirliği Protokolü Çalışmaları***

7.11.2012 yılında imzalanan İşbirliği Protokolü çerçevesinde sektör ve üniversite temsilcileri katılımıyla oluşturulan Komisyon 16.4.2018 tarihinde toplanmıştır.

- ***Toplumsal Cinsiyet Dengesi Geliştirme Çalışmaları***

SHGM tarafından 2018 yılında "Sivil Havacılıkta Toplumsal Cinsiyet Dengesi Geliştirme" çalışmaları başlatılmıştır. 8 Mart 2018 tarihinde yayınlanan "Sivil Havacılıkta Toplumsal Cinsiyet Dengesi Geliştirme Talimatı (SHT-TCD)" ile Türk sivil havacılık sektöründe, toplumsal cinsiyet dengesini geliştirmek için (a) Sivil havacılık sektöründe, toplumsal cinsiyet dengesini izlemek ve gelişimini sağlayacak öneriler geliştirmek (b) Havacılık meslekleri seçiminde cinsler için fırsat eşitliği yaratılmasına yönelik çalışmalar yapmak, (c) Özellikle kadınları havacılıkla ilgili alanlarda eğitim ve öğretimi teşvik etmek üzere SHGM bünyesinde, Toplumsal Cinsiyet Dengesi Geliştirme Komisyonu kurulmuş ve Türk sivil havacılık sektörü tarafından yapılacak iş ve işlemlere ilişkin usul ve esasları belirlenmiştir. Çalışmalar kapsamında; 2019 yılı içerisinde, ülkemize ilişkin "İlk Havacı Kadın Sicili" oluşturulmuştur.

1.4. Mevcut Durum ve Sektör Kuruluşları

SHGM/DHMİ verilerine göre, 31 Aralık 2018 tarihi itibarıyla ülkemiz sivil havacılık sektörü büyüklükleri aşağıdaki özetlenmiştir (Detaylı bilgi Tablo 1.12'de verilmiştir):

- 56 Havalimanı,
- 86 Heliport,
- 9 İniş Şeridi,
- 7 Havalimanında Özel Sektör Havalimanı İşletmecisi, 6 Havalimanında Özel Sektör Terminal İşletmecisi,
- 11 Havayolu Şirketi,
- 43 Hava Taksi İşletmesi, 82 Genel Havacılık İşletmesi, 31 Balon İşletmesi,
- Havayolu şirketlerinde toplam 486 yolcu uçağı, 97.351 yolcu-koltuk kapasitesi, 29 kargo uçağı, 2.194.450 kg. yük taşıma kapasitesi,
- Hava Taksi ve Genel Havacılık işletmelerinde 78'i helikopter toplam 567 hava aracı, Zirai Mücadele işletmelerinde 62 hava aracı ve Balon işletmelerinde 260 balon,
- 107 Bakım Organizasyonu,
- 64 Eğitim Organizasyonu,
- 3'ü A Grubu, 12'si B Grubu ve 22'si C Grubu toplam 37 Yer Hizmetleri Kuruluşu...

Ve;

- İç hatlarda 5 hava yolu ile 7 merkezden 56 noktaya uçuş,
- 171 ülke ile İkili Hava Ulaştırma Anlaşması; Dış hatlarda 5 hava yolu ile 124 ülkede 318 noktaya uçuş,
- 8.979 uçak ve helikopter pilotu, 382 diğer hava aracı pilotu ve 828 öğrenci pilot olmak üzere toplam 10.189 pilot (544'ü yabancı),
- 15.879 kabin personeli,
- 1.594 (DHMİ; 1.566) hava trafik kontrolörü,
- 397 dispeçer,
- 4.310 hava aracı bakım teknisyeni,
- 507 (DHMİ; 507) AIM (Havacılık Bilgi Yönetimi) memuru,
- 569 (DHMİ; 545) Hava Trafik Emniyeti Elektronik personeli (ATSEP),
- 30.421 yer hizmetleri personeli,

Ve (2018 tahmini);

- 29,46 milyar ABD doları Sektör cirosu,
- 205.000 Sektör personeli..

2014-2018 Yılları Sektör Büyüklükleri					
Hava Aracı İşletmeleri	2014	2015	2016	2017	2018
Havayolu İşletmesi	13	13	13	13	11
Hava Taksi İşletmesi	50	49	45	43	43
Genel Havacılık İşletmesi	65	72	72	78	82
Balon İşletmesi	25	25	26	26	31
Toplam	153	159	156	160	167
Hava Araçları	2014	2015	2016	2017	2018
Havayolu	422	489	540	517	515
Hava Taksi İşletmesi	212	219	231	208	200
Genel Havacılık	322	336	347	377	367
Balon	213	241	237	239	260
Zirai Mücadele	62	62	62	62	62
Toplam	1.231	1.347	1.417	1.403	1.404
Havalimanları	2014	2015	2016	2017	2018
İç Hat	25	16	5	5	5
İç-Dış Hat	28	39	50	50	51
Toplam	53	55	55	55	56
Heliportlar- İniş Şeritleri	2014	2015	2016	2017	2018
Heliport	69	71	78	84	86
İniş Şeritleri (sertifikalı)	-	-	-	2	9
Özel Sektör Havalimanı/ Terminal İşleticileri	2014	2015	2016	2017	2018
Havalimanı İşleticileri	6	6	6	6	7
İç-Dış Hat Terminal İşleticileri	6	6	6	6	6
Yer Hizmet Kuruluşları	2014	2015	2016	2017	2018
A Grubu	3	3	3	3	3
B Grubu	17	16	15	12	12
C Grubu	27	27	29	27	22
Toplam	47	46	47	42	37
Bakım ve Eğitim İşletmeleri	2014	2015	2016	2017	2018
Bakım Organizasyonu	61	75	80	101	107
Eğitim Organizasyonu	43	45	45	49	64
Toplam	104	120	125	150	171

Tablo-1.12. 2014-2018 Yılları Sektör Büyüklükleri (Kaynak SHGM/DHMI)

1.4.1. Havalimanları^{37 38 39}

Ülkemiz kamu havalimanları DHMİ tarafından işletilmektedir. DHMİ faaliyetlerini, “Sivil havacılık sektöründe uluslararası standartlarda kaliteli, güvenli, konforlu, insana duyarlı, etkili ve verimli, yetişmiş insan gücüne dayalı sürdürülebilir hava seyrüsefer ve havalimanı işletme hizmetlerini sunmak” Misyonu ve “Hava trafik yönetimi ve havalimanı işletmeciliği alanında, küresel boyutta rekabet gücüne haiz dünyanın öncü kuruluşlarından bir olmak” Vizyonu ile yürütmektedir.

2018 yılsonu verilerine göre ülkemizde sivil hava trafiğine açık 56 havalimanı bulunmaktadır (Resim-1.2 ve Tablo-1.15). Bu havalimanlarından 49 tanesi DHMİ tarafından işletilmektedir. 7 havalimanı ise özel sektör kuruluşu tarafından işletilmekte olup bunlar;

1. İstanbul Havalimanı [İGA, Yap-İşlet-Devret Dönemi (YİD) sonu; 3.3.2044],
2. İstanbul Sabiha Gökçen Uluslararası Havalimanı (HEAŞ Havaalanları İşletme ve Havacılık Endüstrileri A.Ş. – İşletici; İSG),
3. Antalya Gazipaşa Havalimanı [TAV Gazipaşa Yatırım ve Yapım İşletme A.Ş., Kira İşletme Dönemi (KİD) sonu; 13.7.2034],
4. Zafer Havalimanı [İC İÇTAŞ İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş., Yap İşlet Devret (YİD) Dönemi sonu; 21.3.2044],
5. Zonguldak Çaycuma Havalimanı (Zonguldak Özel Sivil Havacılık Sanayi ve Ticaret A.Ş., KİD sonu; 20.8 2032),
6. Aydın Çıldır Havalimanı (Türk Hava Yolları Uçuş Eğitim Havalimanı İşletme A.Ş., KİD sonu, 20.7.2032) ve
7. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Hasan Polatkan Havalimanıdır.

İki havaalanı daha özel sektör işletiminde olup bunlardan Hezarfen Havaalanı daha ziyade sportif, Selçuk Havaalanı da pilot eğitimi amaçlı kullanımdadır.

Havalimanlarımızdan 5'i sadece iç hatlara, 51'i ise iç-dış hatlara açıktır. Bunlardan 19'u sivil kullanıma müsaade edilen askeri havalimanlarıdır.

³⁷ UAB; Ulaşan ve Erişen Türkiye, Havacılık ve Uzay Teknolojileri;
<http://www.udhb.gov.tr/images/faaliyet/a5ec26a31a72281.pdf>

³⁸ DHMİ 2015-2019 Stratejik Plan;
<http://www.dhmi.gov.tr/DHMIPage.aspx?PageID=85#.WltgSSOB2Po>

³⁹ DHMİ 2017 Yılı Faaliyet Raporu; <http://www.dhmi.gov.tr/getBinaryFile.aspx?Type=9&dosyaID=691>

Havalimanı terminallerinden;

1. Antalya Havalimanı I.ve II. dış hatlar terminali, iç hatlar terminali ve genel havacılık terminali (FRAPORT TAV Antalya Terminal İşletmeciliği A.Ş., KİD sonu; 31.12.2024),
2. İstanbul Atatürk Havalimanı iç ve dış hatlar terminal ile genel havacılık terminali (TAV İstanbul Terminal İşletmeciliği A.Ş., KİD sonu; 3.1.2021)⁴⁰,
3. Ankara Esenboğa Havalimanı iç ve dış hatlar terminali (TAV Esenboğa Yatırım Yapım ve İşletme A.Ş., YİD sonu; 24.5.2023),
4. İzmir Adnan Menderes Havalimanı dış hatlar terminali, CIP ve iç hatlar terminali ve müteemmimleri (TAV Ege Terminal Yatırım Yapım ve İşletme A.Ş., KİD sonu; 31.12.2032),
5. Muğla Dalaman Havalimanı iç ve dış hatlar terminali (YDA Havalimanı Yatırım ve İşletme A.Ş., KİD sonu; 31.12.2040),
6. Muğla Milas-Bodrum Havalimanı iç-dış hatlar terminali, CIP/genel havacılık terminalleri ve müteemmimleri (TAV Milas Bodrum Terminal İşletmeciliği A.Ş., KİD sonu; 31.12.2035)

tarafından Yap-İşlet-Devret modeli kapsamında (veya kiralama) özel sektör şirketlerince işletilmektedir. YİD modeli kapsamında gerçekleştirilen projelerin yatırım/kira tutarları, işletme süreleri ve işletme süreleri bitiş tarihleri Tablo-1.13'de; Kirala-İşlet-Devret modeli kapsamındaki projelerin kira tutarları, işletme süreleri ve işletme süreleri bitiş tarihleri de Tablo-1.14'de gösterilmiştir.

Diğer yandan, yatırım programlarında 8 yeni havalimanı (DHMİ; Batı Antalya, Çeşme Alaçatı Ekrem Pakdemirli Havalimanı, Çukurova Havalimanı, Tokat Yeni Havalimanı – AYGM; Rize-Artvin Havalimanı, Bayburt-Gümüşhane Havalimanı, Karaman Havalimanı, Yozgat Havalimanı) yapımı yer almaktadır⁴¹.

⁴⁰ İstanbul Atatürk Havalimanı 7.4.2019 tarihi itibarıyla ticari yolcu uçaklarının seferlerine kapatılmıştır.

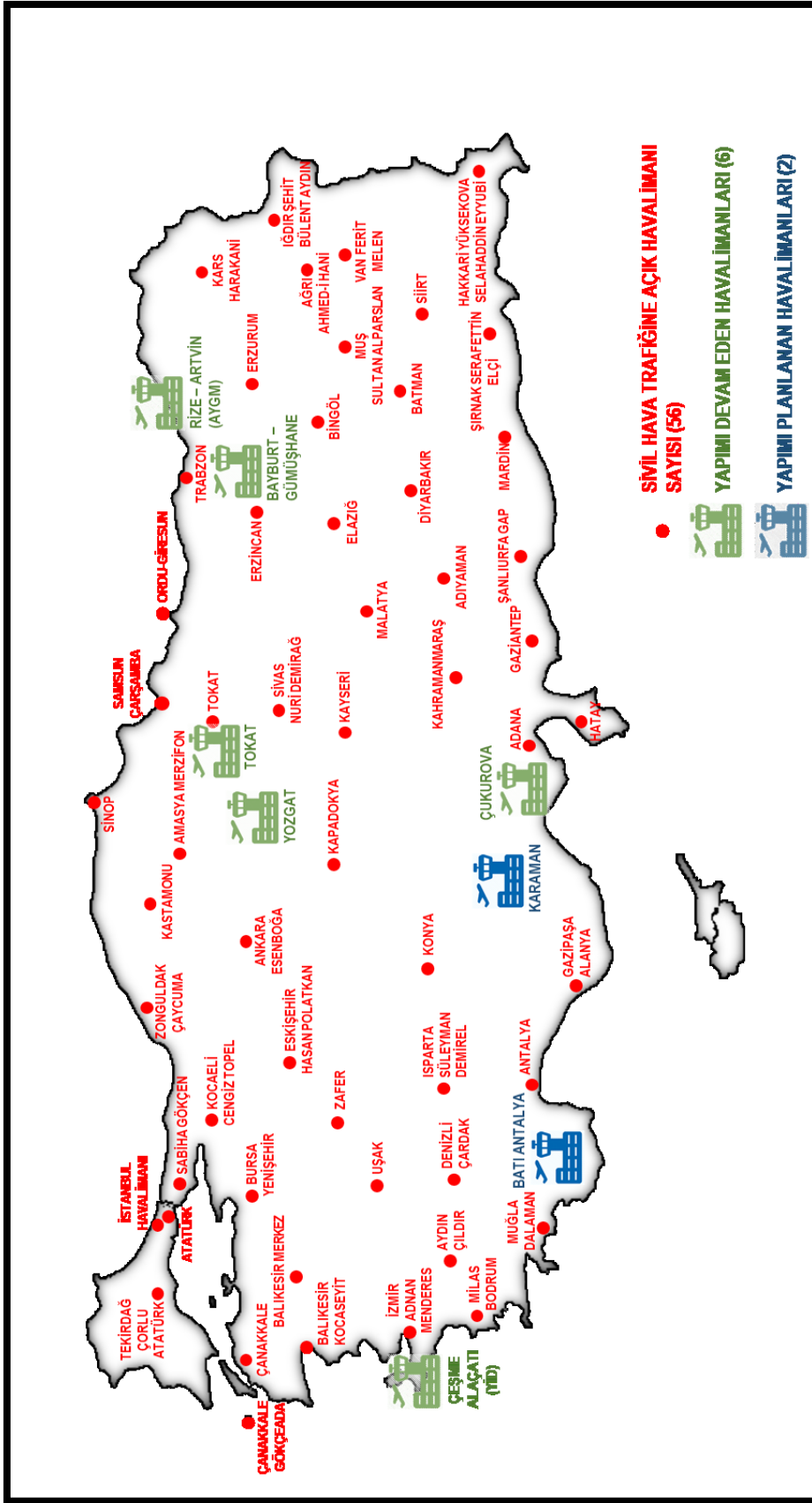
⁴¹ 2019 Yılı Yatırım Programı, 18.2.2019 tarihli Resmi Gazete; <http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/02/2019-Yılı-Yatırım-Programı.pdf>

DHMi Yap İşlet Devret Projeleri			
Proje Adı	Yatırım/Kira Tutarı (İş Artışı Dahil)	İşletme Süresi (İlave Süre Dahil)	İşletme Süresi Bitiş Tarihi
Antalya Havalimanı Dış Hatlar Terminali	75.902.000 \$	9 yıl 45 gün	13.09.2007
Antalya Havalimanı II. Dış Hatlar Terminali	85.386.000 \$	3 yıl 5 ay 26 gün	22.09.2009
Atatürk Havalimanı Dış Hatlar Terminali	397.793.500 \$	4 yıl 10 ay 15 gün	2.07.2005
Dalaman Havalimanı Dış Hatlar Terminali	91.997.688 \$	8 yıl 2 ay 17 gün	28.04.2015
Adnan Menderes Havalimanı Dış Hatlar Terminali	138.886.782 €	7 yıl 4 ay 26 gün	10.01.2015
Esenboğa Havalimanı İç ve Dış Hatlar Terminali	188.702.557 €	15 yıl 8 ay	24.05.2023
Milas-Bodrum Havalimanı Dış Hatlar Terminali	88.643.000 €	3 yıl 9 ay 66 gün	22.10.2015
Zafer Havalimanı	50.000.000 €	29 yıl 11 ay	21.03.2044
İstanbul Havalimanı	Yatırım tutarı; 10.247.000.000 € Kira tutarı; 22.152.000.000 €	25 yıl	3.03.2044
Çeşme Alaçatı Ekrem Pakdemirli Havalimanı	Yatırım Tutarı; 18.990.000 € Kira tutarı; Yıllık net satışların (ciro) %20,2'si.	25 yıl	25.06.2018 tarihinde yer teslimi yapıldı.

Tablo-1.13. DHMi Yap İşlet Devret Projeleri (Kaynak; DHMi)

DHMi Kirala İşlet Devret Projeleri			
Proje Adı	Kira Tutarı	İşletme Süresi	İşletme Süresi Bitiş Tarihi
Atatürk Havalimanı Yolcu Terminalleri	2.543.000.000 \$ + KDV	15,5 yıl	3.01.2021
Antalya Havalimanı Yolcu Terminalleri	2.010.000.000 € + KDV	I. Etap; 17 yıl 3 ay 17 gün II. Etap; 15 yıl 3 ay 8 gün	31.12.2024
Aydın Çıldır Havalimanı	Dönem net karının %7'si kira bedeli + 20.000 € tesis kullanım bedeli	20 yıl	20.07.2032
Zonguldak Çaycuma Havalimanı	Cirosunun %1,06'sı kira bedeli + 32.291 \$ tesis kullanım bedeli	25 yıl	20.08.2032
İzmir Adnan Menderes Havalimanı Yolcu Terminalleri	610.000.000 € + KDV	İç hatlar; 20 yıl 11 ay 29 gün Dış hatlar; 17 yıl 11 ay 21 gün	31.12.2032
Gazipaşa Alanya Havalimanı	Dönem net karının %65'i kira bedeli + 50.000 \$ tesis kullanım bedeli	25 yıl	13.07.2034
Milas Bodrum Havalimanı Yolcu Terminalleri	717.000.000 € + KDV	İç hatlar; 21 yıl 5 ay 16 gün Dış hatlar; 20 yıl 2 ay 3 gün	31.12.2035
Dalaman Havalimanı Yolcu Terminalleri	705.000.000 € + KDV	İç hatlar; 26 yıl 4 ay 30 gün Dış hatlar; 25 yıl 8 ay 3 gün	31.12.2040

Tablo-1.14. DHMi Kirala İşlet Devret Projeleri (Kaynak; DHMi)

Resim-1.2. 2018 Yılı Sivil Hava Ulaşımına Açık Havalimanları (Kaynak: DHMI)

	Havalimanları	Hizmete Giriş Yılı	İntifa	Kullanım Amacı
1	İstanbul Atatürk	1953	DHMİ	Sivil
2	İstanbul	2018	DHMİ	Sivil
3	Esenboğa	1955	DHMİ	Sivil
4	İzmir Adnan Menderes	1987	DHMİ	Sivil
5	Antalya	1960	DHMİ	Sivil
6	Muğla Dalaman	1981	HvKK-DHMİ	Sivil-Ask.
7	Muğla Milas-Bodrum	1997	DHMİ	Sivil
8	Adana	1937	DHMİ	Sivil
9	Trabzon	1957	DHMİ	Sivil
10	Erzurum	1966	HvKK-DHMİ	Sivil-Ask.
11	Gaziantep	1976	DHMİ	Sivil
12	Adıyaman	1998	DHMİ	Sivil
13	Ağrı Ahmed-i Hani	1997	DHMİ	Sivil
14	Amasya Merzifon	2008	HvKK-DHMİ	Sivil-Ask.
15	Balıkesir Koca Seyit	1997	DHMİ	Sivil
16	Balıkesir Merkez	1998	HvKK-DHMİ	Sivil-Ask.
17	Batman	2010	DHMİ	Sivil
18	Bingöl	2013	DHMİ	Sivil
19	Bursa Yenişehir	2000	HvKK-DHMİ	Sivil-Ask.
20	Çanakkale	1995	DHMİ-DzKK	Sivil-Ask.
21	Çanakkale Gökçeada	2010	DHMİ	Sivil
22	Denizli Çardak	1991	HvKK-DHMİ	Sivil-Ask.
23	Diyarbakır	1952	HvKK-DHMİ	Sivil-Ask.
24	Elâzığ	1940	KKK-DHMİ	Sivil-Ask.
25	Erzincan	1988	KKK-DHMİ	Sivil-Ask.
26	Hakkâri Yüksekova Selahaddin Eyyubi	2015	DHMİ	Sivil
27	Hatay	2007	DHMİ	Sivil
28	İğdir	2012	DHMİ	Sivil
29	Isparta Süleyman Demirel	1997	DHMİ	Sivil
30	Kahramanmaraş	1996	DHMİ	Sivil
31	Kars Harakani	1988	DHMİ	Sivil
32	Kastamonu	2013	DHMİ	Sivil
33	Kayseri	1998	KKK-DHMİ	Sivil-Ask.
34	Kocaeli Cengiz Topel	2011	DzKKK-DHMİ	Sivil-Ask.
35	Konya	2000	HvKK-DHMİ	Sivil-Ask.
36	Malatya	1941	HvKK-DHMİ	Sivil-Ask.
37	Mardin	1999	DHMİ	Sivil
38	Muş Sultan Alparslan	1992	HvKK-DHMİ	Sivil-Ask.
39	Nevşehir Kapadokya	1998	DHMİ	Sivil
40	Ordu-Giresun	2015	DHMİ	Sivil

41	Samsun Çarşamba	1998	DHMİ	Sivil
42	Siirt	1998	DHMİ	Sivil
43	Sinop	2008	DHMİ	Sivil
44	Sivas Nuri Demirağ	1957	HvKK-DHMİ	Sivil-Ask.
45	Şanlıurfa GAP	2007	DHMİ	Sivil
46	Şırnak Şerafettin Elçi	2013	DHMİ	Sivil
47	Tekirdağ Çorlu Atatürk	1998	HvKK-DHMİ	Sivil-Ask.
48	Tokat	1995	DHMİ	Sivil
49	Uşak	1998	HvKK-DHMİ	Sivil-Ask.
50	Van Ferit Melen	1943	DHMİ	Sivil
51	İstanbul Sabiha Gökçen	2001	HEAŞ	Sivil
52	Eskişehir Anadolu	1989	Anadolu Üniv.	Sivil
53	Zonguldak Çaycuma	2007	DHMİ	Sivil
54	Antalya Gazipaşa	2009	DHMİ	Sivil
55	Zafer	2012	DHMİ	Sivil
56	Aydın Çıldır	2013	THY-DHMİ	Sivil
Diğer				
57	Hezarfen (İstanbul)	1992	Hezarfen Hvc.	Sivil
58	Selçuk (İzmir)	1993	THK	Sivil

Tablo-1.15. 2018 Yılında Sivil Hava Ulaşımına Açık Havalimanları (Kaynak: DHMİ)

2018 yılı içerisinde DHMİ ve AYGM tarafından gerçekleştirilen ve/veya halen sürdürülmekte olan havalimanı ve müteemmimleri işleri aşağıda özetlenmiştir:

DHMİ yatırım programında yer alan havalimanı inşaatları;

Ülkemizin ve dünyanın en önemli projelerinden biri olan ve Ülkemize uluslararası alanda büyük prestij kazandıracak **İstanbul Havalimanı** Projesi 4 etapta gerçekleştirilecek olup 01.05.2015 tarihinde yer teslimi yapılarak I. Faz (Faz-1a 42 ayda ve Faz-1b 16 ayda) en geç 58 ay içinde tamamlanmak üzere yatırım dönemi başlatılmıştır. Kapsamında 2 pist ve 90 milyon yolcu kapasiteli terminal binası, ATC Kule, Teknik Blok binası ve diğer yapıların yer aldığı Faz-1a'nın 29.10.2018 tarihinde resmi açılışı gerçekleştirilmiş, 7.4.2019 tarihinde de İstanbul Atatürk Havalimanı'ndan taşınma tamamlanmıştır.

Havalimanı kapılarını dünyaya açarken toplamda 186 bin kişi projeye hayat vermiş, dünyanın farklı bölgelerinden gelenlerle birlikte 2018 yılında yaklaşık 36 bin çalışana ulaşılmıştır. 2025 yılında doğrudan ve dolaylı 225 bin istihdamın oluşacağı öngörülen İstanbul Havalimanı projesinde; 114 adet yolcu biniş köprüleri (körük) ve 253 açık olmak üzere toplamda 367 adet uçak park pozisyonu, 566 check-in noktası, 228 adet pasaport kontrol noktası, 451 odasıyla Avrupa'nın en büyük havalimanı oteli ve 40.000 araçlık büyük bir otopark bulunmaktadır.

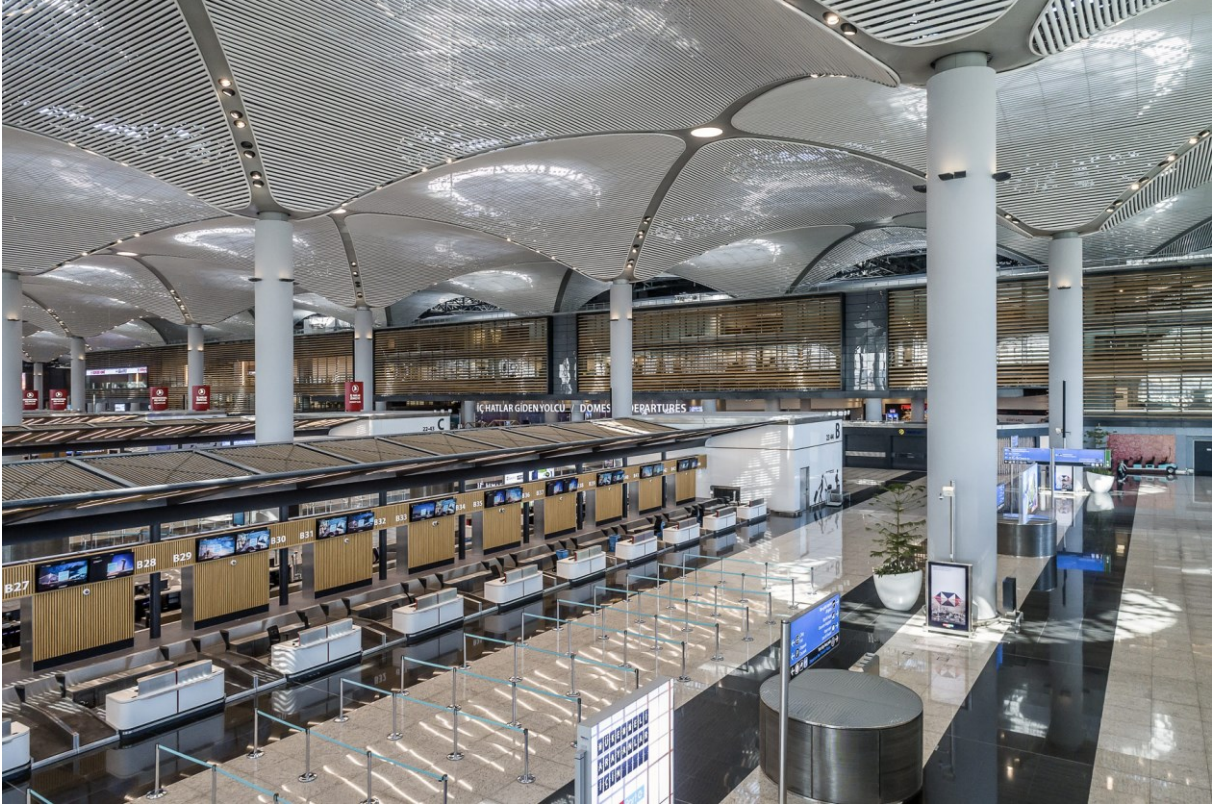
300'den farklı destinasyona uçuşun gerçekleşeceği İstanbul Havalimanı; tüm fazları tamamlandığında, dünyanın sıfırdan inşa edilen en büyük havalimanı olacaktır. 76,5 milyon m²'de 6 bağımsız pist, iki terminal binası, kargo ve lojistik merkezi ve havalimanı şehri (airport city) ile ülkemize büyük bir katma değer sağlayacaktır.

İstanbul Havalimanı, havacılık merkezi olmanın ötesinde, ortalama 100 bin m²'lik bir alışveriş ve yeme içme alanına sahiptir. 1000'den fazla markanın ürünlerinin sergileneceği bu alanda dünyanın farklı bölgelerin ait lezzetlerinin yer alacağı 150'den fazla yeme içme alanı yer alacaktır.

Tasarımı ve değer katan projeleri ile henüz açılmadan ödülleri toplayan İstanbul Havalimanı Türk havacılık tarihinde altın bir çağ başlatmıştır.

Resim-1.3. İstanbul Havalimanı (Kaynak; İGA)

Resim-1.4. İstanbul Havalimanı Terminalinden Görünüm (Kaynak; İGA)

Resim-1.5. İstanbul Havalimanı Kule Görüntüsü (Kaynak; İGA)

Çukurova Havalimanı projesi “Çukurova Havalimanı Altyapı Tesisleri Yapımı” ve “Çukurova Havalimanı Üstyapı Tesislerinin Yapımı” olarak iki kısım halinde gerçekleştirilecektir. “Çukurova Havalimanı Altyapı Tesisleri Yapımı” işine 09.01.2017 tarihi itibarıyla, “Çukurova Havalimanı Üst Yapı Tesisleri Yapımı” işine ise 07.05.2018 tarihi itibarıyla başlanılmıştır.

Tokat ve yöresinin hava ulaşım ihtiyacının karşılanmasına yönelik olarak yeni bir havalimanı yapılması planlanmaktadır. İki kısımda ihalesi gerçekleştirilen yeni havalimanı projesinde; "**Tokat Yeni Havalimanı** PAT Sahaları Yapımı" işinin 18.07.2018 tarihi itibarıyla, "Tokat Yeni Havalimanı Üstyapı Tesislerinin Yapımı" işinin ise 31.07.2018 tarihi itibarıyla yer teslimi yapılarak işe başlanılmıştır. Söz konusu proje kapsamında; Tokat ili, daha büyük gövdeli uçakların iniş kalkış yapabileceği piste ve 2 milyon yolcu/yıl kapasiteli iç ve dış hatlar terminal binasına sahip yeni bir havalimanına kavuşacaktır. Havalimanının 2022 yılında hizmete verilmesi öngörülmektedir.

YİD kapsamında ihalesi yapılan **Çeşme Alaçatı Ekrem Pakdemirli Havalimanı** (genel havacılık) inşaatı da sürmekte olup 2020 yılında hizmete girmesi öngörülmektedir. **Batı Antalya Havalimanı** fizibilite çalışmaları da devam etmektedir.

DHMİ yatırım programında yer alan terminal tesisleri, taksi yolları, apron ve diğer işler:

- 2018 yılı içinde **Kars Harakani Havalimanı** PAT Sahaları Yapımı (DAP), **Antalya Havalimanı** PAT Sahaları Onarımı, **Van Ferit Melen Havalimanı** PAT Sahaları Onarımı (DAP) işleri tamamlanarak hizmete verilmiştir.
- **Kahramanmaraş Havalimanı Terminal Binası**; 22.330 m² büyüklüğünde 2 milyon yolcu/yıl kapasiteli yeni terminal binası 2018 yılında tamamlanarak hizmete verilmiştir. İş kapsamında hava trafik kontrol kulesi, apron, bağlantı taksi yolu, ısı-güç merkezi, açık otopark ve bağlantı yolları ile giriş nizamiye binası yapımı da yer almıştır.
- **Muş Havalimanı Terminal Binası**; 11.410 m² büyüklüğünde 2 milyon yolcu/yıl kapasiteli yeni terminal binası 2018 yılında tamamlanarak hizmete verilmiştir. İş kapsamında apron ve taksi yolu kaplamalarının yenilenmesi, ısı-güç merkezi yapımı ile otopark ve dahili yolların yapımı da yer almıştır.
- **Sabiha Gökçen Havalimanı 2. Pist I. Etap ve II. Etap İşleri yapımı**; Savunma Sanayi Başkanlığı ile yapılan protokol kapsamında proje ve ihale hazırlıkları, ihalesi ve teknik kontrolü ve hizmetleri DHMİ tarafından gerçekleştirilmektedir. İşin 2020 yılında tamamlanması öngörülmektedir.
- **Adnan Menderes Havalimanı Apron ve Taksi Yolları Yapımı**; 380.000 m² büyüklüğündeki alt yapı işlerinin 2019 yılında tamamlanması öngörülmektedir.
- **Balıkesir Merkez Havalimanı Terminal Binası**; 6.500 m² büyüklüğünde 1 milyon yolcu/yıl kapasiteli terminal binası yapımı devam etmekte olup 2019 yılı içinde tamamlanması öngörülmektedir. İş kapsamında 4 uçak park yerine sahip apron, bağlantı taksi yolu, iç bağlantı yolları, apron bariyer binası, itfaiye binası, ısı-güç merkezi, otopark ve giriş nizamiye binası yapımı da yer almaktadır.

- **Gaziantep Havalimanı Terminal Binası ve Apron Yapımı;** 67.085 m² büyüklüğünde yıllık 5 milyon yolcu kapasiteli, 6 adet yolcu köprüsü yeni iç hatlar terminal binası yapımı, mevcut terminalin dış hatlar olarak düzenlenmesi ile 6 uçak park yerine sahip ilave apron ve otopark yapımı işleri bulunmakta olan projenin 2020 yılında tamamlanması hedeflenmektedir.
- **Esenboğa Havalimanı** PAT Sahaları Yapımı, Onarımı ve Tevsii, **Adnan Menderes Havalimanı** Apron ve Taksi Yolları Yapımı, **Milas Bodrum Havalimanı** PAT Sahaları Onarımı işleri devam etmekte olup 2019 yılı içinde tamamlanması öngörülmektedir.
- **Diyarbakır Havalimanı** Paralel Taksi Yolunun Emergency Piste Dönüştürülmesi (GAP), **Erzurum Havalimanı** Pist Tadilatı (DAP) işlerinin 2020 yılı içerisinde tamamlanması öngörülmektedir.
- Ayrıca; yatırım programında **Kapadokya Havalimanı** Terminal Binası ile Apron Yapımı (2017-2022), **Kayseri Havalimanı** Terminal Binası ve Apron Yapımı (2019-2022) ve **Samsun Çarşamba Havalimanı** Terminal Binası ve Mükemmel Tesisleri (2018-2022) işleri de yer almaktadır.

DHMİ 2018 yılında havacılık yatırımları için toplam 1.024.985.048,57 TL harcamıştır. 2019 yılı için öngörülen yatırım ödeneği 454,7 milyon TL'dir.

AYGM yatırım programında yer alan havalimanı inşaatları;

Rize-Artvin ve yöresinin hava ulaşım ihtiyacının karşılanmasına yönelik tamamı deniz dolgusu üzerinde olacak şekilde yapımı öngörülen **Rize-Artvin Havalimanı** altyapı tesisleri inşaatına 14.2.2017 tarihinde gerçekleştirilen yer teslimi ile başlanmıştır. Bu kapsamda; 3.000x45 metre pist, 240x120 metre apron, 265x24 metre taksi yolu, 7.600 metre koruyucu mendirek yapılacaktır. Pist ve taksi yolları için öngörülen dolgu alanı 2.005.000 m² olup yaklaşık 85 milyon ton dolgu yapılacaktır. Üst yapı tesisleri inşaatı kapsamında ise 3 milyon yolcu/yıl kapasiteli 30.000 m² büyüklüğünde iç-dış hatlar terminal binası, otopark, teknik blok ve kule, hizmet binaları ve diğer üniteler yer almaktadır. Tüm işlerin 2022 yılında tamamlanması beklenmektedir.

Bayburt-Gümüşhane'nin hava ulaşım ihtiyacının karşılanmasına yönelik olarak Salyazı mevkiinde **Bayburt-Gümüşhane Havalimanı**nın yapılması planlanmıştır. İş kapsamında 3000x45 metre pist, 300x120 metre boyutunda apron ve 265x24 metre boyutunda bir taksi yolu yapımı yer almaktadır. Ayrıca, iç hat-dış hat terminal binası, teknik blok, kule ve diğer tesisler de inşa edilecektir. Tüm işlerin 2020 yılında tamamlanması beklenmektedir.

Yozgat İli ve yöresinin hava ulaşım ihtiyacının karşılanmasına yönelik olarak Deremumlu-Fakıbeyli mevkiinde (Yozgat İl merkezine yaklaşık 15 km mesafede) yapılması öngörülen **Yozgat Havalimanı** için iş kapsamında 2600x45 metre pist, 300x120 metre boyutunda apron ve 265x24 metre boyutunda bir taksi yolu yapımı yer almaktadır. Ayrıca, 20.000 m² büyüklüğünde iç hat-dış hat terminal binası, teknik blok, kule ve diğer tesisler de inşa edilecektir. Havalimanının 2020 yılında hizmete girmesi öngörülmektedir.

Karaman İli ve yöresinin hava ulaşım ihtiyacının karşılanmasına yönelik olarak yapılması öngörülen **Karaman Havalimanı** kapsamında 3400x45 metre pist, 300x120 metre boyutunda apron ve 381x24 metre boyutunda bir taksi yolu yapımı yer almaktadır. Ayrıca, 20.000 m² büyüklüğünde iç hat-dış hat terminal binası, teknik blok, kule ve diğer tesisler de inşa edilecektir. Havalimanının 2022 yılında hizmete girmesi öngörülmektedir.

Ayrıca; yatırım programında **Elazığ Havalimanı**na yedek pist, ilave apron ve taksi yolu yapımı işi kapsamında 3000x45 metre boyutlarında pist ve diğer altyapı tesislerinin yapımı yer almakta olup yer teslimi yapılarak işe başlanılmıştır.

Niğde İline havalimanı yapılması ise planlama aşamasındadır.

AYGM'nin 2019 yılı yatırım ödeneği 524 milyon TL'dir.

1.4.2. Heliportlar

Ülkemizde helikopter kullanımı son yıllarda yaygınlaşmaya başlamıştır. 2018 yılsonu itibariyle heliport sayısı 86 olup bunların yaklaşık 2/3'ü özel sektör işletmesinde, 1/3'ü de kamu işletmesindedir (Tablo-1.16). Kamu işletmesindeki heliportların %90'a yakını devlet/üniversite hastaneleri kullanımındadır. İllere göre dağılımda ise, heliportların %50'ye yakını İstanbul'da bulunmaktadır. İstanbul'u Bursa, Ankara, İzmir, Çanakkale ve Muğla izlemektedir. İstanbul'da bulunan heliportların yarısından fazlası yükseltilmiş (bina üzeri) platformlardır.

Heliportlara ilişkin güncel bilgi SHGM web sitesinde yer almaktadır (http://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/pdf/havacilik_isletmeleri/Heliport_isletmeleri.pdf).

Heliportlar			
Heliportlar	2016	2017	2018
	78	84	86

Tablo-1.16. 2016-2018 Yılları Heliport Sayıları (Kaynak; SHGM)

1.4.3. Hava Seyrüsefer Hizmetleri

Hava trafik kontrol hizmetleri, hava araçları ve havalimanları ile birlikte havacılık sisteminin en önemli unsurlarından biridir. Günümüzün yoğunlaşmış hava ulaşım faaliyetlerinde, hava araçlarının gerek havalimanlarında yerde gerekse uçuş sırasında havadaki faaliyetlerinin emniyetli bir şekilde yürütülmesi büyük önem arz etmekte olup bu bağlamda hava trafik kontrol hizmetleri ön plana çıkmıştır. Özellikle hava sahasının emniyetli olmasının yanı sıra aynı anda daha fazla sayıda uçağa hizmet verilebilmesine yönelik olarak sürekli bir teknolojik gelişim görülmektedir.

Türkiye’de sivil hava trafik kontrol hizmetleri DHMİ sorumluluğundadır. Türkiye hükümlerinde hava sahası ve toprakları üzerinde 982.286 km² hava sahası dâhilinde sivil havacılık faaliyetlerinin gereği olan hava trafik kontrol hizmetleri [hava trafik yönetimi (ATM); hava trafik kontrol (ATC), hava sahası yönetimi (ASM), hava trafik akış yönetimi (ATFM), uçuş bilgi hizmeti, Arama-Kurtarma Koordinasyon hizmeti, Havacılık Haberleşme Merkezi, Uluslararası NOTAM hizmeti] DHMİ tarafından 1.566 hava trafik kontrolörü (kursiyerler dâhil) ile sağlanmaktadır.

DHMİ tarafından, 1 yol kontrol merkezi (ACC), 47 yaklaşma kontrol birimi (APP), 47 meydan kontrol birimi (TWR), 1 Uçuş Bilgi Merkezi (FIC), 52 Havacılık Bilgi Yönetimi (AIS/AIM), 2 NOTAM Ofisi, 1 VFR (Görerek Uçuş) Uçuş Takip Birimi, 2 RCC (Kurtarma Koordinasyon Merkezi), 1 Haberleşme Merkezi ve 52 alt Arama-Kurtarma Koordinasyon Merkezi ile hizmet verilmektedir. Bu hizmetlerde hava trafik kontrolörlerinin yanı sıra AIM Memuru (Havacılık Bilgi Yönetimi; 507) ve ATSEP (Hava Trafik Emniyeti Elektronik Personeli; 545) personeli de yer almaktadır.

Türkiye’deki havalimanlarına iniş-kalkış yapmaksızın, Türk hava sahasından transit geçen hava araçlarının, Türk hava sahasına (FIR) giriş-çıkış yaptıkları 50 adet giriş-çıkış noktası mevcuttur. Türkiye hava sahasında, havalimanlarına iniş kalkış yapan ve transit geçen hava araçlarının uçuşlarını gerçekleştirdikleri 82 alt seviye, 82 üst seviye olmak üzere 164 adet konvansiyonel (ATS) hava koridoru ile 96 alt seviye, 99 üst seviye olmak üzere 195 adet RNAV (Saha Seyrüseferi) hava koridoru olmak üzere toplamda 359 hava koridoru bulunmaktadır. Saha kontrol merkezince hava trafik akışının düzenlendiği ve ülke sathına yayılan seyrüsefer ve haberleşme cihazları ile desteklenen bu kontrollü uçuş yollarının uzunluğu 2018 yılında 70.879 km’ye ulaşmıştır.

2018 yılı sonu itibariyle seyrüsefer yardımcı (SSY) cihazları sayısı; 8 PSR (birincil gözetim radarı), 25 SSR (ikincil gözetim radarı), 69 ILS (aletli iniş sistemi; 48 havalimanı), 53 VOR (çok yüksek frekanslı tüm yönlü radyo yayın cihazı), 20 DVOR (Doppler VOR), 144 DME (mesafe ölçüm cihazı), 73 NDB (yönlendirilmemiş radyo yayını cihaz) ve 8 ADS-B olmak üzere toplam 406’dır (Tablo-1.17).

DHMİ tarafından yürütülmekte olan hava trafik kontrol hizmetleri kullanıcılara hizmet vermenin yanı sıra aşağıdaki hizmetler de yerine getirilmektedir.

- Uluslararası düzeydeki tüm sivil havacılık faaliyetlerine katılım ve katkı,
- Hava trafik kontrol hizmetlerine yönelik ulusal düzenlemelere katkı,
- Diğer ülkelerin hava seyrüsefer hizmet sağlayıcıları ile anlaşma ve koordinasyon,
- Havacılık Bilgi Yönetimi (AIS/AIM) hizmetlerinin sağlanması, Türkiye adına Havacılık Bilgi Yayınlarının (AIC, PIB, NOTAM vb.) yapılması,
- Türkiye AIP’sinin hazırlanması ve yayını,
- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) adına AIP ve ilgili diğer havacılık yayınlarını yayımlanması,

- Türkiye Hava Sahasında sivil-asker koordinasyonunun sağlanması,
- Türkiye Hava Sahası ve havalimanlarını kullanacak sivil hava araçlarının uçuş izin (permi) verilerinin SHGM Bilgi Yönetim Sistemi'nden takip ve kontrolünün yapılması, gerekmesi durumunda mesai saatleri dışında ve resmî tatil günlerinde SHGM adına permi verilmesi,
- Türkiye Hava Sahasında ve dışında Ege, Akdeniz ve Karadeniz'in uluslararası suları ile hava sahalarında yapılacak askeri aktiviteler (atışlı, atışsız tatbikatlar) ve SAR faaliyetleri konusunda harita etüdü yapılması, ilgili birimlerle gerekli iş birliğini tesis ederek duyurulmasının sağlanması ve takip edilmesi,
- Komşu ülkelerin AIS yayınlarını izlenmesi, ülkemiz menfaatlerine aykırı içerikteki AIS yayınlarından ilgili otoritelere bilgi verilmesi,
- Hava seyrüsefer ve CNS hizmetlerine yönelik faaliyetlerin yürütülmesi, koordinasyonunun sağlanması,
- Havalimanları hava tarafı kapasiteleri ile hava sahası ve sektör kapasitelerinin belirlenmesi,
- Belirlenen kapasitelere uygun olarak sistem/teçhizat-uygulama gereklerinin belirlenmesi,
- Buna uygun insan gücü (hava trafik kontrolör) planlamasının yapılması ve hava trafik kontrolörlerinin temel ATC ve sonrasında ünite, tazeleme, iş başı, acil durum devamlılık eğitimlerinin sağlanması,
- Hava sahasında yer alan TMA, CTR, MTMA ve ATS yolları gibi mevcut kontrollü sahalarında yapılacak değişiklikler ile bunlardan yeni ihdas edilecek olanların çalışmalarının yapılması,
- (Standart) aletli yaklaşma ve kalkış/iniş usullerinin etüt ve planlamasının yapılması,
- Yapılan uçuş kontrolleri de dikkate alınarak mevcutlarının geliştirilmesi, gerektiğinde değiştirilmesi,
- Türk hava sahasında verilmekte olan havacılık haberleşme hizmetlerinin (AFTN/CIDIN/AMHS) yürütülmesi,
- Yakın geçme olaylarının inceleme ve değerlendirilmesi,
- Hava kurtarma koordinasyon faaliyetlerine katkı,
- EUROCONTROL Yol Ücretleri Sistemi çerçevesinde milli maliyet tutarlarının tespiti, yol ücretlerinin ülkemiz adına EUROCONTROL tarafından faturalandırılarak tahsilinin sağlanması ve ülkemize geri ödenmesi.

DHMİ ayrıca, EUROCONTROL tarafından geliştirilen ve tüm üye ülkelerce takip edilerek hedef tarihlerde ortak uygulamaya geçilen temel plan ve konseptler ATM 2000+ STRATEGY, Avrupa Hava Trafik Yönetim Programı, Avrupa ATM Yakınlaştırma Birleştirme ve Uygulama Programı vb.) doğrultusunda geliştirilen "Hava Seyrüsefer Hizmet Politika ve Stratejilerinin Harmonizasyonu ve Entegrasyonu" faaliyetleri içinde de yer almaktadır.

2018 Yılı Hava Seyrüsefer Yardımcı Cihaz ve Kolaylıkları

HAVALİMANLARI	PSR	SSR	ILS	VOR	DVOR	DME	NDB	Diğer ADS-B)	TOPLAM
İstanbul Atatürk	1	2	5	0	3	7	4	1	23
Ankara Esenboğa	1	3	4	1	3	10	10	1	33
İzmir Adnan Menderes	1	2	2	2	1	5	3	1	17
Antalya	1	3	4	0	2	7	3	0	20
Muğla Dalaman	1	2	2	0	1	3	1	2	12
Muğla Milas-Bodrum	1	1	2	1	0	3	1	1	10
Adana	0	1	1	1	0	2	1	1	7
Trabzon	1	1	2	1	0	3	1	1	10
Erzurum	0	1	2	0	1	3	1	1	9
Gaziantep	0	0	1	1	0	2	1	1	6
Adıyaman	0	0	1	1	0	1	1	0	4
Ağrı Ahmed-i Hani	0	1	1	1	0	2	1	1	7
Amasya Merzifon	0	1	1	0	1	2	1	0	6
Balıkesir Koca Seyit	0	0	1	1	0	2	1	0	5
Balıkesir Merkez	0	0	1	1	0	2	1	0	5
Batman	0	1	1	1	0	2	1	0	6
Bingöl	0	0	1	1	0	2	1	0	5
Bursa Yenişehir	0	1	1	1	1	3	1	0	8
Çanakkale	0	0	1	2	0	3	1	0	7
Çanakkale Gökçeada	0	0	0	1	0	1	1	0	3
Denizli Çardak	0	0	1	1	0	2	1	0	5
Diyarbakır	0	0	1	1	0	2	1	0	5
Elazığ	0	0	1	2	0	3	1	0	7
Erzincan	0	1	1	2	0	3	1	0	8
Hakkari Yüksekova Selahattin Eyyubi	0	0	0	1	0	1	1	0	3
Hatay	0	0	1	1	0	2	1	0	5
İğdır Şehit Bülent Aydın	0	0	1	1	0	2	1	0	5
İsparta Süleyman Demirel	0	0	1	1	0	2	1	0	5
Kahramanmaraş	0	0	0	1	0	1	1	0	3
Kars Harakani	0	0	1	1	0	2	1	0	5
Kastamonu	0	1	1	2	0	3	1	0	8
Kayseri	0	0	1	0	1	2	1	0	5
Kocaeli Cengiz Topel	0	0	1	1	0	2	1	0	5
Konya	0	1	1	1	1	3	1	0	8
Malatya	0	0	1	1	0	2	1	0	5
Mardin	0	0	1	1	0	2	1	0	5
Muş Sultan Alparslan	0	0	1	1	0	2	1	0	5

Kapadokya	0	0	1	1	0	2	1	0	5
Ordu-Giresun	0	0	2	0	1	3	1	0	7
Samsun Çarşamba	0	0	1	1	0	2	1	0	5
Siirt	0	0	0	0	1	2	1	0	4
Sinop	0	0	1	1	0	2	1	0	5
Sivas Nuri Demirağ	0	0	1	2	0	3	1	0	7
Şanlıurfa GAP	0	1	1	1	0	2	1	0	6
Şırnak Şerafettin Elçi	0	0	1	1	0	2	1	0	5
Tekirdağ Çorlu Atatürk	0	0	1	2	0	3	2	0	8
Tokat	0	0	0	1	0	1	1	0	3
Uşak	0	0	0	1	0	1	1	0	3
Van Ferit Melen	0	0	1	1	0	2	1	1	6
DHMi Toplamı	7	24	59	48	17	126	66	12	359
İstanbul Sabiha Gökçen	0	0	2	0	1	3	1	0	7
İstanbul Havalimanı	1	1	4	0	2	6	0	1	15
Eskişehir Hasan Polatkan	0	0	1	1	0	1	1	0	4
Zonguldak Çaycuma	0	0	0	1	0	1	1	0	3
Gazipaşa Alanya	0	0	1	0	0	2	1	1	5
Zafer	0	0	2	1	0	3	1	0	7
Selçuk Efes	0	0	0	1	0	1	1	0	3
Aydın Çıldır	0	0	0	1	0	1	1	0	3
Genel Toplam	8	25	69	53	20	144	73	14	406

Tablo-1.17. 2018 Yılı Hava Seyrüsefer Yardımcı Cihaz ve Kolaylıkları (Kaynak; DHMi)

1.4.4. Havayolu Şirketleri

Ülkemiz sivil havacılık sektöründe 2013-2017 yılları arasında 13 havayolu şirketi faaliyet göstermiştir. 2018 yılında faaliyet gösteren hava yolu şirketi sayısı ise 11'dir. Bunlardan 3 tanesi yalnızca kargo taşımakta olup bayrak taşıyıcımız THY A.O. hem yolcu hem de kargo taşıma alanında faaliyet göstermektedir (Havayolu şirketlerine ilişkin güncel bilgi SHGM web sitesinde yer almaktadır (<http://web.shgm.gov.tr/tr/havacilik-isletmeleri/2063-hava-tasima-isletmeleri>)).

Havayolu şirketlerinin yolcu uçağı sayıları 2016 yılında 515, 2017 yılında 491 ve 2018 yılında 486 uçak olmuştur. Kargo uçağı sayıları ise sırasıyla; 25, 26 ve 29'dur. Bu bağlamda, havayolu şirketlerinin toplam yolcu-koltuk kapasitesi de 2016 yılında 100.365, 2017 yılında 97.500 ve 2018 yılında 97.351 olmuştur. Kargo yük kapasitesi ise sırasıyla; 1.821.600, 1.866.450 ve 2.194.450'dir. 2016-2018 yılları havayolu şirketleri ve uçak sayıları Tablo-1.18'de gösterilmiştir. 2016-2018 yılları havayolu şirketleri toplam yolcu ve kargo uçak sayıları ile yolcu ve kargo kapasiteleri de Tablo-1.19'da gösterilmiştir. 2018 yılı hava yolu şirketleri uçak dağılımı ile hava aracı tip ve adetleri Tablo-1.21 ve Şekil-1.9'da gösterilmiştir.

2016-2018 Yılları Havayolu Şirketleri ve Yolcu/Kargo Uçak Sayıları									
Havayolu Şirketi	2016			2017			2018		
	Yolcu	Kargo	Toplam	Yolcu	Kargo	Toplam	Yolcu	Kargo	Toplam
THY A.O.	300	8	308	293	11	304	294	15	309
PEGASUS	70	-	70	66	-	66	81	-	81
GÜNEŞ EXPRESS	49	-	49	52	-	52	46	-	46
ONUR AIR	25	-	25	24	-	24	27	-	27
ATLASGLOBAL	25	-	25	24	-	24	16	-	16
CORENDON	11	-	11	10	-	10	10	-	10
HÜRKUŞ	8	-	8	7	-	7	7	-	7
TAILWIND	5	-	5	5	-	5	5	-	5
BORAJET	14	-	14	3	-	3	-	-	-
İZMİR	8	-	8	7	-	7	-	-	-
MNG Kargo	-	7	7	-	7	7	-	6	6
ULS Kargo	-	3	3	-	3	3	-	3	3
ACT Kargo	-	7	7	-	5	5	-	5	5
Toplam	515	25	540	491	26	517	486	29	515

Tablo-1.18. 2016-2018 Yılları Havayolu Şirketleri ve Yolcu/Kargo Uçak Sayıları (Kaynak: SHGM)

2016-2018 Yılları Havayolu Şirketleri Yolcu ve Kargo Uçağı Sayı ve Kapasiteleri			
Sayı/Kapasite	2016	2017	2018
Yolcu Uçak Sayısı	515	491	486
Koltuk Kapasite	100.365	97.500	97.351
Kargo Uçak Sayısı	25	26	29
Yük Kapasite (kg)	1.821.600	1.866.450	2.194.450
Toplam Uçak Sayısı	540	517	515

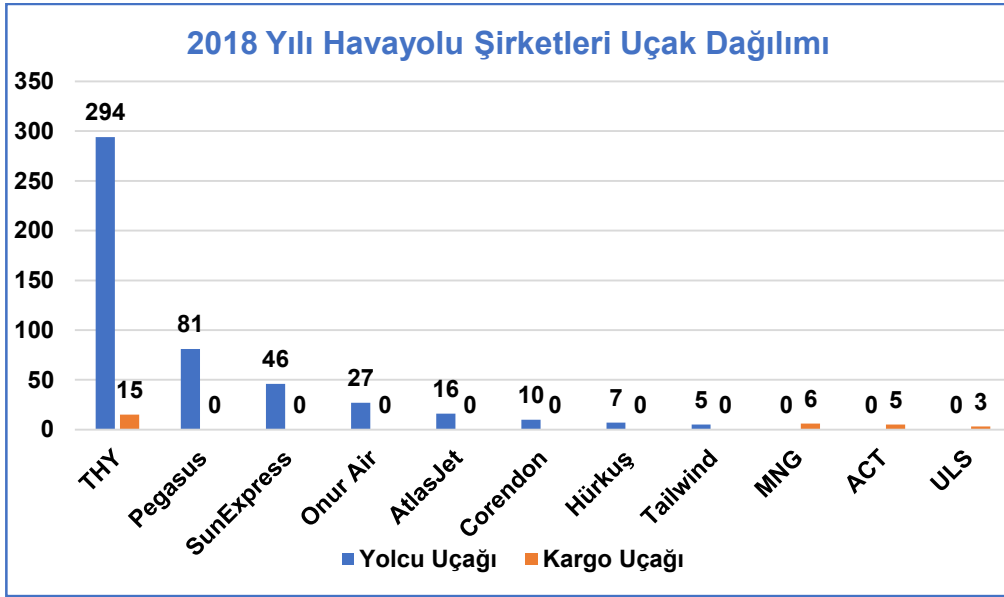
Tablo-1.19. 2016-2018 Yılları Havayolu Şirketleri Toplam Uçak Sayıları ve Yolcu/Kargo Kapasiteleri (Kaynak: SHGM)

2018 yılında, uçulan toplam uçuş noktası, 5 havayolu şirketi ile iç hatlarda 7 merkezden (Adana, Adnan Menderes, Antalya, Atatürk, Esenboğa, Sabiha Gökçen ve Trabzon Havalimanları) 56 noktaya, dış hatlarda ise yine 5 havayolu şirketi ile 124 ülkede 318 noktaya gerçekleşmiştir (Tablo-1.20 ve Resim-1.6 ve 1.7).

2016-2018 Yılları İç Hat - Dış Hat Uçuş Yapılan Şehir (Ülke) ve Noktalar			
Yıl/Nokta	2016	2017	2018
İç Hat Uçuş Noktası			
Şehir	7	7	7
Nokta	55	55	56
Dış Hat Uçuş Noktası			
Ülke	118	119	124
Nokta	286	296	318

Tablo-1.20. 2016-2018 Yıllarında Havayolu Şirketleri İç Hat-Dış Hat Uçuş Yapılan Şehir (Ülke) ve Noktalar (Kaynak: SHGM)

SHGM tarafından 2018 yılı içerisinde 4.624 tarifeli, 4.199 charter, 1.788 transit ve 1.539 özel uçuş izni verilmiştir. DHMİ/FIC tarafından verilen uçuş izni sayısı da 1.073'dür. Bu şekilde, 2018 yılında toplam 13.240 uçuş izni verilmiştir.

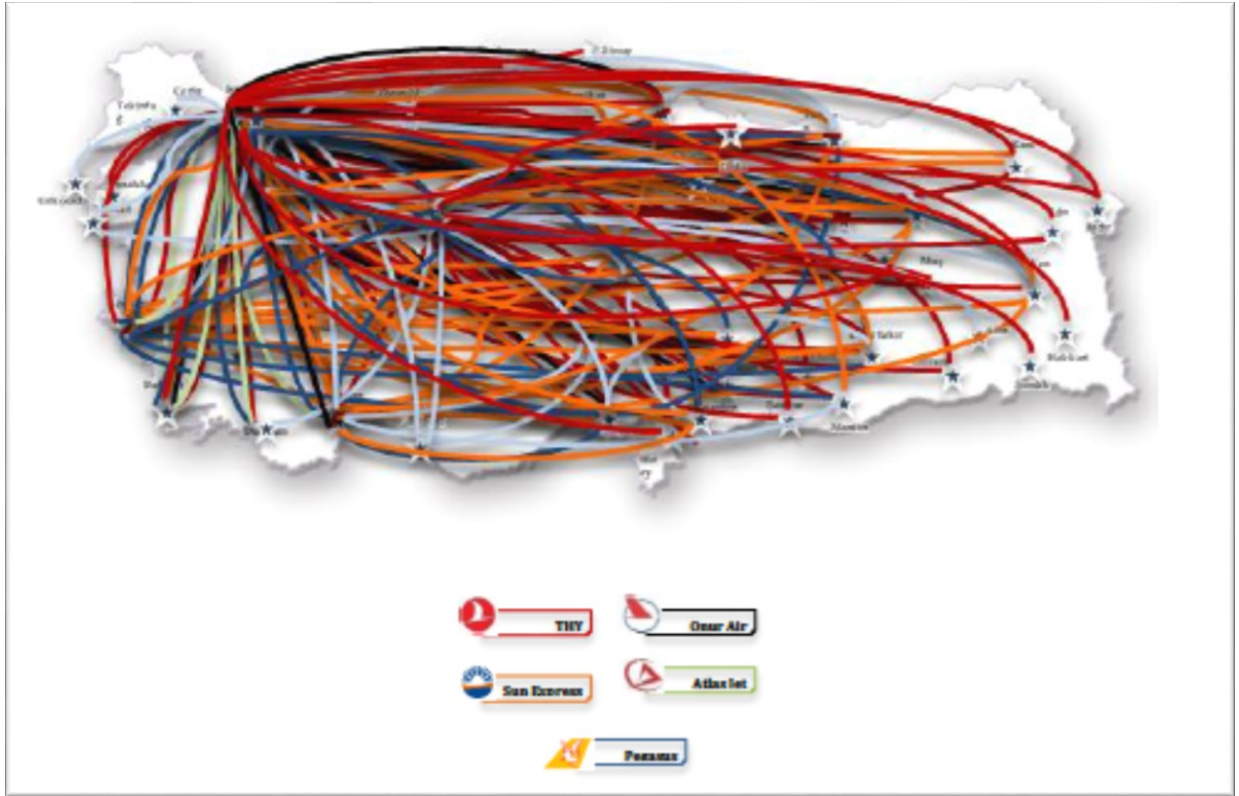

Şekil-1.9. 2018 Yılı Havayolu Şirketleri Uçak Dağılımı (Kaynak: SHGM)

2018 Yılı Havayolu Şirketleri Uçak Tip ve Adetleri			
Havayolu Şirketi	Uçak Sayısı	Uçak Tipi	Adet
THY	Yolcu uçağı; 294 Kargo uçağı; 15 Toplam uçak; 309	A319-100	7
		A320	19
		A321	70

		A330	55
		A340	4
		B737-700	1
		B737-800	83
		B737-8 Max	7
		B737-300ER	33
		B737-900ER	15
		A330-220F (Kargo)	10
		B777-FF2 (Kargo)	5
PEGASUS	Yolcu uçağı; 81	A320-200	34
		B737-800	47
GÜNEŞ EKSPRES	Yolcu uçağı; 46	B737-800	46
ONUR AIR	Yolcu uçağı; 27	A321-200	4
		A321-231	4
		A320-200	8
		A330	11
ATLASJET	Yolcu uçağı; 16	A319-100	1
		A321-200	10
		A320-200	4
		A330	1
CORENDON	Yolcu uçağı; 10	B737-800	9
		B737-8 Max	1
HÜRKUŞ	Yolcu uçağı; 7	A320 - 200	7
TAILWIND	Yolcu uçağı; 5	B737-400	5
MNG	Kargo uçağı; 6	A300-600 (Kargo)	5
		A330-200F (Kargo)	1
ACT	Kargo uçağı; 5	B747-400 (Kargo)	5
ULS	Kargo uçağı; 3	A310-300 (Kargo)	3
Toplam	486 Yolcu Uçağı 29 Kargo Uçağı		515

Tablo-1.21. 2018 Yılı Havayolu Şirketleri Uçak Tip ve Adetleri (Kaynak: SHGM)

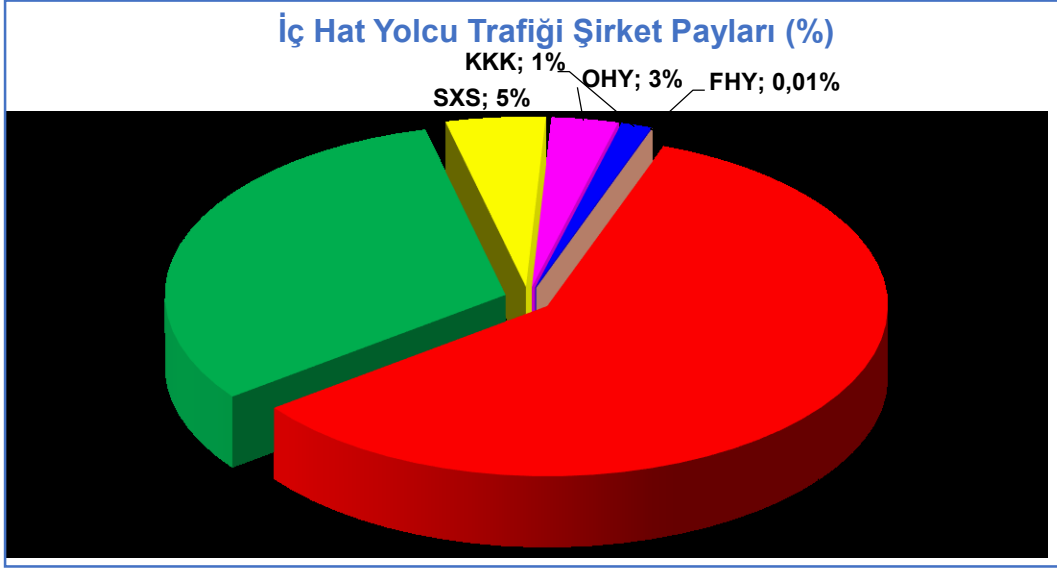

Resim-1.6. 2018 Yılı İç Hat Uçuş Noktaları (Kaynak: SHGM)

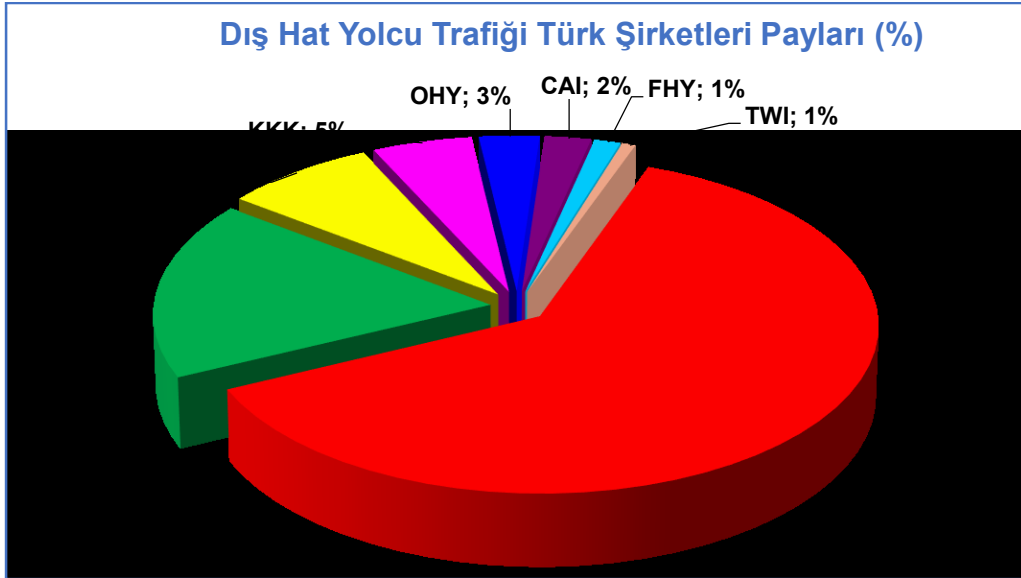
Resim-1.7. 2018 Yılı Dış Hat Uçuş Noktaları (Kaynak: SHGM)

2018 yılı yurt içi yolcu pazarında Türk Hava Yolları (Anadolu Jet ile birlikte) pazardan %59 pay almıştır. Pegasus %31, Sun Express %5, Onur Air %3 ve Atlas Global %1 oranında pay almışlardır (Şekil-1.10.).

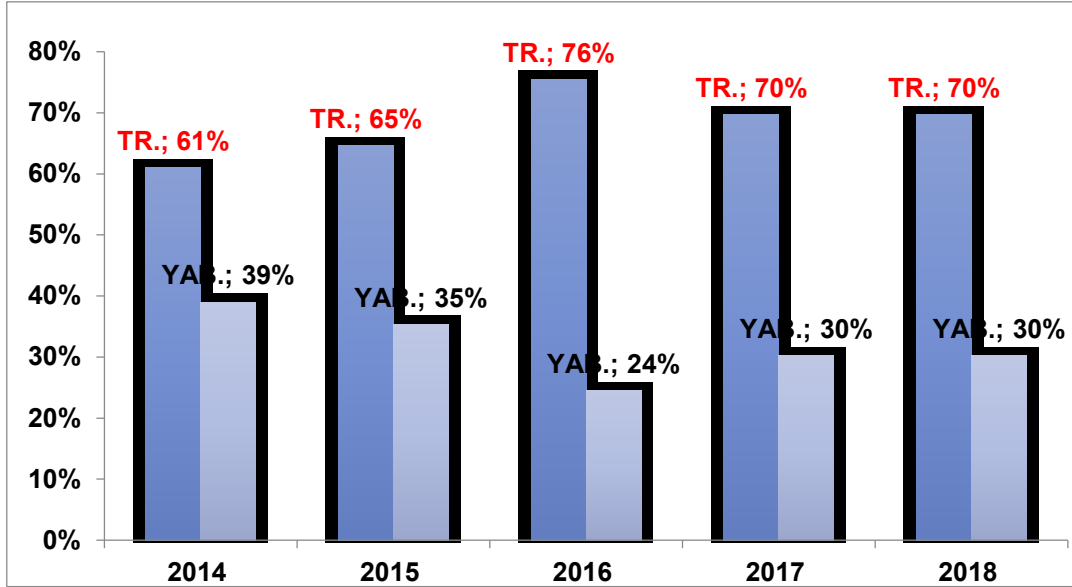
Şekil-1.10. 2018 Yılı İç Hat Yolcu Taşımacılığında Havayolu Şirketleri Yolcu Payları (Kaynak; DHMİ) (THY; Türk Hava Yolları, KKK; Atlas Global, CAI; Corendon, FHY; Freebird (Hürkuş), OHY; Onur, PGT; Pegasus, SXS; Sun Express, TWI; Tailwind)

2018 yılı dış hat yolcu pazarından Türk Hava Yolları tek başına %62 pay almıştır. Pegasus %17, Sun Express %8, Atlas Global %5, Onur Air %3 ve Corendon %2, Freebird (Hürkuş) ve Tailwind %1 oranında pay almışlardır (Şekil-1.11).

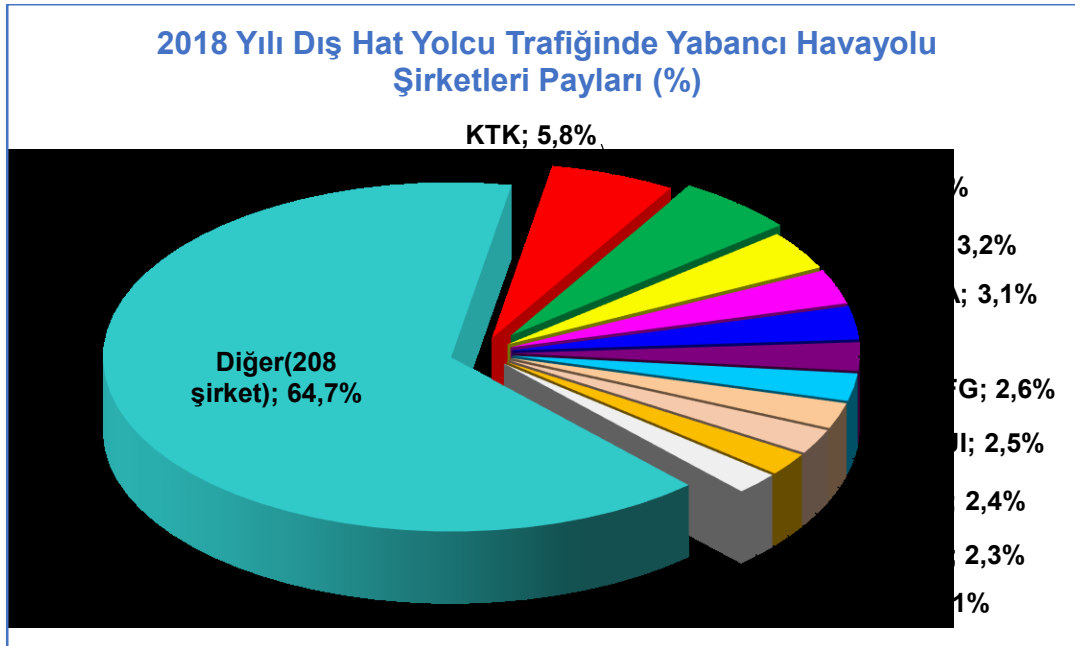
Şekil-1.11. 2018 Yılı Dış Hat Yolcu Taşımacılığında Havayolu Şirketleri Yolcu Payları (Kaynak; DHMİ) (THY; Türk Hava Yolları, KKK; Atlas Global, CAI; Corendon, FHY; Freebird (Hürkuş), OHY; Onur, PGT; Pegasus, SXS; Sun Express, TWI; Tailwind)

Son yıllarda Türk havacılık sektöründeki ivmelenme, Türk şirketlerinin dış hat payları toplamına da yansımıştır. Yurt dışı ticari yolcu taşımacılığında 2014 yılında %61/%39 olan yerli-yabancı havayolları payı, 2018 yılında yerli havayolu taşıyıcılarımız lehine %70/%30 olarak gerçekleşmiştir (Şekil-1.12).

Şekil-1.12. 2014-2018 Yılları Yerli-Yabancı Havayolu Şirketleri Dış Hat Yolcu Payları (Kaynak; DHMİ)

Ülkemize sefer yapan yabancı havayolu şirketlerinin 2018 yılı yolcu payları da gösterilmiştir. Grafiklerden görüleceği üzere en çok yolcu %5,8 ile Azur Air ve %5,5 ile Thomas Cook Airlines (Şekil-1.13) tarafından taşınmıştır.

Şekil-1.13. 2018 Yılı Dış Hat Yolcu Trafiğinde Yabancı Havayolu Şirketleri Payları (Kaynak; DHMİ) (KTK; Azur Air, TCX; Thomas Cook Airlines, NWS; Nordwind Airlines, SDM; Rossiya Airlines, SVA; Saudi Arabian Airlines, CFG; Condor Airlines, AUI; Ukraine Airlines, ABG; Royal Flight Airlines, QTR; Katar Airways, EXS; Jet2 Airlines, RSY; Russian Sky Airlines.

1.4.5. Diğer Hava Aracı İşletmeleri

2016-2017 yıllarında, hava taksi, genel havacılık ve balon havacılığı alanında kullanılan uçak sayılarında az da olsa artış gözlenmektedir. Bunlara ait istatistiki bilgiler Tablo-1.22'de sunulmuştur.

Tablo-1.12 ve Tablo-1.22'nin incelenmesinden görüleceği üzere, 2018 yılında, 2017 yılına göre hava taksi şirketleri sayısı aynı kalırken, genel havacılık ile balon işletmeleri sayısı artmıştır. Filo büyüklüğü açısından ise hava taksi şirketleri ve genel havacılık şirketleri uçak sayıları azalmış, balon işletmecileri balon sayısı ise artmıştır. Hava aracı (uçak-helikopter) ile sağlık hizmeti veren işletmeler de hava taksi kapsamındadır.

Hava taksi ve genel havacılık işletmelerinin büyük çoğunluğu İstanbul ve Ankara'da, balon işletmelerinin tamamı yakını da Kapadokya/Nevşehir'de yerleşiktir. Balon işletmecileri 2018 yılında 223 günde toplam 28.370 balon uçuşu yapmış ve toplam 523.467 yolcuya hizmet vermişlerdir.

Hava taksi, genel havacılık balon şirketleri ve hava aracı sayılarına ilişkin güncel bilgi SHGM web sitesinde yer almaktadır⁴².

2016-2018 Yılları Diğer Şirketler ve Hava Aracı Sayıları				
Şirket/Yıl	Şirket Sayısı (2018)	Hava Aracı Sayısı		
		2016	2017	2018
Hava Taksi	43	231	208	200
Genel Havacılık	82	347	377	367
Balon	31	237	239	260
Zirai Mücadele	29	62	62	62
Toplam		877	886	889

Tablo-1.22. 2016-2018 Yılları Diğer Şirketler ve Hava Aracı Sayıları (Kaynak: SHGM)

1.4.6. Yer Hizmet Kuruluşları

Ülkemiz havalimanlarında yer hizmetleri (ikram dâhil) 3'ü A Grubu⁴³ [Çelebi Hava Servisi A.Ş. Havaş (Havaalanları Yer Hizmetleri A.Ş.) ve TGS Yer Hizmetleri A.Ş.] olmak üzere toplam 37 şirket tarafından sağlanmaktadır (Tablo-1.23).

12 havayolu şirketi (B grubu) kendi uçaklarına kendileri yer hizmeti vermektedir. 22 şirket ise (C Grubu) havayolu şirketlerine temsil, gözetim, yönetim, uçuş, operasyon,

⁴² Hava Taksi işletmeleri;

http://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/havacilik_isletmeleri/Hava_Taksi_isletmeleri.pdf

Genel Havacılık İşletmeleri;

http://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/havacilik_isletmeleri/GenelHavacilikIsletmeleri.pdf

Balon İşletmeleri;

http://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/pdf/shgm_calisma_gruplari/Balon_isletmeleri.pdf.

⁴³ A grubu: Havalimanlarında, hizmet türlerinin tamamı veya en az yolcu hizmetleri, yük kontrolü ve haberleşme, ramp, kargo ve posta hizmetleri için en az üç uluslararası trafiğe açık havalimanında teşkilatlanarak hava taşıyıcılarına yer hizmeti yapmak üzere yetkilendirilmiş şirketleri.

ikram ve uçak güvenlik hizmetlerini sağlamaktadır. İkram servisi ise 5 şirket tarafından verilmektedir (Bu şirketlerin güncel listesi de SHGM web sayfasında yer almaktadır⁴⁴).

2016-2018 Yılları Yer Hizmetleri Kuruluşları Grup ve Sayıları			
Yıl/Kuruluş	2016	2017	2018
Yer Hizmet Kuruluşları			
A Grubu	3	3	3
B Grubu	15	12	12
C Grubu	29	27	22
Toplam	47	42	37

Tablo-1.23. 2016-2018 Yılları Yer Hizmet Şirketleri ve Sayıları (Kaynak; SHGM)

Diğer yandan, hava kargo hizmeti vermek isteyen şirketler SHGM tarafından ayrıca yetkilendirilmekte olup 2018 yıl sonu itibariyle yetkilendirilmiş 4'ü A Grubu ve 253'ü B Grubu olmak üzere toplam 257 şirket mevcuttur. Bu şirketlerin güncel listesi de SHGM web sayfasında yer almaktadır (<http://web.shgm.gov.tr/tr/havacilik-isletmeleri/83-kargo-acentalari>).

1.4.7. Bakım, Onarım, Yenileme (BOY) İşletmeleri

SHGM tarafından yetkilendirilen bakım organizasyonu sayısı 2017 yılında 101'e yükselmiştir. Bunlardan sadece Türk Hava Yolları Teknik A.Ş. ve MRO Teknik Servis ve Ticaret A.Ş. ticari amaçlı havayolu uçağı bakım-onarım-yenileme kuruluşu niteliğindedir. Eğitim organizasyonu sayısı 64'dür (Tablo-1.24)⁴⁵.

Bakım, Uçuş/Tip Eğitim organizasyonları güncel bilgileri SHGM web sitesinde yer almaktadır⁴⁶.

⁴⁴ SHGM web sitesi; Yer Hizmetleri Kuruluşları;

http://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/pdf/havacilik_isletmeleri/yer_hiz_kuruluslari.pdf

⁴⁵ SHGM, 2018 Faaliyet Raporu

⁴⁶ SHGM web sitesi; Yetkili Bakım Kuruluşları, <http://web.shgm.gov.tr/tr/havacilik-isletmeleri/2064-yetkili-bakim-kuruluslari>

2016-2018 Yılları Bakım ve Eğitim Organizasyonları Sayısı			
Yıl/Kuruluş	2016	2017	2018
Bakım Organizasyonu	80	101	107
Eğitim Organizasyonu	45	49	64
Toplam	125	150	171

Tablo-1.24. 2016-2018 Yılları Bakım ve Uçuş/Tip Eğitim Organizasyonları (Kaynak; SHGM)

Resim-1.8. BOY tesislerinden görünüşler (Kaynak; THY Teknik/MyTechnic)

1.4.8. Sivil Havacılıkta Eğitim Kuruluşları

1.4.8.1. Sertifika Programları

Ülkemizde, SHGM'den yetki alınarak aşağıdaki alanlarda havacılık eğitim kuruluşları tarafından havacılık eğitimleri verilmektedir (Yetkili eğitim kuruluşları ve mevcut yetkileri konusundaki detay bilgiler SHGM web sayfasında yer almaktadır⁴⁷:

- Havaalanı Standartları ve Emniyeti ile Heliportlar kapsamındaki eğitimler,
- Terminal İşletmeciliği eğitimleri,
- Yer Hizmetleri eğitimleri,
- Uçuş Eğitim Organizasyonları tarafından verilen pilotaj eğitimleri,
- Tip İtibak Organizasyonları tarafından verilen eğitimler,
- İnsansız Hava Aracı kapsamında verilen eğitimler,
- Uçuş Harekât (Dispeçer) eğitimleri,
- Kabin Ekibi temel eğitimleri,
- Kabin Ekibi acil durum eğitimleri,

⁴⁷ SHGM web sitesi; Eğitim Kuruluşları; <http://web.shgm.gov.tr/tr/havacilik-isletmeleri/2067-yetkili-havacilik-egitim-kuruluslari>

- SHY-147 Tanınan Okul Statüsü kapsamında verilen eğitimler,
- SHT-147 Bakım Teknisyeni eğitimleri,
- Havacılık Güvenliği eğitimleri,
- Uçuş İzinleri eğitimleri,
- Havacılık Tıbbı eğitimleri.

Söz konusu eğitimlerin bir kısmı Üniversiteler tarafından da verilmekte olup detayları izleyen bölümde gösterilmiştir.

Ülkemizde SHGM'den yetki alarak pilot eğitimi veren kuruluşların toplam kapasitesi yaklaşık 600'dür. Uçak bakım teknisyeni yetiştiren (temel eğitim) kuruluşların toplam kapasitesi de 750 civarındadır. Diğer yandan, SHGM tarafından işletilecek olan Türk Sivil Havacılık Eğitim Merkezi 2018 yılı içerisinde faaliyete geçmiştir. Söz konusu Merkezde SHGM personeline, havacılık sektörü çalışanlarına ve bölge ülkelerinin havacılık personeline uluslararası standartlarda eğitim verilecektir. Ayrıca, DHMİ Genel Müdürlüğü de hedeflediği eğitim hizmetlerini gerçekleştirmek üzere, Millî Eğitim Bakanlığı, Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü ve YÖK ile koordineli çalışmaktadır. Bu kapsamda DHMİ Eğitim Merkezi'nin kurulması amaçlanmakta ve bu merkezin yurt içi ve yurt dışına eğitim vermesi planlanmaktadır. DHMİ tarafından halen kendi personeline yönelik olarak; İşletme, Hava Seyrüsefer, Elektronik ve Güvenlik alanlarında eğitimler verilmektedir.

1.4.8.2. Üniversite Eğitimleri

Ülkemizde, 2018 yılında Üniversiteler (ve MYO'lar) tarafından açılan sivil havacılıkla ilgili programlar aşağıda gösterilmiştir⁴⁸.

2 Yıllık Programlar;

- Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği
- Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri
- Hava Lojistiği
- Uçuş Harekat Yöneticiliği
- Uçak Teknolojisi

4 Yıllık Programlar;

- Uçak Mühendisliği
- Uzay Mühendisliği
- Uçak ve Uzay Mühendisliği
- Havacılık ve Uzay Mühendisliği
- Meteoroloji Mühendisliği
- Astronomi ve Uzay Bilimleri
- Astronomi ve Astrofizik

⁴⁸ ÖSYM 2018 Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu;
<http://www.osym.gov.tr/TR,15240/2018-yuksekogretim-programlari-ve-kontenjanlari-kilavuzu.html>

- Uzay Bilimleri ve Teknolojileri
- Pilotaj
- Hava Trafik Kontrol
- Havacılık Yönetimi
- Uçak Gövde-Motor Bakım
- Uçak Elektrik-Elektronik
- Havacılık Elektrik ve Elektronik

Görüleceği üzere 2 yıllık olarak 5, 4 yıllık olarak ise 14 program açılmıştır. Söz konusu programlardan 2 yıllık olanlar 26 İl'de 50 Üniversite, 4 yıllık olanlar ise 22 İl'de 38 Üniversite tarafından açılmıştır. Bazı Üniversitelerin hem 2 yıllık hem de 4 yıllık programları mevcuttur.

2018-2019 Eğitim-Öğretim yılında ülkemizde sivil havacılıkla ilgili program açan Üniversiteler (ve MYO'ları) ve açtıkları programların listesi Tablo-1.24'de gösterilmiştir. Tablonun incelenmesinden görüleceği üzere; 34 İlimizde 67 ve KKTC'de 2 İl'de 3 Üniversite sivil havacılık programları açmaktadır.

2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı 2 Yıllık Havacılık Programları

ÜNİVERSİTE - MYO			Öğr. Süresi	YO - MYO - FAKÜLTE	PROGRAM
1	ADANA	ADANA BİLİM VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ	4 yıl	Havacılık ve Uzay Bilimleri Fak.	Havacılık ve Uzay Müh. (İng.)
2	AĞRI	AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	Sivil Havacılık MYO	Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri
3	AMASYA	AMASYA ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	Merzifon Meslek YO	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği
4	ANKARA	ANKARA ÜNİVERSİTESİ	4 yıl	Fen Fakültesi	Astronomi ve Uzay Bilimleri
5		ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	Meslek YO	Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Uçak Teknolojisi
6		ATILIM ÜNİVERSİTESİ	4 yıl	Sivil Havacılık YO	Havacılık Yönetimi (İng.) Pilotaj (İngilizce) Uçak Elektrik-Elektronik (İng.) Uçak Gövde-Motor Bakım (İng.)
7		GAZİ ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	TUSAŞ-Kazan Meslek YO	Uçak Teknolojisi
8		ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	4 yıl	Mühendislik Fakültesi	Havacılık ve Uzay Müh. (İng.)
			4 yıl	ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampusu (Güzelyurt)	Havacılık ve Uzay Müh. (İng.)
9		TÜRK HAVA KURUMU ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	Ankara Havacılık MYO	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Uçak Teknolojisi

			2 yıl	İzmir Havacılık MYO	Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Uçak Teknolojisi
			4 yıl	Havacılık ve Uzay Bilimleri Fak.	Uçak Mühendisliği (İng.) Uzay Mühendisliği (İng.)
		Hava Ulaştırma Fak.		Pilotaj (İng.) *2018'de öğrenci almıyor.	
		İşletme Fakültesi		Havacılık Yönetimi (İng.)	
10	ANTALYA	ALANYA ALAADDİN KEYKUBAT ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	Gazipaşa Mustafa Rahmi Büyükballi MYO	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri
11		AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	Sosyal Bilimler MYO	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği
			4 yıl	Fen Fakültesi	Uzay Bilimleri ve Teknolojileri
12	BALIKESİR	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ	4 yıl	Edremit Sivil Havacılık YO	Havacılık Yönetimi
13	BURDUR	BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	Bucak Hikmet Tolunay MYO	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği
			2 yıl	Sosyal Bilimler MYO	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği
14	BURSA	BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	Yenişehir İbrahim Orhan MYO	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği
15	ÇANAKKALE	ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ	4 yıl	Fen ve Edebiyat Fakültesi	Uzay Bilimleri ve Teknolojileri
16	ÇORUM	HİTİT ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	Sosyal Bilimler MYO	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği

17	DENİZLİ	PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	Bozkurt MYO	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği
18	DİYARBAKIR	DİCLE ÜNİVERSİTESİ	4 yıl	Sivil Havacılık YO	Havacılık Yönetimi
19	EDİRNE	TRAKYA ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	Edirne Teknik Bilimler MYO	Uçak Teknolojisi
20	ESKİŞEHİR	ANADOLU ÜNİVERSİTESİ	4 yıl	İşletme Fakültesi	Havacılık Yönetimi (Açıköğretim)
21		ESKİŞEHİR TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	Ulaştırma MYO	Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri
			4 yıl	Havacılık ve Uzay Bilimleri Fak.	Pilotaj Hava Trafik Kontrol Havacılık Yönetimi Havacılık Elektrik ve Elektronik Uçak Gövde- Motor Bakım
22	ELAZIĞ	FIRAT ÜNİVERSİTESİ	4 yıl	Sivil Havacılık YO	Uçak Elektrik- Elektronik Uçak Gövde-Motor Bakım
23	ERZİNCAN	ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	MYO	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Uçak Teknolojisi
			4 yıl	Ali Cavit Çelebioğlu Sivil Havacılık YO	Havacılık Yönetimi
24	ERZURUM	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	Açıköğretim Fakültesi	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği
			2 yıl	Aşkale MYO	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği

			2 yıl	Erzurum MYO	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği
			4 yıl	Fen Fakültesi	Astronomi ve Astrofizik
25	GAZİANTEP	GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ	4 yıl	Havacılık ve Uzay Bilimleri Fak.	Havacılık Yönetimi (İng.) Uçak ve Uzay Mühendisliği (İng.)
26	GÜMÜŞHANE	GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	Kelkit Aydın Doğan MYO	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri
27	IĞDIR	IĞDIR ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	Iğdır MYO	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri
28	HATAY	İSKENDERUN TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	4 yıl	Sivil Havacılık YO	Havacılık Yönetimi
29	ISPARTA	ISPARTA UYGULAMALI BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	Keçiborlu MYO	Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Uçak Teknolojisi
30	İSTANBUL	ALTINBAŞ ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	MYO	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri
31		ATAŞEHİR ADIGÜZEL MYO	2 yıl	Ataşehir Adıgüzel MYO	Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri
32		BEYKENT ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	MYO	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri
33		BEYKOZ ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	Beykoz Lojistik MYO	Hava Lojistiği Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Sivil

					Havacılık Kabin Hizmetleri
			4 yıl	Sivil Havacılık YO	Havacılık Yönetimi (İng.)
34		FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	MYO	Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri
35		İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	MYO	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Uçak Teknolojisi
36		İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	Anadolu Bil MYO	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Uçak Teknolojisi
			4 yıl	İktisadi ve İdari Bilimler Fak.	Havacılık Yönetimi (İng.)
37		İSTANBUL AYVANSARAY ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	Plato MYO	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Uçak Teknolojisi
38		İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	MYO	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri
			4 yıl	Sivil Havacılık YO	Havacılık Yönetimi
39		İSTANBUL ESENYURT ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	MYO	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri
40		İSTANBUL GEDİK ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	Gedik MYO	Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri

41	İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	İstanbul Gelişim MYO	Hava Lojistiği Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Uçak Teknolojisi Uçak Harekat Yöneticiliği
		4 yıl	Uygulamalı Bilimler YO	Havacılık Yönetimi Uçak Gövde-Motor Bakım
		4 yıl	İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fak.	Havacılık Yönetimi
42	İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	İşletmecilik MYO	Hava Lojistiği Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri
		2 yıl	Teknik Bilimler MYO	Uçak Teknolojisi Uçuş Harekat Yöneticiliği
43	İSTANBUL MEDİPOL ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	Meslek Yüksekokulu	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği
44	İSTANBUL OKAN ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	MYO	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Uçak Teknolojisi Uçak Harekat Yöneticiliği
		4 yıl	Uygulamalı Bilimler Fakültesi	Pilotaj Havacılık Yönetimi
45	MALTEPE ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	Meslek Yüksekokulu	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Uçak Teknolojisi

46	NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	Nişantaşı MYO	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Uçak Teknolojisi
		4 yıl	İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fak.	Havacılık Yönetimi
		4 yıl	Sivil Havacılık YO	Hava Trafik Kontrol Havacılık Elektrik ve Elektronik Uçak Gövde-Motor Bakım
47	İSTANBUL RUMELİ ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	MYO	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Uçak Teknolojisi
48	İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	4 yıl	Uçak ve Uzay Bilimleri Fak.	Meteoroloji Mühendisliği Uçak Mühendisliği Uzay Mühendisliği (İng.)
49	İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ	4 yıl	İşletme Fakültesi	Havacılık Yönetimi
50	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	Açık ve Uzaktan Eğitim Fak.	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği
		4 yıl	Fen Fakültesi	Astronomi ve Uzay Bilimleri
51	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ - CERRAHPAŞA	2 yıl	Teknik Bilimler MYO	Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Uçak Teknolojisi
52	ÖZYEGİN ÜNİVERSİTESİ	4 yıl	Havacılık ve Uzay Bilimleri Fak.	Pilotaj Havacılık Yönetimi

53		İSTİNYE ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	MYO	Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Uçak Teknolojisi
54		DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	Efes MYO	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği
55	İZMİR	EGE ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	Havacılık MYO	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Uçak Teknolojisi
			4 yıl	Fen Fakültesi	Astronomi ve Uzay Bilimleri
			4 yıl	Mühendislik Fakültesi	Havacılık ve Uzay Müh. (İng.)
56		İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	MYO	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri
57	KASTAMONU	KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ	4 yıl	Sivil Havacılık YO	Havacılık Yönetimi
58	KAYSERİ	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ	4 yıl	Fen Fakültesi	Astronomi ve Uzay Bilimleri
			4 yıl	Havacılık ve Uzay Bilimleri Fak.	Uçak Mühendisliği Havacılık Yönetimi Uçak Elektrik-Elektronik Uçak Gövde- Motor Bakım
59	KIRKLARELİ	KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	Sosyal Bilimler MYO	Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri
60	KOCAELİ	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ	4 yıl	Havacılık ve Uzay Bilimleri Fak.	Havacılık Yönetimi Uçak Elektrik-Elektronik Uçak Gövde- Motor Bakım
61	KONYA	NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ	4 yıl	Havacılık ve Uzay Bilimleri Fak.	Uçak Mühendisliği

					Havacılık Yönetimi
62		SELÇUK ÜNİVERSİTESİ	4 yıl	Sivil Havacılık YO	Havacılık Yönetimi Uçak Gövde-Motor Bakım
63	NEVŞEHİR	KAPADOKYA ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	Kapadokya MYO	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Uçak Teknolojisi
			2 yıl	Kapadokya MYO (İstanbul)	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Uçak Teknolojisi Uçak Harekat Yöneticiliği
			4 yıl	Uygulamalı Bilimler YO	Uçak Elektrik-Elektronik Uçak Gövde-Motor Bakım
64	NİĞDE	NİĞDE ÖMER HALİDEMİR ÜNİV.	2 yıl	Niğde Sosyal Bilimler MYO	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği
65	MUĞLA	MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	Dalaman MYO	Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği
			4 yıl	Dalaman Sivil Havacılık YO	Havacılık Yönetimi
66	SAMSUN	SAMSUN ÜNİVERSİTESİ	4 yıl	Havacılık ve Uzay Bilimleri Fak.	Meteoroloji Mühendisliği Uçak ve Uzay Mühendisliği
			4 yıl	Sivil Havacılık YO	Havacılık Yönetimi
67	ZONGULDAK	ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ	2 yıl	Çaycuma Meslek YO	Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri

68	KKTC	DOĞU AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ (GAZİM AĞUSA)	2 yıl	Turizm ve Otelcilik YO	Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri
69		GİRNE ÜNİVERSİTESİ (GİRNE)	4 yıl	Havacılık ve Uzay Bilimleri Fak.	Uçak Mühendisliği (İng.) Pilotaj (İng.) Havacılık Yönetimi (İng.)
70		GİRNE AMERİKAN ÜNİVERSİTESİ (GİRNE)	2 yıl	MYO	Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri
	4 yıl		Havacılık YO	Pilotaj (İng.) Havacılık Yönetimi (İng.)	

Tablo-1.25. 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı Havacılık Programları

2018-2019 Eğitim-Öğretim yılında açılan 2 yıllık programlar ve kontenjanları Tablo-1.26'da gösterilmiştir.

2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı -- 2 Yıllık Programlar ve Kontenjanları						
Program Adı	İİ	Ünv.	ÖE	İE	AÖ	Toplam
Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği	16	34	1,97	799	3,2	5,97
Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri	16	35	2,31	683	0	2,994
Hava Lojistiği	1	3	130	0	0	130
Uçak Teknolojisi	8	19	1,24	40	0	1,28
Uçuş Harekat Yöneticisi	2	4	190	0	0	190
Toplam	26	50	5,84	1,52	3,2	10,564

Tablo-1.26. 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı 2 Yıllık Havacılık Programları (ÖE: Örgün Eğitim, İE; İkinci Öğretim, AÖ; Açık Öğretim)

2018-2019 Eğitim-Öğretim yılında açılan 4 yıllık programlar ve kontenjanları Tablo-1.27'de gösterilmiştir.

2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı - 4 Yıllık Programlar ve Kontenjanlar							
Program/Kontenjan	İl	Ünv.	ÖE	İE	AÖ	Top.	Genel Top.
Uçak Mühendisliği	4	4	204			204	
Uzay Mühendisliği	2	2	100			100	
Uçak ve Uzay Mühendisliği	2	2	91			91	
Havacılık ve Uzay Mühendisliği	4	3	230			230	
Ara Toplam	9	9					625
Meteoroloji Mühendisliği	2	2	105			105	
Ara Toplam							105
Astronomi ve Uzay Bilimleri	4	4	195			195	
Astronomi ve Astrofizik	1	1	20			20	
Uzay Bilimleri ve Teknolojileri	2	2	60			60	
Ara Toplam	7	7					275
Havacılık Yönetimi	15	26	2491	250		2.741	
Ara Toplam							2741
Pilotaj	5	6	208			208	
Ara Toplam							208
Hava Trafik Kontrol	2	2	56			56	
Ara Toplam							56
Uçak Gövde-Motor-Bakımı	8	9	456	60		516	
Uçak Elektrik-Elektronik	5	5	215	60		275	
Havacılık Elektrik ve Elektronik	2	2	81			81	
Ara Toplam							872
Genel Toplam	22	38	4.512	370		4.882	4.882

Tablo-1.27. 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı 4 Yıllık Havacılık Programları

2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılında açılan tüm havacılık programları kontenjanları da Tablo-1.28'de gösterilmiştir. Sonuç olarak; 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılında toplam 36 İl'de 70 Üniversite tarafından 10.564'ü 2 yıllık programlar ve 4.882'si 4 yıllık programlar olmak üzere toplam 15.446 kontenjan açılmıştır. Bu kontenjanın 3.200'ü açık öğretim programları içindir.

2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı - 2 ve 4 Yıllık Programlar ve Kontenjanlar						
Program/Kontenjan	İl	Ünv.	ÖE	İE	AÖ	Top.
2 yıllık Programlar	26	50	5,842	1,522	3,200	10,564
4 Yıllık Programlar	22	38	4,512	370	-	4,882
Toplam	36	70	10,354	1,892	3,200	15,446

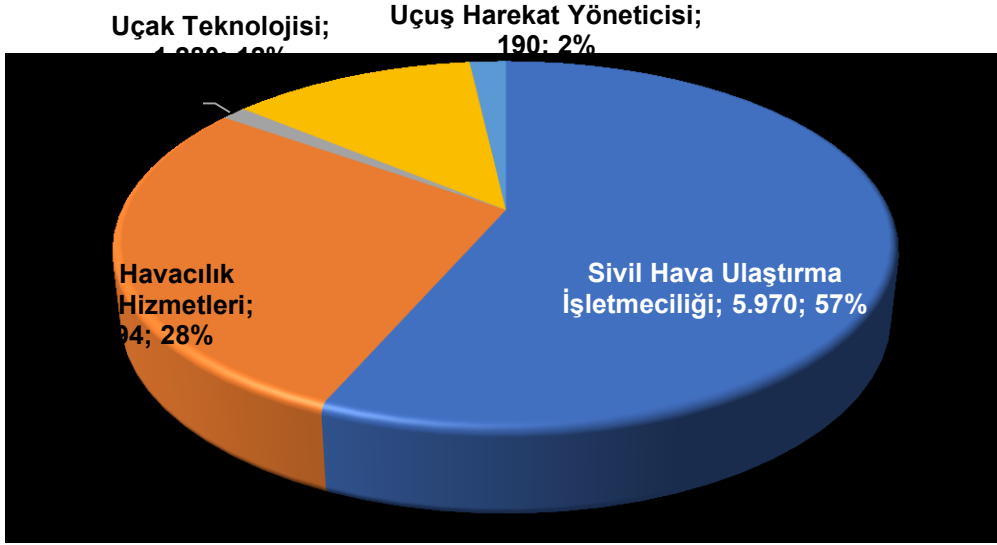
Tablo-1.28. 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı Tüm Havacılık Programları ve Kontenjanlar

2017-2018 Eğitim-Öğretim yılı ile karşılaştırıldığında; 2 yıllık program kontenjanlarında önemli bir değişim olmadığı (10.669/10.564), 4 yıllık program kontenjanlarında ise (5.416/4.882) %9,9'luk bir azalış görülmektedir. Bu azalış esas olarak Havacılık Yönetimi programı kaynaklıdır (3.440/2.741)⁴⁹.

2017-2018 Eğitim-Öğretim yılı 2 ve 4 yıllık programların oransal dağılımları aşağıdaki şekillerde (Şekil-1.14 ve 15) gösterilmiştir. 2 ve 4 Yıllık Programlar toplamı kapsamında en çok kontenjan sırasıyla Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği (%39), Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri (%19), Havacılık Yönetimi (%18) ve Uçak Teknolojisi (%8) için ayrılmaktadır. Bu 4 programın tüm programlar içindeki kontenjan ağırlığı %84'tür.

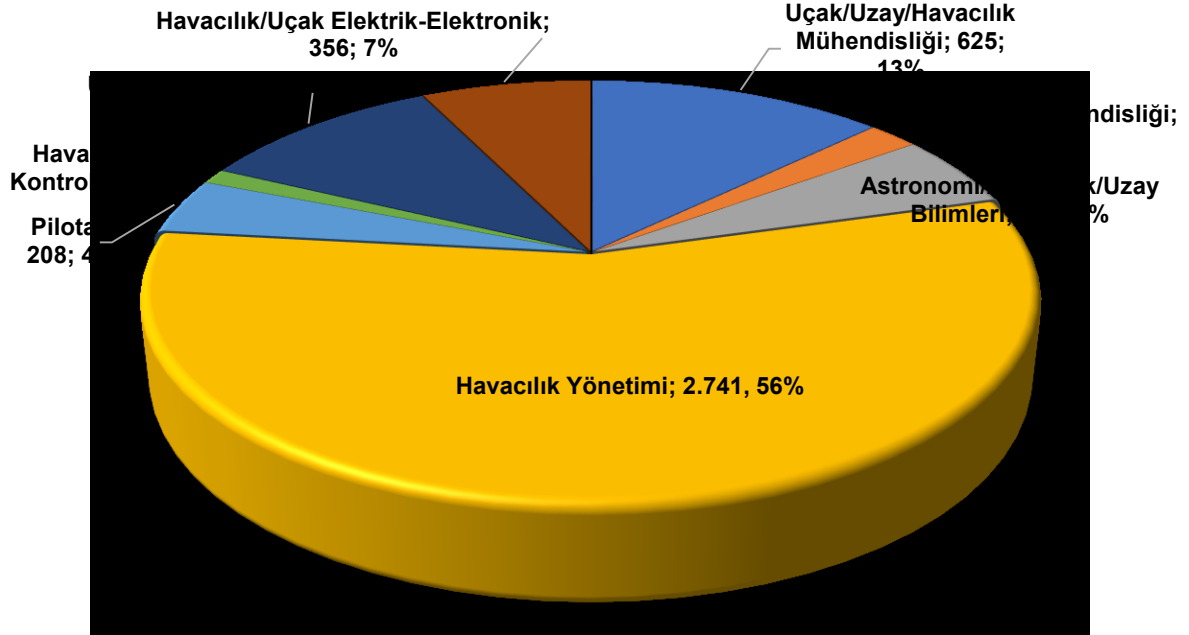
⁴⁹ TOBB, Türkiye Sivil Havacılık Meclisi 2017 Yılı Sektör Raporu (https://tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2018/sivil_havacilik_raporu_web%20hali.pdf)

2 YILLIK PROGRAMLAR KONTENJAN DAĞILIMI

Şekil-1.14. 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı 2 Yıllık Program Kontenjanlarının Dağılımı

4 YILLIK PROGRAMLAR KONTENJAN DAĞILIMI

Şekil-1.15. 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı 4 Yıllık Program Kontenjanlarının Dağılımı

1.5. SHGM Denetimleri

Ülkemizde, kural koyma, denetleme ve yaptırım uygulama faaliyetlerinden sorumlu SHGM, havacılık faaliyetlerini emniyet ve güvenlikten ödün vermeden, uluslararası standartlara uygun ve çevreye duyarlı olarak bölgede lider bir konumda yürütme hedefi bağlamında, 2018 yılında 325 adet SAFA, 68 adet SANA ve 2.601 adet diğer denetimler olmak üzere toplam 2.991 denetim gerçekleştirilmiştir (Tablo-1.29). Ülkemizin ICAO ve ECAC tarafından yetkilendirilmiş 6 uluslararası denetçisi bulunmaktadır.

SHGM 2016-2018 Yılları Denetim Faaliyetleri			
Denetim Türü / Sayısı	2016	2017	2018
Uçuşa Elverişlilik Denetlemesi	306	347	276
Bakım Kuruluğu (SHY/JAR-145) Denetlemesi	105	127	89
Bakım Sorumluluğu (SHY-M) Denetlemesi	82	57	74
Bakım Eğitim Kuruluğu (SHY-147) Denetlemesi	20	13	25
FTO Denetlemesi	41	44	54
TRTO Denetlemesi	16	14	
Dispeç Organizasyonları Denetlemesi	9	5	7
Özel Yetki Denetlemesi	381	342	403
Ticari Hava Taşıma İşletmeleri (AOC) Denetlemesi	93	115	58
SAFA Denetlemesi	318	431	325
SANA Denetlemesi	19	68	65
SACA Denetlemesi	2.223	1.662	1.331
Ramp Denetlemesi	-	-	5
Hastane Denetlemeleri	20	18	24
Havaalanı Denetlemeleri (SHY-14)	26	27	23
Yer Hizmet Kuruluğu Denetimleri (Havaalanı bazında)	27	26	145
Yer Hizmet Kuruluğu Denetimleri (Hizmet türü bazında)	114	115	
Heliport Denetlemesi	67	33	7
Gayri Sıhhi İşyeri Denetlemesi	14	46	3
Sıhhi İşyeri Denetlemesi	7	2	-
Güvenlik Denetlemesi yapılan Havaalanları	75	68	50
Seyrüsefer Denetimleri	41	40	20
Dil Yeterliliği Hizmet Sağlayıcı Denetlemesi	-	-	7
DİĞER	-	17	-
TOPLAM	4.004	3.617	2.991

Tablo-1.29. 2016-2018 Yılları SHGM Denetim Faaliyetleri (Kaynak: SHGM)

SHGM tarafından denetimlerin sayısından ziyade uçuş emniyetini artıracak şekilde etkinliklerin geliştirilmesi amacıyla sektörün kendini denetleyen ve kendi içinde performansa bağlı denetimler yapar hale gelmesi hedeflenmiştir.

Yapılan etkin ve yoğun denetimler ile SAFA puanı, yukarıda belirtildiği üzere, 2018 yılsonu itibariyle Avrupa Birliği üye ülkelerinin 0,51 olan değerinden çok daha iyi bir değer olan 0,29 değerine ulaşmıştır⁵⁰. 2016-2018 yıllarına ait AB ve SAFA denetimleri sonuçları Tablo-1.30'da özetlenmiştir.

SHGM 2016-2018 Yılları SAFA Bulgu Oranları			
SAFA Bulgu Oranları	2016	2017	2018
AB	0,52	0,51	0,51
Türkiye	0,39	0,27	0,29

Tablo-1.30. 2016-2018 Yılları Türkiye-AB SAFA Bulgu Oranları (Kaynak: SHGM)

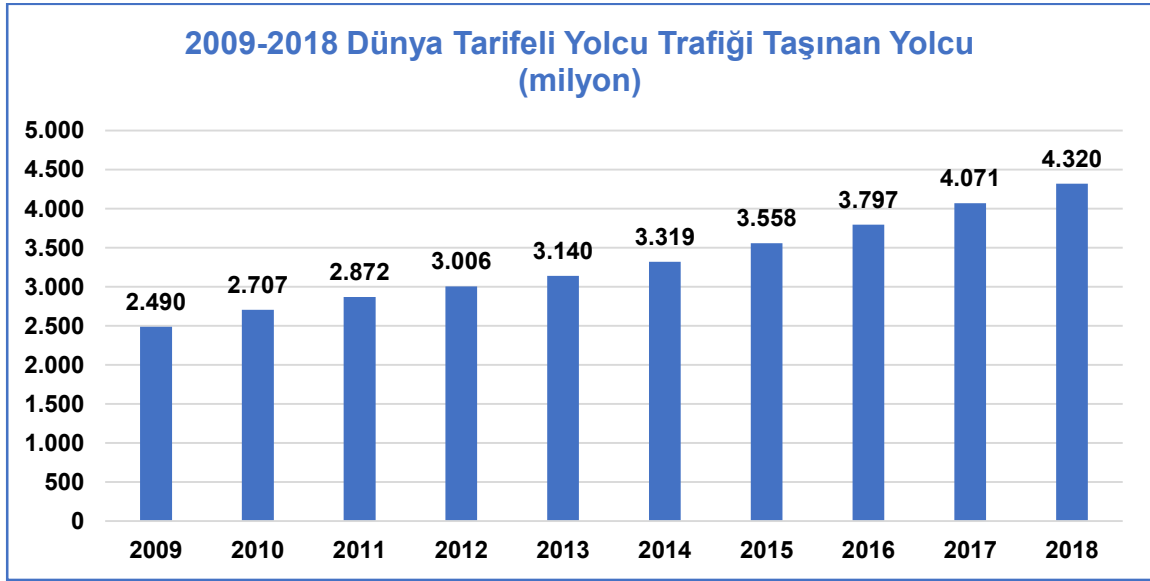
ICAO denetim faaliyetleri kapsamında ise; üye ülkeleri ICAO düzenlemelerine uyum oranı %60 seviyesinde olup Ülkemizin uyum oranı %84,15 ile dünya ortalamasının oldukça üzerindedir.

⁵⁰ SHGM, 2018 Yılı Faaliyet Raporu

2. HAVA TAŞIMACILIK GERÇEKLEŞMELERİ VE ÖNGÖRÜLER

2.1. Dünyada Hava Taşımacılık Gerçekleşmeleri

1.1. Genel Bölümü'nde de belirtildiği üzere; dünyada 2007-2009 yılları arasında durağanlaşan tarifeli yolcu taşımacılığı, 2010 yılı ve sonrasında tekrar artışa geçmiştir. Son 3 yılın kesin gerçekleştirmelerine göre; 2015 yılında bir önceki yıla göre %7,2 artış ile 3.556 milyon ve 2016 yılında bir önceki yıla göre %6,7 artış ile 3.796 milyon, 2017 yılında da bir önceki yıla göre %7,2 artış ile 4.071 milyon ücretli-tarifeli yolcu taşınmıştır (Şekil-2.1)⁵¹. 2018 yılı ilk verileri de 2017 yılına göre %6,1 artış ile 4.320 milyon ücretli-tarifeli yolcu taşındığı görülmektedir⁵².

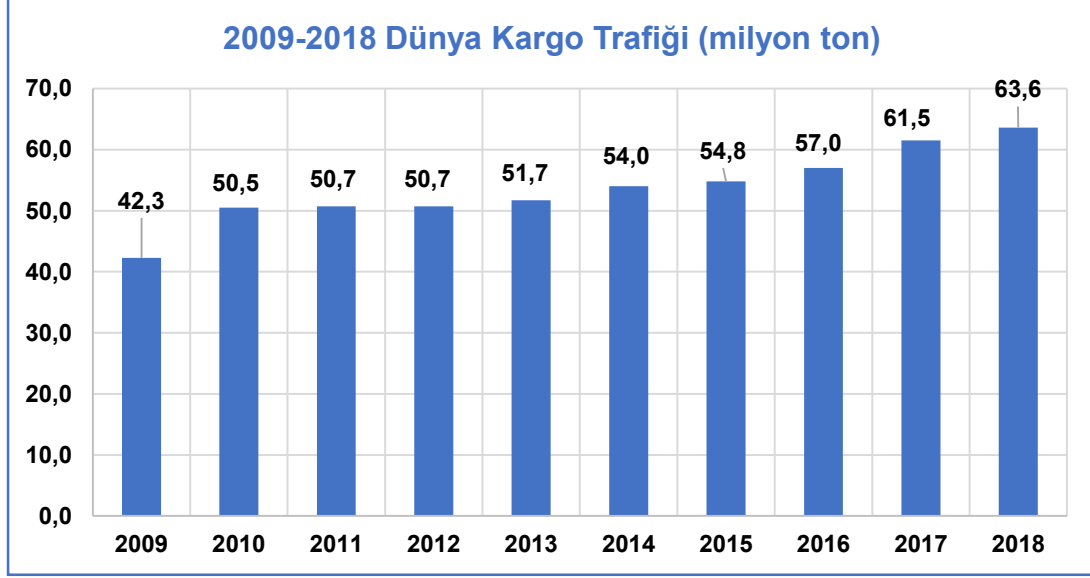

Şekil-2.1. 2009-2018 yılları Dünya Tarifeli Yolcu Trafik Gelişimi (Kaynak; ICAO İstatistikleri)

⁵¹ ICAO Annual Report of the Council – 2017

⁵² ICAO 31.12.2018 tarihli Basın Açıklaması; <https://www.icao.int/Newsroom/Pages/Solid-passenger-traffic-growth-and-moderate-air-cargo-demand-in-2018.aspx>

Kargo taşımacılığında ise durum biraz farklı olup 2010-2013 yılları arasında durağanlaşan kargo taşımacılığı 2014 yılından sonra istikrarlı bir artış içine girmiş olup 2009-2018 yılı gerçekleştirmeleri aşağıda Şekil-2.2'de verilmiştir⁵³ (ICAO verilerine göre 2017 yılında taşınan kargo miktarı 56 milyon ton civarındadır. IATA verilerine göre 2018 yılında 63,7 milyon ton kargo taşınmıştır⁵⁴).

Şekil-2.2. 2009-2018 yılları Dünya Kargo Trafiki (Kaynak; ICAO/Statista)

Avrupa'da ki gelişmeye baktığımızda ise, EUROCONTROL verileri bağlamında; 2017 yılında toplam **overflight uçuş** sayısı 2016 yılına göre %4,4 artış ile 10,6 milyon uçuşa yükselmişti. Bu günlük ortalama 29.000 uçuşa tekabül etmekte olup 30 Haziran 2017 Cuma günü 35.937 uçuş (yıllık pik) gerçekleşmişti. EUROCONTROL Bölgesinde uçuşlar Haziran-Temmuz-Ağustos-Eylül aylarında yoğunlaşmaktadır. Kasım-Şubat-Nisan ayları ise uçuşların en düşük seviyede olduğu aylardır⁵⁵.

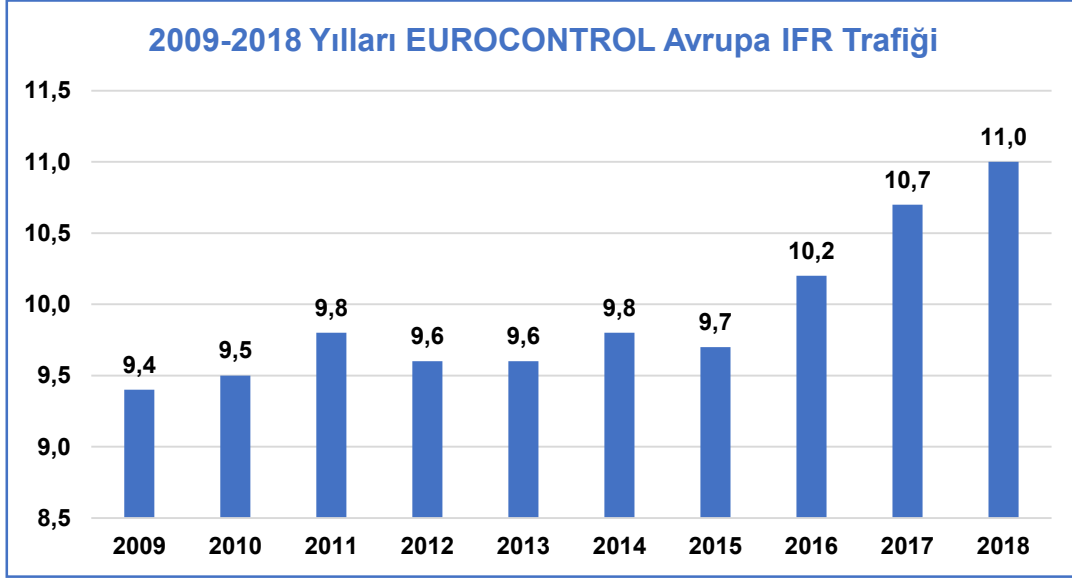
2018 yılında ise EUROCONTROL uçuş bölgesinde uçuş sayısı 2017 yılına göre %3,8 artış ile bugüne kadarki en yüksek değer olan 11.011.434 uçuşa ulaşmıştır. Bu günde ortalama 30.168 uçuşa takabil etmektedir. 2009-2018 yılları yıllık IFR trafiki Şekil-2.3'de gösterilmiştir⁵⁶.

⁵³ The Statistics Portal (Statista)

⁵⁴ IATA 7.2.2019 tarihli Basın Açıklaması

⁵⁵ EUROCONTROL; Network Operations Report 2017

⁵⁶ EUROCONTROL 10.1.2019 tarihli Basın Açıklaması

Şekil-2.3. 2009-2018 Yılları EUROCONTROL Avrupa IFR Trafiki (Kaynak; EUROCONTROL)

2.2. Türkiye’de Hava Taşımacılık Gerçekleşmeleri

Türkiye’de özellikle 2003 yılında başlatılan liberal havacılık politikası bağlamında sivil hava taşımacılık faaliyetleri oldukça hızlı bir gelişim içine girmiştir. “*Dünyada Ulaşamadığımız Hiçbir Nokta Kalmayacak!*” hedefiyle hareket eden Türk Sivil Havacılığı sayesinde dünyanın en geniş uçuş ağına sahip ülkesi haline gelmiş ve birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede sivil havacılık sektöründe kriz yaşanırken ve şirketler küçülmeye giderken, Türkiye’de sivil havacılık sektörü büyümesini sürdürmüştür⁵⁷.”

Son on yılda (2009-2018) overflight dahil uçuş trafiği 1,89 kat, taşınan yolcu sayısı 2,45 kat ve taşınan kargo miktarı da 3,27 kat artış göstermiştir.

2015 yılında 181.437.004 olan iç hat-dış hat toplam (direkt transit yolcu dâhil) yolcu sayısı %4 azalış ile 2016 yılında 174.147.783’e gerilemiştir. 2017 yılında, yaşanan siyasi-ekonomik olumsuzlukların ortadan kalkmasıyla yolcu trafiği %11,1 artış ile 193.576.844 olarak gerçekleşmiştir. 2017 yılında iç hatların toplam yolcu içindeki payı daha da artarak %57 olarak gerçekleşmiştir. 2018 yılında ise; iç hat-dış hat (direkt transit dahil) yolcu sayısı 2017 yılına göre %9 artış ile 210.947.639 olarak gerçekleşmiştir. 2018 yılında iç hatların toplam yolcu içindeki payı %54’tür.

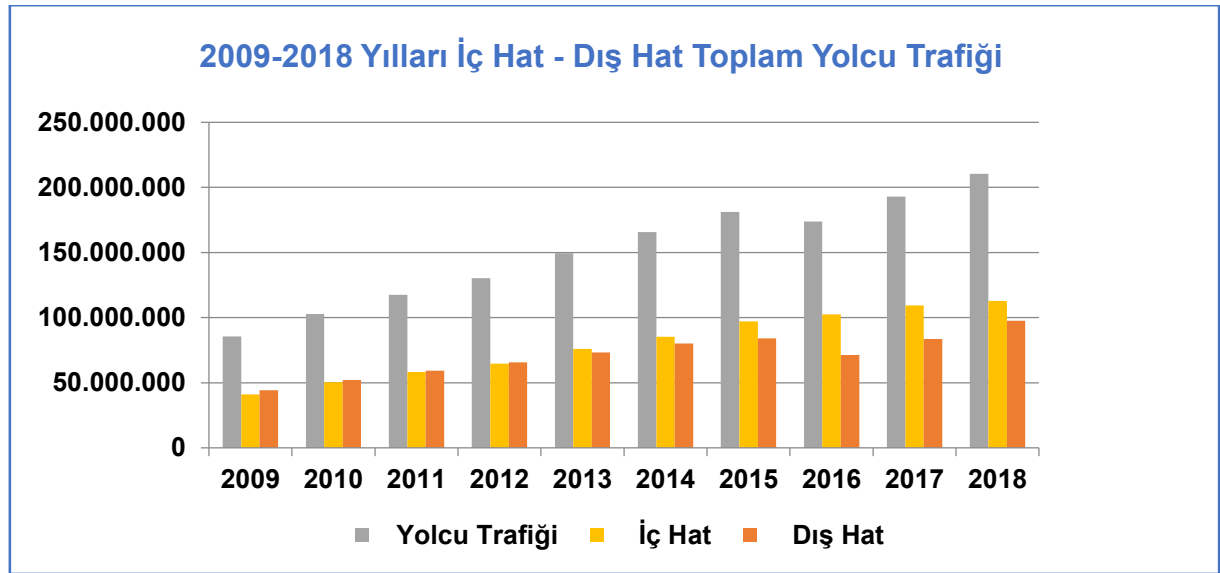
İç hat yolcu trafiği; 2015 yılında 97.041.210, 2016 yılında 102.499.358 ve 2017 yılında 109.511.390 olarak, dış hat yolcu trafiği de 2015 yılında 84.033.321, 2016 yılında 71.238.816 ve 2017 yılında 83.533.953 olarak gerçekleşmişti. 2018 yılında iç hat trafiği %3,1 artışla 112.911.108, dış hat trafiği de %16,8 artışla 97.587.056 olarak gerçekleşmiştir. Bu şekilde 2018 yılı toplam yolcu trafiği – direk transit (449.475) de dahil - %9 artış ile 210.947.639 olarak gerçekleşmiştir (Şekil-2.4).

⁵⁷ SHGM, 2017-2021 Stratejik Planı

2018 yılında iç hat yolcu trafiğinin önemli bir bölümü Sabiha Gökçen (%20), İstanbul Atatürk (%17), Esenboğa (%13), İzmir Adnan Menderes (%9), Antalya (%7) ve Adana (%4) Havalimanlarından gerçekleşmiştir (Şekil-2.5).

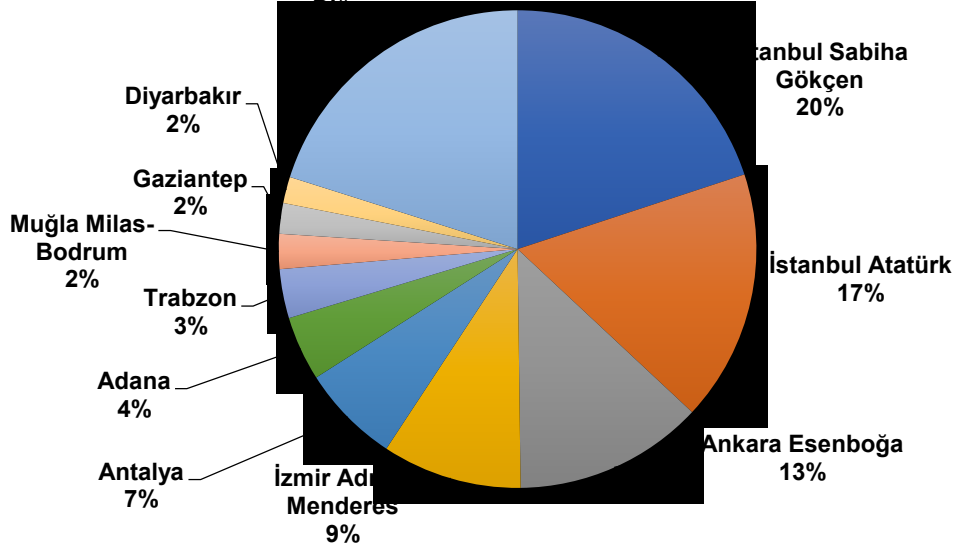
2018 yılında, en fazla toplam dış hat yolcu trafiği, İstanbul Atatürk (%50), Antalya (%25), İstanbul Sabiha Gökçen (%12), Muğla Dalaman (%3), İzmir Adnan Menderes (%2,8), Esenboğa (%2,3) ve Milas-Bodrum (%2) Havalimanlarında gerçekleşmiştir (Şekil-2.6).

2017 yılında 69.598.655 tarifeli ve 13.935.298 tarifersiz olmak üzere toplam 83.533.953 dış hat yolcu trafiği gerçekleşmişti. 2018 yılında ise %14,2 artış ile 79.508.661 tarifeli ve %29,7 artış ile 18.078.395 tarifersiz olmak üzere toplamda %16,8 artış ile 97.587.056 dış hat yolcu trafiği gerçekleşmiştir (Şekil-2.7).

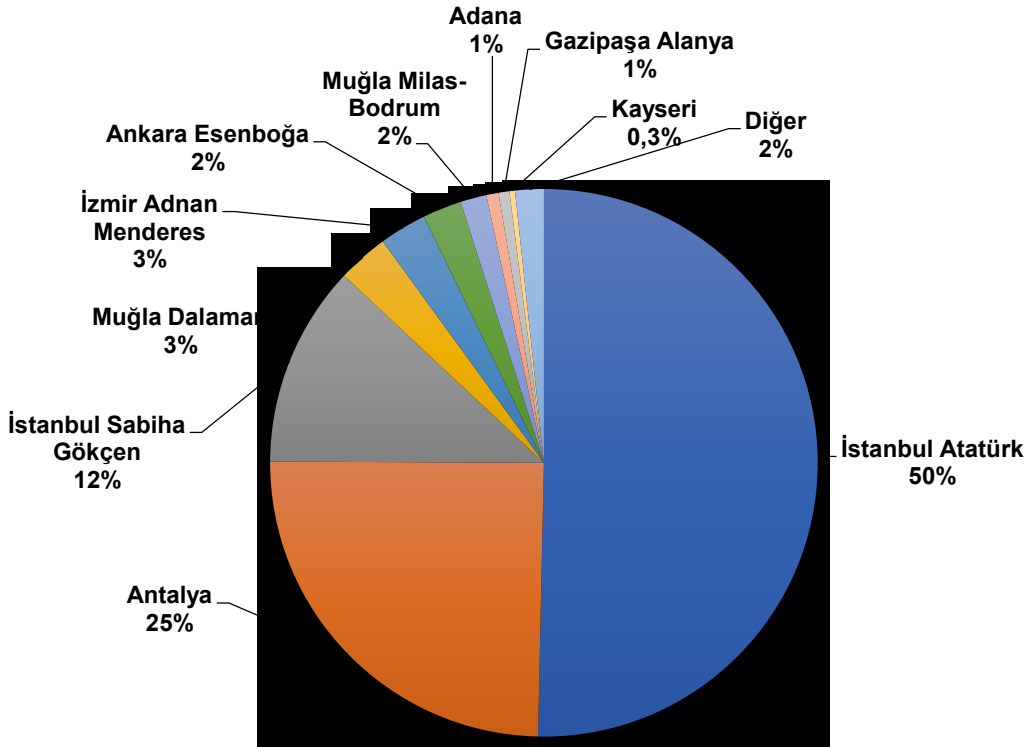
Şekil-2.4. 2009-2018 Yılları İç Hat- Dış Hat Toplam Yolcu Trafiği (Kaynak; DHMI)

2018 Yılı Havalimanları İç Hat Yolcu Payları

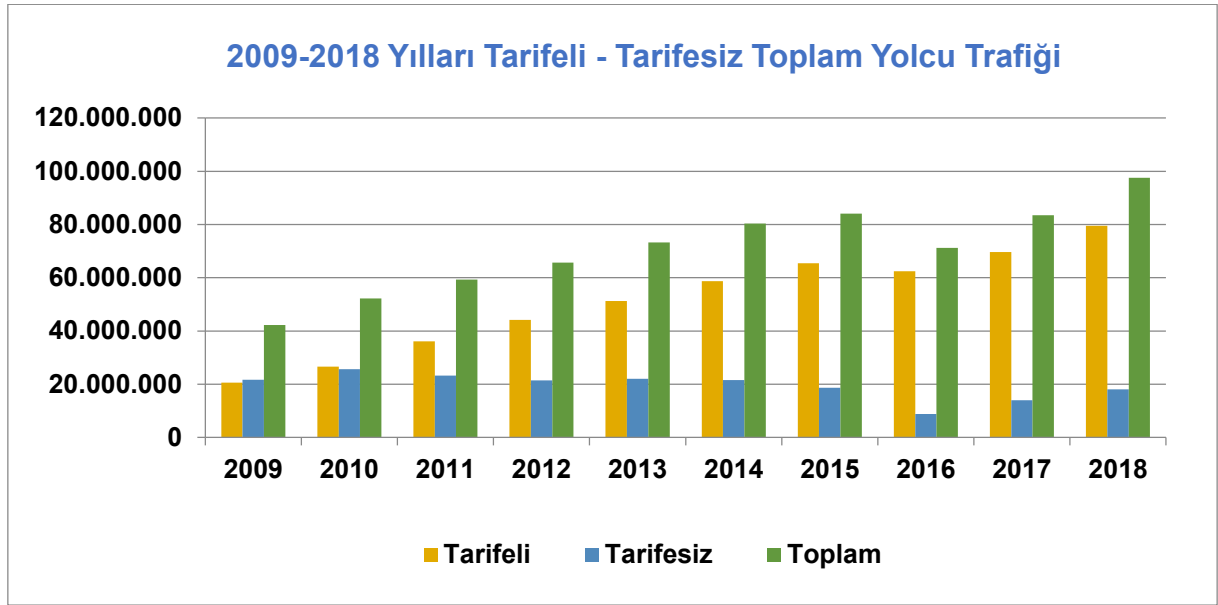

Şekil-2.5. 2018 Yılı Havalimanları İç Hat Yolcu Payları (Kaynak; DHMI)

2018 Yılı Havalimanları Dış Hat Yolcu Payları

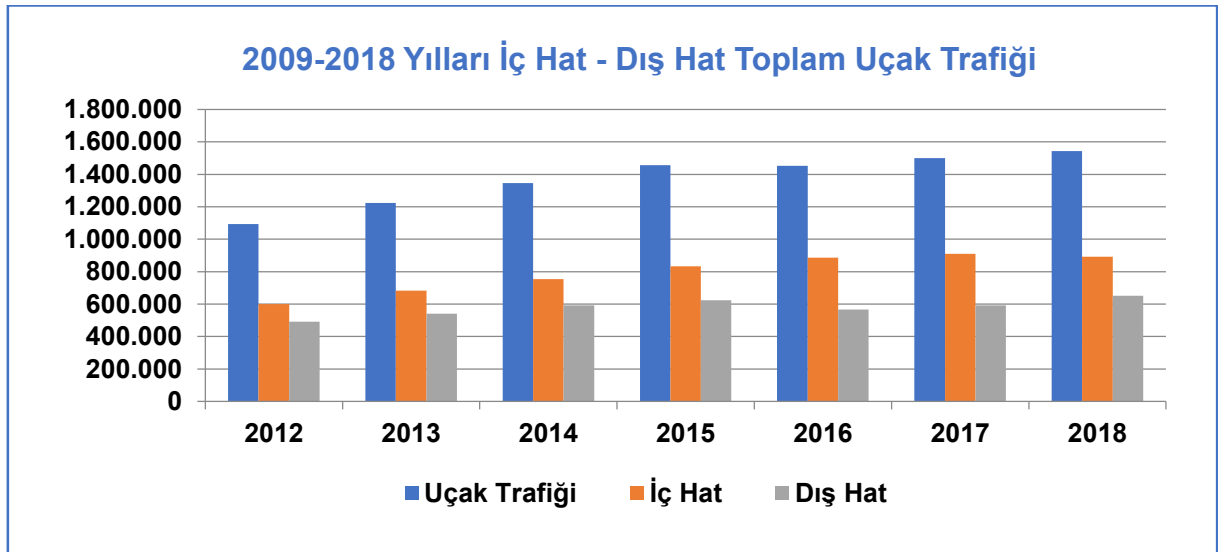

Şekil-2.6. 2018 Yılı Havalimanları Dış Hat Yolcu Payları (Kaynak; DHMI)

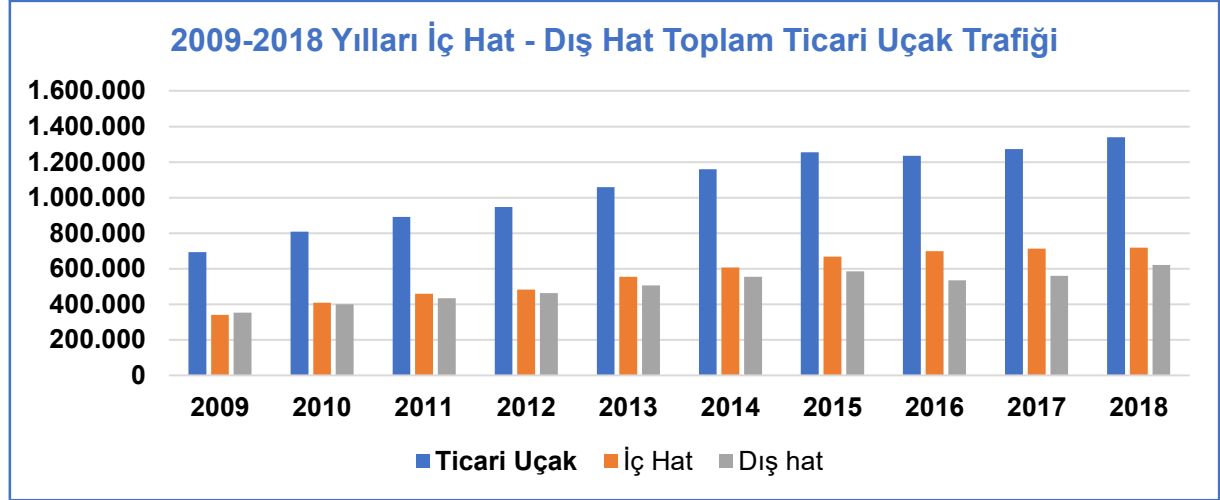
Şekil-2.7. 2009-2018 Yılları Havalimanları Dış Hat Tarifeli-Tarifersiz Yolcu Trafiği (Kaynak; DHMI)

Toplam uçak trafiği 2015 yılında 1.456.673, 2016 yılında 1.452.995 ve 2017 yılında 1.500.457 olarak gerçekleşmişti. 2018 yılında ise %2,9 artış ile 1.544.169 olarak gerçekleşmiştir. İç hat uçak trafiği ise 2015 yılında 832.958, 2016 yılında 886.228 ve 2017 yılında 909.332 olarak gerçekleşmişti. 2018 yılında ise %1,8 azalış ile 892.405 olarak gerçekleşmiştir. Dış hat uçak trafiği de 2015 yılında 623.715, 2016 yılında 566.767 ve 2017 yılında 591.125 olarak gerçekleşmiştir. 2018 yılında ise %10,3 artış ile 651.764 olarak gerçekleşmiştir (Şekil-2.8).

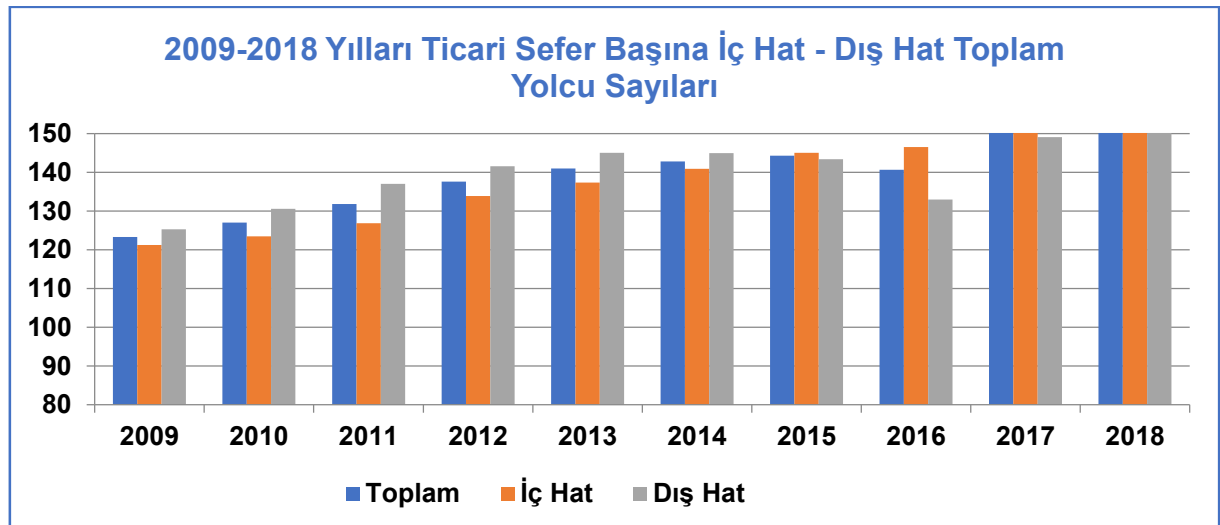
Şekil-2.8. 2009-2018 Yılları İç Hat-Dış Hat Toplam Uçak Trafiği (Kaynak; DHMI)

Ticari uçak trafiği 2015 yılında 1.254.615, 2016 yılında 1.234.635 ve 2017 yılında 1.272.341 olarak gerçekleşmişti. 2018 yılında ise %5,3 artış ile 1.339.301 olarak gerçekleşmiştir. İç hat ticari uçak trafiği; 2015 yılında 668.817, 2016 yılında 699.166 ve 2017 yılında 712.181 olarak gerçekleşmişti. 2018 yılında ise %0,9 artış ile 718.482 olarak gerçekleşmiştir. Dış hat ticari uçak trafiği de 2015 yılında 585.798, 2016 yılında 535.469 ve 2017 yılında 560.160 olarak gerçekleşmişti. 2018 yılında ise %10,8 artış ile 620.819 olarak gerçekleşmiştir (Şekil-2.9).

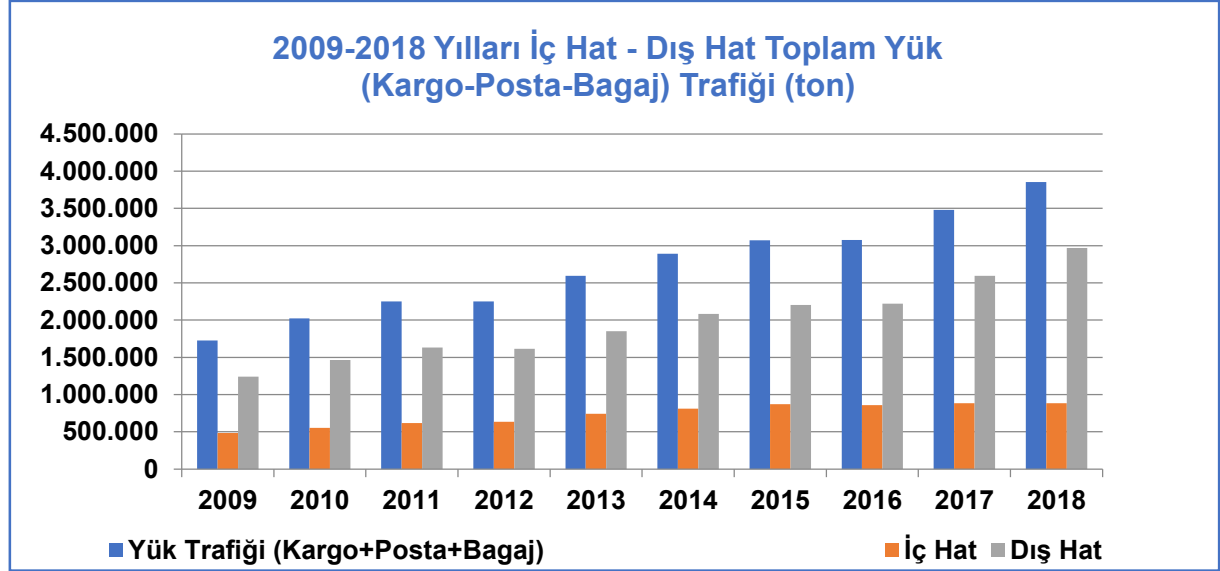
Şekil-2.9. 2009-2018 Yılları İç Hat-Dış Hat Toplam Ticari Uçak Trafik (Kaynak; DHMI)

Ticari sefer başına iç hatlarda 2015 yılında 145, 2016 yılında 147, 2017 yılında ise 154 yolcu/uçak gerçekleşmişti. 2018 yılında ise %2 artış ile 157 yolcu/uçak olarak gerçekleşmiştir. Dış hatlarda da 2015 yılında 143, 2016 yılında 133, 2017 yılında ise 149 yolcu/uçak gerçekleşmişti. 2018 yılında ise %5,1 artış ile 157 yolcu/uçak olarak gerçekleşmiştir. Bu şekilde 2018 yılında ticari seferlerde 157 yolcu/uçak oranı gerçekleşmiştir (Şekil-2.10).

Şekil-2.10. 2009-2018 Yılları Ticari Sefer Başına İç Hat- Dış Hat Toplam Yolcu Sayıları (Kaynak; DHMI)

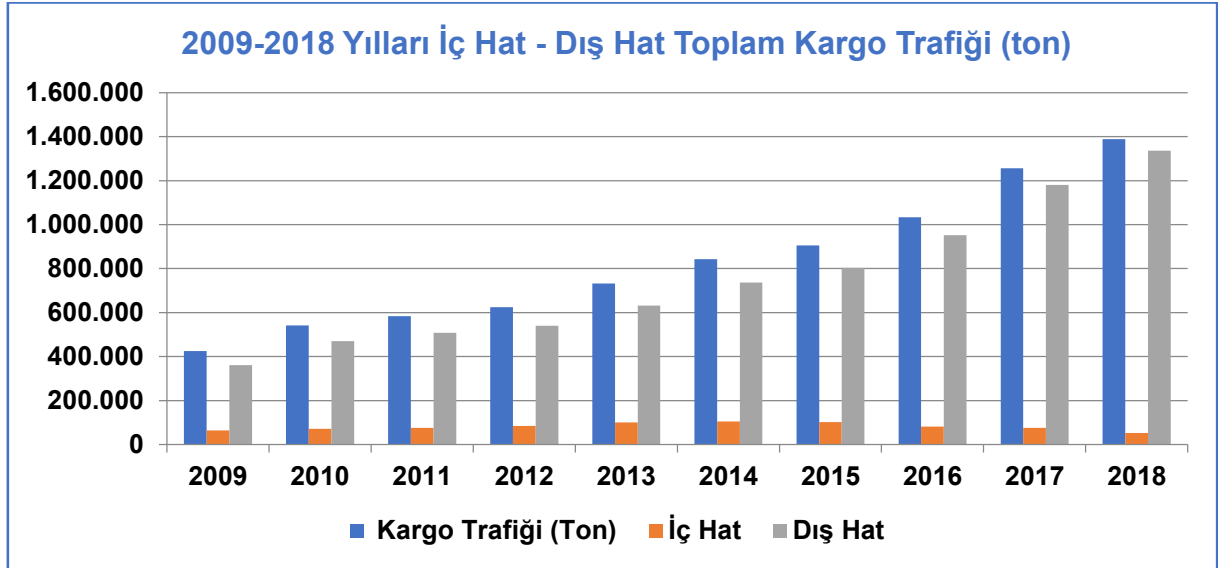
2015 yılında iç hatlarda 871.327 ton, dış hatlarda 2.201.504 ton olmak üzere toplam 3.072.831 ton olarak gerçekleşen toplam yük (kargo+posta+bagaj) trafiği, 2016 yılında iç hatlarda 857.335 ton ve dış hatlarda 2.219.579 olmak üzere toplam 3.076.914 ton ve 2017 yılında iç hatlarda %3,2 artış ile 884.811 ton ve dış hatlarda %17 artış ile 2.596.400 ton olmak üzere toplamda %13,1 artış ile 3.481.211 olarak gerçekleşmişti. 2018 yılında ise yük trafiği; iç hatlarda 886.025, dış hatlarda 2.969.206 olmak üzere toplamda %10,7 artış ile 3.855.231 ton olarak gerçekleşmiştir (Şekil-2.11).

Şekil-2.11. 2009-2018 Yılları İç Hat- Dış Hat Toplam Yük Trafiği (Kaynak; DHMİ)

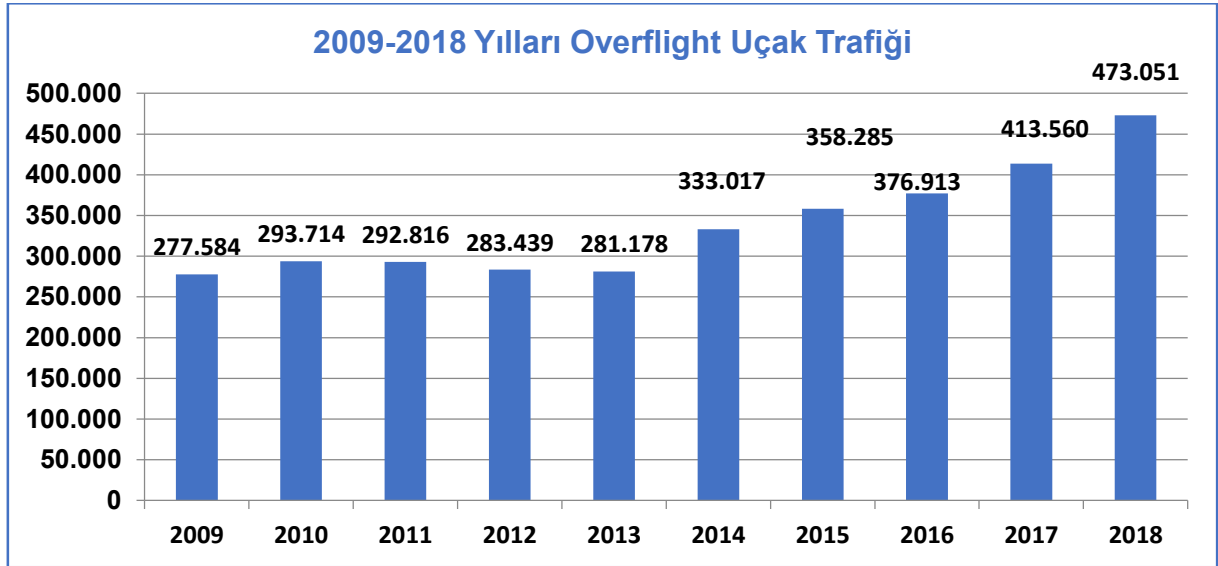
Ülkemiz yolcu trafiğinde yaşanan artış, son birkaç yıldır toplam kargo trafiğine de yansımaya başlamıştır. 2015 yılında iç hatlarda 101.447 ton ve dış hatlarda 803.314 olmak üzere toplamda 904.762 ton olarak gerçekleşen kargo trafiği, 2016 yılında iç hatlarda 81.587 ton, dış hatlarda 951.356 ton olmak üzere toplamda %14,2 artış ile 1.032.943 ton, 2017 yılında da, iç hatlarda 75.254 ton, dış hatlarda ise 1.180.969 ton olmak üzere toplamda %21,6 artış ile 1.256.224 ton olarak gerçekleşmişti. 2018 yılında ise iç hatlarda %29,8 azalış ile 52.807 ve dış hatlarda %13,1 artış ile 1.335.815 ton olmak üzere toplamda %10,5 artış ile 1.388.623 ton olarak gerçekleşmiştir (Şekil-2.12).

Taşınan kargonun çok önemli bir kısmı geçmiş yıllarda da olduğu gibi İstanbul Atatürk Havalimanı odaklıdır.

Şekil-2.12. 2009-2018 Yılları İç Hat- Dış Hat Toplam Kargo Trafiği (Kaynak; DHMI)

Overflight uçak trafiği 2015 yılında 358.285, 2016 yılında %5,2 artış ile 376.913 ve 2017 yılında %9,7 artış ile 413.560 uçak olarak gerçekleşmişti. 2018 yılında ise %14,4 artış ile 473.051 uçak olarak gerçekleşmiştir (Şekil-2.13).

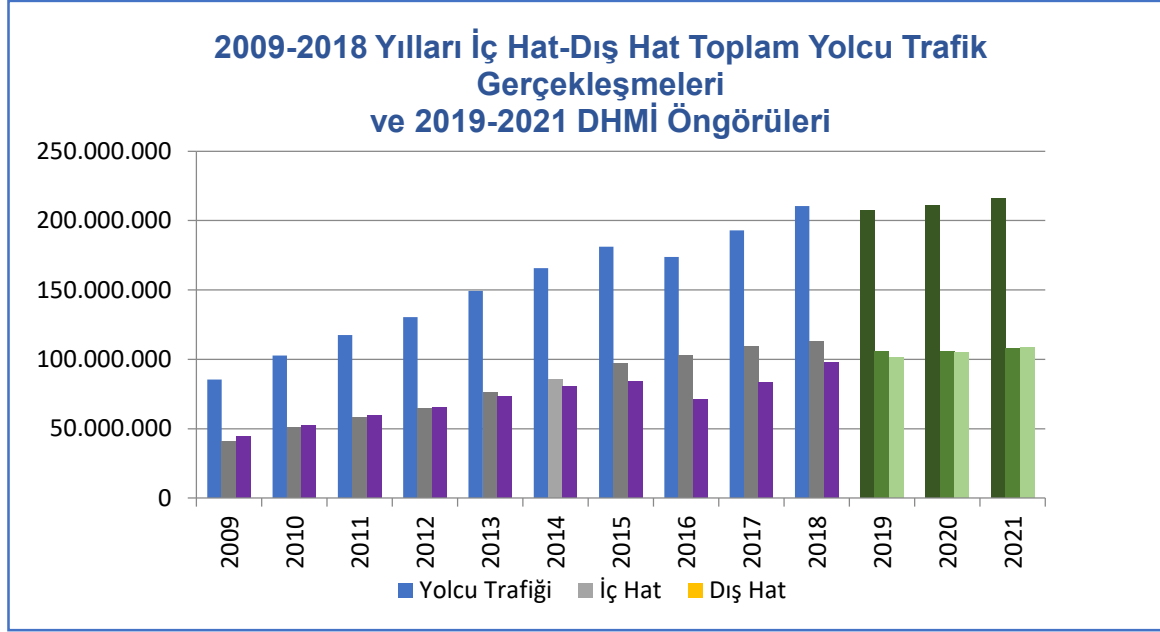

Şekil-2.13. 2009-2018 Yılları Overflight Uçak Trafiği Kaynak; DHMI)

2.3. Türkiye’de Kısa Dönem Öngörüler

DHMİ Genel Müdürlüğü tarafından yapılan çalışmalara göre, önümüzdeki 3 yıla ilişkin yolcu trafik öngörülerini aşağıda verilmektedir.

Buna göre, iç hatlarda sırasıyla 2019, 2020 ve 2021 yıllarında %-6, %0 ve %2 artış, dış hatlarda ise %4, %4 ve %4 artış olmak üzere toplamda %-2, %2 ve %3 artış öngörülmektedir (Şekil-2.14 ve Tablo-2.1).

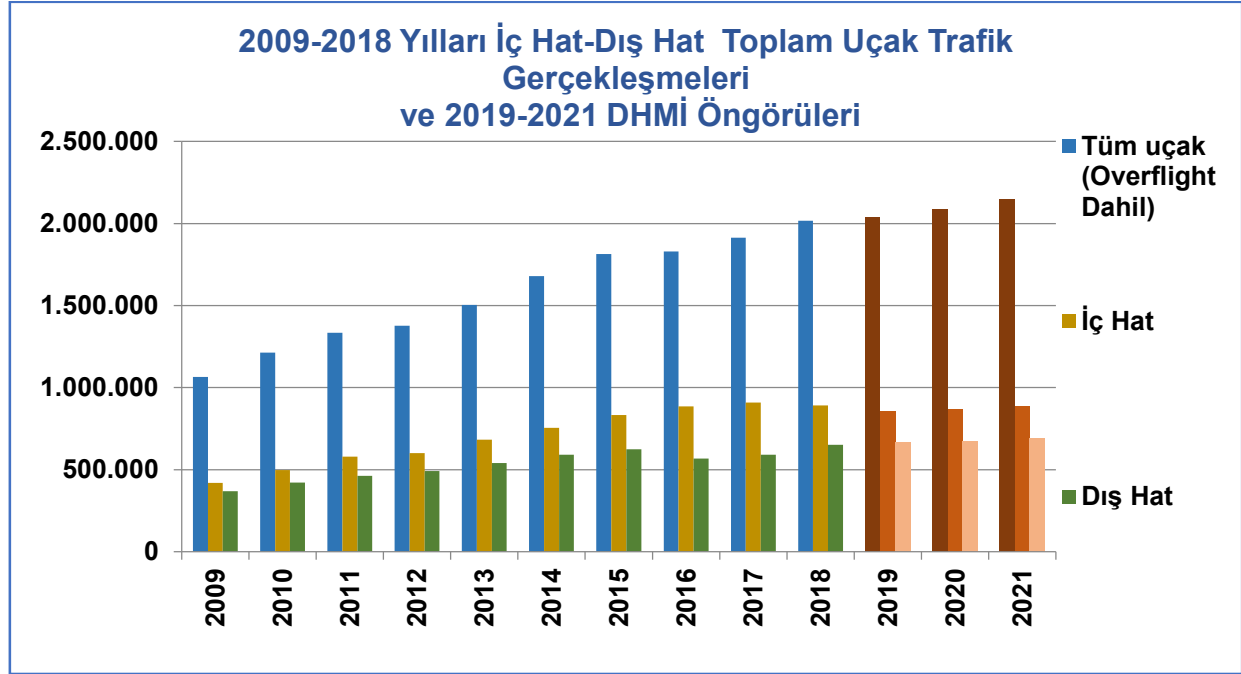
Şekil-2.14. 2009-2018 Yılları Toplam Yolcu Trafik Gerçekleşmeleri ve 2019-2021 Yılları DHMİ Öngörülerini (Kaynak; DHMİ)

Yıllar	İç Hat	Dış Hat	Toplam	Artış		
				İç Hat	Dış Hat	Toplam
2018 Gerçekleşen	112.911.108	97.587.056	210.498.164	3%	17%	9%
2019 Tahmin	105.922.810	101.118.926	207.041.736	-6%	4%	-2%
2020 Tahmin	105.904.532	104.797.422	210.701.954	0%	4%	2%
2021 Tahmin	107.555.934	108.510.137	216.066.071	2%	4%	3%

Tablo-2.1. 2019-2021 Yılları DHMİ Yolcu Trafik Artış Öngörülerini (Kaynak; DHMİ)

DHMI'nin önümüzdeki 3 yıla ilişkin uçak trafik öngörülleri de aşağıda verilmiştir.

Buna göre, iç hatlarda sırasıyla 2019, 2020 ve 2021 yıllarında %-4 %2 ve %2 artış, dış hatlarda ise %2, %1 ve %3 artış olmak üzere toplamda %-1, %2 ve %2 artış öngörülmektedir (Şekil-2.15. ve Tablo-2.2).

Şekil-2.15. 2009-2018 Yılları İç Hat – Dış Hat Toplam Uçak Trafik Gerçekleşmeleri ve 2019-2021 Yılları DHMİ Öngörülleri (Kaynak; DHMİ)

2019-2021 Yılları DHMİ Uçak Trafik Artış Öngörülleri						
Yıllar	İç Hat	Dış Hat	Toplam	Artış		
				İç Hat	Dış Hat	Toplam
2018 Gerçekleşen	892.405	651.764	1.544.169	-2%	10%	3%
2019 Tahmin	855.705	665.897	1.521.602	-4%	2%	-1%
2020 Tahmin	870.205	674.291	1.544.496	2%	1%	2%
2021 Tahmin	886.427	694.991	1.581.418	2%	3%	2%

Tablo-2.2. 2019-2021 Yılları DHMİ Uçak Trafik Artış Öngörülleri (Kaynak; DHMİ)

2.4. Dünyada Öngörüler

Dünya genelinde hava ulaşım faaliyetlerine ilişkin uluslararası öngörüler genellikle ICAO-IATA ile Airbus ve Boeing firmaları tarafından küresel/bölgesel düzeyde yapılmakta ve sürekli güncellenmektedir. EUROCONTROL ise Avrupa IFR uçak trafiğine ilişkin tahminler yapmaktadır.

ICAO, 2040 yılında dünya yolcu trafiğinin 10 milyar yolcuya ulaşmasını beklemektedir⁵⁸.

IATA'nın 2018-2037 dönemi öngörülerini aşağıda vermiştir⁵⁹ (IATA Air Passenger Forecasts, 2018-2037):

- Ücretli-tarifeli yolcu trafiği yıllık ortalama %3,5 artış oranı ile 20 yıl sonunda 8,2 milyara ulaşarak iki katına çıkacaktır.
- Asya-Pasifik/Çin, Hindistan, Endonezya ve Tayland bölgeleri ücretli-tarifeli yolcu trafiğinde ön plana çıkacaktır. 2020'li yılların ortalarında Çin, ücretli-tarifeli yolcuya ilk sırada yer alacaktır.
- 2013 yılında beklenen sıralama; Çin, ABD, Hindistan, Endonezya, İngiltere, İspanya, Japonya, Almanya, Tayland ve Fransa şeklinde olacaktır.
- 20 yıllık dönemde ücretli-tarifeli yolcu artışları; Asya Pasifik bölgesine %4,8, Afrika bölgesinde %4,6, Ortadoğu bölgesinde %4,4, Latin Amerika bölgesinde %3,6, Kuzey Amerika bölgesinde %2,4 ve Avrupa bölgesinde %2,0 şeklinde olacaktır.

Airbus'ın 2018-2037 dönemi öngörülerini aşağıda vermiştir⁶⁰ (Global Market Forecast – Global Networks, Global Citizens 2018-2036):

- Havayolu yolcu trafiğinde önümüzdeki 20 yılda yıllık ortalama %4,4 artış görülecektir. İlk on yıl %4,8, ikinci on yıl ise %4,0 artış yaşanacaktır. Beklenen artışlar; Orta Doğu (%5,9), Asya-Pasifik (%5,5), Afrika (%4,9), Latin Amerika (%4,2), CIS Ülkeleri (%4,1), Avrupa (%3,3) ve Kuzey Amerika (%3,1) şeklindedir.
- 2018-2037 döneminde yolcu trafik dağılımı (paylaşım) değişikliği şu şekilde olacaktır;
 - Gelişmiş ülkeler arasında %44'den %31'e gerileyecektir.
 - Gelişmiş-gelişmekte olan ülkeler arasında %27'den %29'a yükselecektir.
 - Gelişmekte olan ülkeler arasında %29'dan %40'a yükselecektir (Asya Pasifik Bölgesi ve Çin'de hızlı artış beklenmektedir).

⁵⁸ ICAO, The World of Air Transport 2017; <https://www.icao.int/annual-report-2017/Pages/the-world-of-air-transport-in-2017.aspx>

⁵⁹ IATA 20 Year Passenger Forecasts, 2018-2038;

<https://www.iata.org/publications/store/Pages/20-year-passenger-forecast.aspx>

⁶⁰ Airbus Global Market Forecast – Global Networks, Global Citizens 2018-2036

- Küresel kargo taşımacılığı (FTKs) %5,1 oranında büyüyecektir.

Boeing'in 2018-2037 dönemi öngörülerini aşağıda vermiştir⁶¹ (Commercial Market Outlook 2018-2037):

- Yolcu trafiğinde önümüzdeki 20 yılda yıllık ortalama %4,7 artış beklenmektedir. Beklenen artışlar; Afrika (6,0), Latin Amerika (%5,9), Asya-Pasifik (%5,7), Ortadoğu (%5,2), CIS Ülkeleri (%3,9), Avrupa (%3,8) ve Kuzey Amerika (%3,1) şeklindedir.
- LCC'ler Avrupa, Güney-Güney Doğu Asya ve Kuzey Amerika pazarlarında daha hızlı büyüyecektir.
- Küresel kargo taşımacılığı (RTK) yıllık %4,2 oranında büyüyecektir.

Görüleceği üzere yolcu trafiğinde %3,5-%4,7 arası büyüme öngörülmekte, en yüksek artışların (ve ilave yolcu katkısının) Asya-Pasifik, Ortadoğu ve Latin Amerika bölgelerinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

EUROCONTROL ise Avrupa IFR trafiğinde⁶² (EUROCONTROL Seven Year Forecast 2019 Update (Flight Movements and Service Units 2019-2025);

- 2019 yılında %2,8 artış (Türkiye; %2,6),
- 2020 yılında %3,0 artış (Türkiye; %5,5),
- 2021-2025 yıllarında yıllık ortalama %1,8 artış (Türkiye; %3,8) öngörmektedir.

EUROCONTROL tahminlerinde, 2019 yılına ilişkin düşük tahmine rağmen, 2025 yılında Türkiye'nin Almanya'nın ardından Avrupa trafiğine en çok trafik ekleyen 2. Ülke olacağı belirtilmiştir.

⁶¹ Boeing Commercial Market Outlook 2017-2036;

<https://www.boeing.com/resources/boeingdotcom/commercial/market/commercial-market-outlook/assets/downloads/2018-cmo-09-11.pdf>

⁶² EUROCONTROL Seven Year Forecast 2019 Update, February 2019 (Flight Movements and Service Units 2019-2025) <https://www.eurocontrol.int/sites/default/files/content/documents/official-documents/forecasts/eurocontrol-7-year-forecast-february-2019-main-report.pdf>

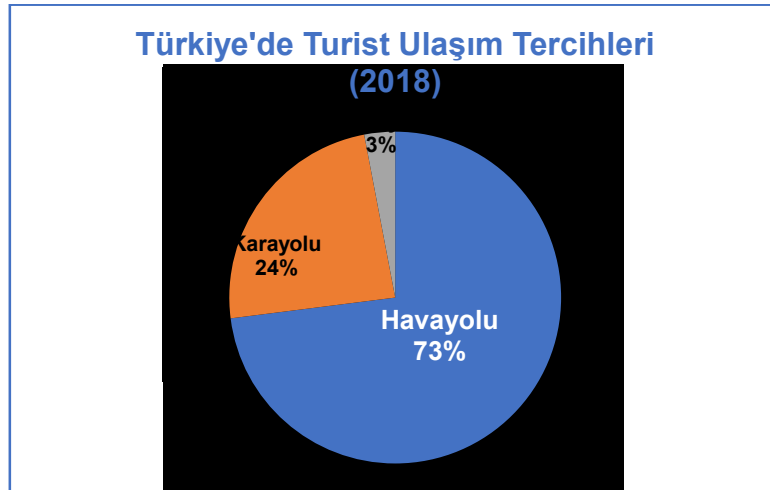
3. HAVAYOLU VE TURİZM

Havacılık sektörü ile turizm oldukça kuvvetli ve karşılıklı bir bağımlılık ilişkisine dayanır. Havacılık açısından, turistik amaçlı seyahatler havayolu ulaşımını kullanan yolcu profiline büyük bir oranını oluşturmaktadır. Yani diğer bir deyişle, turistik amaçlı seyahatler havacılık sektörü için çok önemli bir girdi niteliğindedir. Turizmin varlığı havacılık sektörünün sürdürülebilirliği için oldukça önemlidir. Benzer şekilde, turizmin varlığını sürdürebilmesi de büyük oranda havacılık sektörüne bağlıdır.

Dünya Turizm Örgütü verilerine göre 2017 yılında 1,3 milyar turist seyahat etmiş olup bunun yarısına yakını (671 milyon) Avrupa Bölgesinde gerçekleşmiştir. 2017 yılında en yüksek turist hareketi; Fransa (87 milyon), İspanya (82 milyon), ABD (76 milyon), Çin (61 milyon) ve İtalya'da (58 milyon) gerçekleşmiştir⁶³. Turistler seyahatlerinde %57 oranında havayolunu, %37 oranında kara yolunu, %4 oranında deniz yolunu ve %2 oranında demir yolunu tercih etmişlerdir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre⁶⁴; ülkemiz turist sayısı 2015 yılında 41.114.069 iken 2016 yılında %24,83 azalma ile 30.906.680'e gerilemişti. 2017 yılında ise 2016 yılına göre %22,85 artış ile 37.969.824 olarak gerçekleşmişti. 2018 yılında ise olumlu gelişmeler devam etmiş ve toplam turist sayısı 2017 yılına göre %21.45 artış ile 46.112.592'ye yükselmiştir (Tablo-3.1).

2018 yılında da ülkemize giriş yapan turistlerin büyük çoğunluğu (%73) havayolu ile seyahat etmiştir (Kara yolu; %24, Deniz yolu; %3).

Şekil-3.1. Türkiye'de Turist Ulaşım Tercihleri (2018) (Kaynak; Turizm ve Kültür Bakanlığı)

⁶³ World Tourism Organization; <http://media.unwto.org/content/infographics>

⁶⁴ T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı Turizm İstatistikleri (13.2.2019, 2018 verileri geçicidir); <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-201111/sinir-istatistikleri.html>

2016-2018 Yılları Türkiye'ye Gelen Ziyaretçiler					
Yıllar/Aylar	Yıllar			% Değişim Oranı	
	2016	2017	2018	2017/2016	2018/2017
Ocak	1 521 249	1 384 622	1 892 737	-8,98	36,70
Şubat	1 631 277	1 494 891	1 932 686	-8,36	29,29
Mart	2 034 471	1 944 942	2 581 201	-4,40	32,71
Nisan	2 219 619	2 498 489	3 212 476	12,56	28,58
Mayıs	3 029 374	3 388 560	4 206 437	11,86	24,14
Haziran	2 902 139	3 962 416	5 091 496	36,53	28,49
Temmuz	4 211 530	5 845 934	6 531 670	38,81	11,73
Ağustos	3 709 503	5 305 838	6 158 597	43,03	16,07
Eylül	3 412 154	4 691 972	5 425 845	37,51	15,64
Ekim	2 853 430	3 381 691	4 238 873	18,51	25,35
Kasım	1 699 949	1 993 329	2 405 758	17,26	20,69
Aralık	1 681 985	2 077 140	2 434 816	23,49	17,22
Toplam	30 906 680	37 969 824	46 112 592	22,85	21,45

Tablo-3.1. 2016-2018 Yılları Türkiye'ye Gelen Ziyaretçiler (Kaynak; Turizm ve Kültür Bakanlığı)

Turizm ve havayolu ilişkisi bağlamında, ülkemize 2016 yılında gelen dış hat yolcu sayısında da önemli düşüş yaşanmış, 2015 yılında 84.033.321 olan gelen-giden dış hat yolcu sayısı 2016 yılında %15,2 azalma ile 71.244.179'a düşmüştü. 2017 yılında ise 2016 yılına göre %17,3 artış ile 83.533.953 olarak gerçekleşmişti. 2018 yılında ise dış hat yolcumuz 2017 yılına göre %16,8 artış ile 97.587.056 olarak gerçekleşmiştir.

2015, 2016 ve 2017 yıllarında ülkemize gelen yurt dışında ikamet eden TC vatandaşı sayılarında önemli bir değişiklik yaşanmamış, sırasıyla 4.869.437, 5.554.467 ve 5.559.970 vatandaşımız Ülkemizi ziyaret etmişti. 2018 yılında bu sayı %19.14 artış ile 6.624.191'e yükselmiştir (Tablo-3.2).

2016-2018 Yılları Türkiye'ye Gelen Yurt Dışında İkamet Eden TC Vatandaşları					
Yıllar/Aylar	Yıllar			% Değişim Oranı	
	2016	2017	2018	2017/2016	2018/2017
Ocak	350 916	329 148	431 167	-6,20	30,99
Şubat	390 644	335 058	405 616	-14,23	21,06
Mart	381 960	357 935	441 435	-6,29	23,33
Nisan	466 574	428 167	556 915	-8,23	30,07
Mayıs	543 963	498 687	527 997	-8,32	5,88
Haziran	463 846	475 476	585 902	2,51	23,22
Temmuz	743 328	769 973	859 869	3,58	11,68
Ağustos	526 500	647 375	775 265	22,96	19,76
Eylül	556 757	615 342	633 027	10,52	2,87
Ekim	403 482	388 744	483 406	-3,65	24,35
Kasım	346 669	340 534	439 481	-1,77	29,06
Aralık	379 828	373 351	484 111	-1,71	29,67
Toplam	5 554 467	5 559 790	6 624 191	0,10	19,14

Tablo-3.2. 2016-2018 Yılları Türkiye'ye Gelen Yurt Dışında İkamet Eden TC Vatandaşları (Kaynak; T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı)

2016 yılında ülkemize gelen yabancı ziyaretçi sayısında 2015 yılına göre %30,05 oranında önemli düşüş yaşanmıştı. 2017 yılında yabancı ziyaretçi sayısı 2016 yılına oranla %27,84 artış ile 32.410.034, 2018 yılında ise 2017 yılına göre %21,84 artış ile 39.488.401 olarak gerçekleşmiştir (Tablo-3.3).

2016 yılındaki yabancı ziyaretçi sayısındaki düşüşten en çok etkilenen Antalya Havalimanı olmuş, 2015 yılında 20.863.040 olan dış hat gelen-giden yolcu sayısı 2016 yılında 11.720.296'a düşmüştür. Antalya Havalimanı dış hat gelen-giden yolcu sayısı, özellikle Rusya Federasyonu ile yaşanan krizin sona ermesi ile 2017 yılında 18.448.685, 2018 yılında ise 24.003.110 yolcuya ulaşmıştır⁶⁵.

⁶⁵ DHMİ Genel Müdürlüğü Havalimanı İstatistikleri; <https://www.dhmi.gov.tr/Lists/IstatistikList/Attachments/339/YOLCU.pdf>

2016-2018 Yılları Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçiler					
Yıllar/Aylar	Yıllar			% Değişim Oranı	
	2016	2017	2018	2017/2016	2018/2017
Ocak	1 170 333	1 055 474	1 461 570	-9,81	38,48
Şubat	1 240 633	1 159 833	1 527 070	-6,51	31,66
Mart	1 652 511	1 587 007	2 139 766	-3,96	34,83
Nisan	1 753 045	2 070 322	2 655 561	18,10	28,27
Mayıs	2 485 411	2 889 873	3 678 440	16,27	27,29
Haziran	2 438 293	3 486 940	4 505 594	43,01	29,21
Temmuz	3 468 202	5 075 961	5 671 801	46,36	11,74
Ağustos	3 183 003	4 658 463	5 383 332	46,35	15,56
Eylül	2 855 397	4 076 630	4 792 818	42,77	17,57
Ekim	2 449 948	2 992 947	3 755 467	22,16	25,48
Kasım	1 353 280	1 652 795	1 966 277	22,13	18,97
Aralık	1 302 157	1 703 789	1 950 705	30,84	14,49
Toplam	25 352 213	32 410 034	39 488 401	27,84	21,84

Tablo-3.3. 2016-2018 Yılları Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçiler (Kaynak; T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı)

2015 yılında ülkemize gelen yabancı ziyaretçilerde sırasıyla; Alman, Rus ve İngiliz vatandaşları ilk sıralarda iken, 2016 yılında 2015 yılına göre Rus ziyaretçi sayısı %76, Alman ziyaretçi sayısı %30, İngiliz ziyaretçi sayısı da %32 oranlarında gerilemiştir. 2016 yılında ilk sırada Alman ziyaretçiler yer almıştır. 2017 yılı ziyaretçi sıralamasında ise Rus ziyaretçiler ilk sırada yer almış, onları Alman ve İranlı ziyaretçiler izlemiştir. Rusya ile yaşanan siyasi krizin son bulması ile Rus ziyaretçi sayısı 2017 yılında 2015 yılındaki sayıyı da %29 oranında aşarak 4.715.438'e yükselmiştir. 2018 yılında ise, Rus turist sayısı 2017 yılına göre %15,1 artış ile 5.964.613'e yükselmiş ve ilk sıradaki yerini korumuştur. Rus turistleri, Alman ve Bulgar turistler takip etmiştir (Tablo-3.4).

Gelirler açısından ise; 2015 yılında 31,5 milyar ABD doları olan turizm geliri, 2016 yılında 22,1 milyar ABD dolarına düşmüş, 2017 yılında 26,3 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. 2018 yılı beklentisi 29,6 milyar ABD doları civarındadır. Bu şekilde 2017 yılında ziyaretçi başına gelir 681 ABD doları olarak gerçekleşmiş iken 2018 yılı beklentisi 647 ABD dolarıdır (2003-2014 yılları arasında 800 ABD doları civarında olan ziyaretçi başı gelirin sürekli bir azalma içinde olduğu dikkat çekmektedir). Ziyaretçi başına gelir yabancılarda 617 ABD doları iken, TC vatandaşlarında 801 ABD doları civarındadır. Turizm gelirinin %82'si yabancı ziyaretçiler, %18'i ise TC vatandaşları kaynaklıdır. Turizm gelirlerinin GSYİH içindeki payı ise yaklaşık %3'tür^{66 67}.

⁶⁶ T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı, Turizm Geliri ve Ortalama Harcama İstatistikleri (13.2.2019; 2018 verileri geçicidir); <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-201116/turizm-gelirleri-ve-giderleri.html>

⁶⁷ TUİK, 31.1.2019 tarihli Haber Bülteni; <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30599>

2016-2018 Yılları Ülkemize Gelen Yabancı Ziyaretçilerin Milliyetlerine Göre Dağılımı (2018 Yılı 1 milyon üzeri)								
Ülkeler	Yıllar			Pay (%)			Değişim Oranı (%)	
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017/2016	2018/2017
Rusya Fed.	866 256	4 715 438	5 964 613	3,42	14,55	15,10	444,35	26,49
Almanya	3 890 074	3 584 653	4 512 360	15,34	11,06	11,43	-7,85	25,88
Bulgaristan	1 690 766	1 852 867	2 386 885	6,67	5,72	6,04	9,59	28,82
İngiltere	1 711 481	1 658 715	2 254 871	6,75	5,12	5,71	-3,08	35,94
Gürcistan	2 206 266	2 438 730	2 069 392	8,70	7,52	5,24	10,54	-15,14
İran	1 665 160	2 501 948	2 001 744	6,57	7,72	5,07	50,25	-19,99
Irak	420 831	896 876	1 172 896	1,66	2,77	2,97	113,12	30,78
Ukrayna	1 045 043	1 284 735	1 386 934	4,12	3,96	3,51	22,94	7,95
Hollanda	906 336	799 006	1 013 642	3,57	2,47	2,57	-11,84	26,86

Tablo-3.4. 2016-2018 Yılları Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçilerin Milliyetlerine Göre Dağılımı (2018 Yılı 1 milyon üzeri) (Kaynak; T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı)

2017 yılında ülkemize gelen ziyaretçilerin il bazında sıralamasında her zamanki gibi İstanbul ilk sırada, Antalya ise ikinci sırada yer almış, bu illerimizi Edirne, Muğla, Artvin İzmir ve Ankara izlemiştir (Tablo-3.5).

2018 Yılı İllere Göre Ziyaretçi Sayısı (500 bin üzeri)		
İllere	Ziyaretçi	% Pay
İstanbul	13 432 990	34,02
Antalya	12 438 822	31,50
Edirne	3 835 131	9,71
Muğla	2 723 815	6,90
Artvin	2 360 370	5,98
İzmir	946 447	2,40
Ankara	581 117	1,47

Tablo-3.5. 2018 Yılı İllere Göre Ziyaretçi Sayısı (Kaynak; T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı)

4. 5 SORUN, 5 ÇÖZÜM

Sivil Havacılık Meclisi tarafından belirlenen 5 Sorun ve 5 Çözüm Önerisi aşağıda verilmiştir. Bu Sorunlar ve Çözüm Önerileri, 25.2.2019 tarihinde TOBB Başkanı Rifat HİSARCIKLIOĞLU'nun ev sahipliğinde TOBB Ankara İkiz Kuleler'de gerçekleştirilen "Türkiye Sektörel Ekonomi Şurası"nda katılımcı Bakanlara sözlü-yazılı arz edilmiştir.

Şuraya, T.C. Hazine ve Maliye Bakanı Berat ALBAYRAK, T.C. Ticaret Bakanı Ruhsar PEKCAN, T.C. Milli Eğitim Bakanı Ziya SELÇUK, T.C. Kültür ve Turizm Bakanı Mehmet Nuri ERSOY, T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanı Zehra Zümrüt SELÇUK, T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Fatih DÖNMEZ, T.C. Tarım ve Orman Bakanı Bekir PAKDEMİRLİ ile bakan yardımcıları ve üst düzey bürokratlar ve Sektör Meclisleri üyeleri katılmış olup Sivil Havacılık Sektörüne ilişkin bilgi ve açıklamalar Meclis Başkanımız Teoman TOSUN tarafından yapılmıştır.

Sorun 1

Havacılık sektöründe gece çalışma süresi yeniden düzenlenmelidir.

Açıklama

7/24 esasına göre çalışan havacılık işletmelerinde gece çalışma süreleri Ülkemizde kısıtlıdır. AB mevzuatı EC 2003/88'de havacılık işletmeleri dâhil birçok sektörde her türlü esneklik mevcuttur. Ancak, Ülkemizde benzer kolaylık 2450 sayılı İş Kanunu'nda sadece turizm, sağlık ve güvenlik çalışanları için getirilmiştir.

Çözüm Önerisi

İş Kanunu ve ilgili yönetmelikler kapsamında düzenleme yapılarak havacılık sektörü de istisnai sektörler arasına dâhil edilmeli, ayrıca üç vardiya halinde çalışma imkânı havacılık sektörü için de sağlanmalıdır.

İlgili Kurumlar

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Sorun 2

Antalya Havalimanında havayolu şirketlerine ve bakım kuruluşlarına hangar yeri tahsis edilememektedir.

Açıklama

Türkiye'nin 2'inci büyük trafiğine sahip Antalya Havalimanı'nda havayolu şirketlerinin kendi uçaklarına teknik bakım hizmeti verebileceği kapalı alanları mevcut değildir.

Çözüm Önerisi

Talep eden havayolu şirketleri ve bakım kuruluşlarına; hem kendi uçaklarına bakım yapabilmek hem de yabancı havayolu uçaklarına bakım yaparak döviz gelir imkânı yaratması için hangar yeri tahsis edilme işlemleri hızlandırılmalıdır.

İlgili Kurumlar

T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, DHMİ Genel Müdürlüğü

Sorun 3

Havayollarının finansal kiralama ile satın aldıkları uçaklarını yurtdışına kiraya vermeleri mümkün değildir.

Açıklama

Getirdiği birçok finansal avantajlar nedeniyle tüm dünyada olduğu gibi Ülkemizde de havayolları filolarındaki uçakların çok büyük bölümünü finansal kiralama yolu ile temin etmektedir. Minimum iki yıl olan finansal kiralama sonrası havayollarının ihtiyaç duyduklarında ve sözleşmelerinde bir kısıtlama yoksa ya da uçak sahibinden gerekli izni almaları halinde uçakları yurtdışına Şikago Konvansiyonu bis.83 kapsamında 'dry-lease' olarak kiralamalarını sağlayacak düzenlemenin 2920 sayılı Türk Sivil Havacılık Kanunu içinde yapılma ihtiyacı vardır.

Çözüm Önerisi

Rekabet içinde olduğumuz diğer ülke havayollarına Şikago Konvansiyonu'nun bis.83 maddesinin sağladığı olanaklardan, bölgesel bir güç olması iddiasını sürdüren Ülkemiz havayolu işletmelerinin de yararlanması sağlanmalı ve bu kapsamdaki uçakların tescilden terk işlemleri kolaylaştırılmalıdır.

İlgili Kurumlar

T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı

Sorun 4

Yabancı personel çalıştırılması çalışma mevzuatı nedeniyle son derece güçtür.

Açıklama

Yetişmiş uçucu personel temini sektörün en önemli sorunlarından biridir. Havayolunun çalıştıracığı yabancı personelin oturma ve çalışma izni için "Vergi Borcu Yoktur" yazısı istenmektedir. Ayrıca, Türkiye'ye gelmeden dış ülkelerde yapılacak operasyonlarda çalıştırılan yabancı uçucu personelden de oturma müsaadesi istenmektedir.

Çözüm Önerisi

Havacılık sektörünün büyümesini engellemek ve sektörü dinamik tutmak amacı ile yabancı personelin oturma ve çalışma izni için istenen şartlardan bir tanesi olan 'Vergi Borcu Yoktur' yazısı Türk personelden istenmediği gibi yabancılardan da istenmemeli, havayollarının yurtdışında, diğer şirketler için yapacağı 'wet lease' operasyonlarında kullanacağı yabancı uçucu personelden Türkiye'de görev yapmayacaklar için oturma müsaadesi talep edilmemelidir.

İlgili Kurumlar

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı

Sorun 5

Türkiye'ye parçalanmak üzere getirilen hava araçlarının yurda kabulü ile ilgili yasal düzenleme bulunmamaktadır.

Açıklama

Dünyada havacılığın diğer bir yan faktörü de ekonomik ömrünü tamamlayan hava araçlarının parçalanması ve kullanılabilir malzemenin yeniden iç ve dış piyasalara satılmasıdır. Bununla ilgili T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü ve T.C. Ticaret Bakanlığı'nın ilgili mevzuatlarında yapılacak değişiklikler ile ülkeye 200-250 milyon ABD doları tutarında yıllık ihracat geliri ile istihdam sağlanması hedeflenmektedir.

Çözüm Önerisi

Türkiye'ye parçalanmak üzere getirilen hava araçlarının yurda kabulü ile ilgili yasal düzenlemelerin yapılmalıdır.

İlgili Kurumlar

T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, T.C. Ticaret Bakanlığı

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanımız Sayın M. Cahit TURHAN'ın da ifade ettiği üzere; "Ulaştırma ve haberleşme hizmetleri, ekonomik gelişmenin yanında köy-kent bütünleşmesini, kültür birliğini ve dengeli nüfus dağılımı gibi birçok sosyal faydayı sağlayan, tarım, turizm ve sanayinin alt yapısını oluşturan stratejik bir sektördür⁶⁸".

Türkiye'de özellikle 2003 yılında başlatılan liberal havacılık politikası bağlamında sivil hava taşımacılık faaliyetleri oldukça hızlı bir gelişim içine girmiştir. "*Dünyada Ulaşamadığımız Hiçbir Nokta Kalmayacak!*" hedefiyle hareket eden Türk sivil havacılığı sayesinde dünyanın en geniş uçuş ağına sahip ülkesi haline gelmiş ve birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede sivil havacılık sektöründe kriz yaşanırken ve şirketler küçülmeye giderken, Türkiye'de sivil havacılık sektörü büyümesini sürdürmüştür⁶⁹".

2003 yılından beri uygulanmakta olan Hükümet politikaları sonucunda istikrarlı olarak artmakta olan ülkemiz uçak ve yolcu trafiği, 2015-2016 yıllarında düşüş yaşamışsa da 2017 ve 2018 yıllarında hızla toparlanmış ve alışlagelmiş ivmesine kavuşmuştur. Ülkemizin istikrarlı siyasi-ekonomik gelişimi bağlamında ülkemize gelen turist sayısı 2015 değerlerine ulaşmaya başlamıştır. Ayrıca, bu dönemde başta THY olmak üzere havayolu şirketlerimizin yolcu sayılarındaki artışın devam etmesi, havayolu şirketlerimizin kriz ortamlarında dahi gelişmeye devam ettiğinin açık bir örneği olmuştur.

2017 yılı ICAO kesin verilerine göre, Türkiye, dünya toplam ve uluslararası ücretli-tarifeli yolcu-km sıralamasında 11. dünya toplam ücretli-tarifeli ton-km (yolcu-yük-posta) sıralamasında 12. ve uluslararası uçuşlar sıralamasında da ücretli-tarifeli ton-km'de 8. ve ücretli-tarifeli yolcu-km'de 9. sırada yer almıştır. 2018 ve sonraki yıllarda daha üst sıralara yükselme beklenmektedir. Türkiye Avrupa da ise ilk 5 ülke içerisinde olup EUROCONRTOL Bölgesi hava trafiğine en çok uçuş katan ülkeler içinde ön sıralardadır.

Gerçekleştirilen anlaşmalar neticesinde, yurtdışı uçuş ağıımız 2018 yılında %7 artarak 124 ülkede 318 noktaya ulaşmış, uçulan toplam uçuş noktası, 5 havayolu şirketi ile iç hatlarda 7 merkezden 56 noktaya, dış hatlarda ise yine 5 havayolu şirketi ile 124 ülkede 318 noktaya gerçekleşmiştir. Özellikle, 124 ülkeye uçuşlar gerçekleştiren THY A.O'nun sağladığı gelişme dünyanın diğer büyük havayolu şirketlerini geride bırakmıştır⁷⁰.

Dünyada en çok ülkeye uçan havayolu unvanına sahip THY tarafından başarı ile uygulanmakta olan bu dış hat uçuş politikası bağlamında önemli bir dıştan-dışa transit merkezi haline gelen İstanbul, bu alandaki büyümesine devam etmektedir. 2018

⁶⁸ T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı'nın 7.2.2019 tarihli açıklaması; <http://uab.gov.tr/haber-990-%60kanal-istanbul%60un-etut-proje-islerini-tamamladik%60.html>

⁶⁹ SHGM, 2017-2021 Stratejik Planı

⁷⁰ THY AO, 1.1.2018-31.1.2018 Dönemine İlişkin Yönetim Kurulu Faaliyet Raporu; http://investor.turkishairlines.com/documents/ThyInvestorRelations/2018_12_Aylik_Faaliyet_Raporu.pdf

yılında 2017 yılına göre İstanbul Atatürk Havalimanı dış hat yolcusu %10, Sabiha Gökçen Havalimanı dış hat yolcusu da %13 oranında artmıştır. İstanbul havalimanları 2018 yılında ilk defa 100 milyondan fazla yolcuya hizmet vermiştir. 29.10.2018 tarihinde açılan İstanbul Havalimanı'nın 6 Nisan 2019 tarihinde gerçekleşen taşınma ile tam kapasite hizmete girmesiyle daha da hızlı bir gelişim içine girileceği muhakkaktır.

İstanbul'un yanı sıra Başkent Ankara'ya yönelik dış hat yolcu trafiği de önemli bir artış içine girmiş, 2017 yılına göre %13 artış yaşanmış, dış hat yolcu sayısı 2,2 milyona ulaşmıştır. Sabiha Gökçen Havalimanı dış hat yolcusu da %13 oranında artış göstermiştir.

2018 yılında ülkemiz turizm faaliyetlerinde de önemli gelişme yaşanmış ve toplam turist sayısı 2017 yılına göre %21.45 artış ile 46.112.592'ye yükselmiştir. Ağırlıklı olarak turizm kaynaklı yolculara hizmet vermekte olan Antalya Havalimanı dış hat yolcusu 2017 yılına göre %30 artış ile 24 milyonu geçmiştir. Dış hat yolcusu olarak, Muğla Milas-Bodrum Havalimanında %64, Muğla Dalaman Havalimanında %32 ve Gazipaşa-Alanya Havalimanında da %84 yolcu artışı gerçekleşmiştir.

Bu çarpıcı gelişmeler ülkemiz havayolu yolcu taşımacılığının özellikle dış hat yolcu taşımacılığında olumlu bir gelişme içinde istikrarlı olarak büyümekte olduğunu göstermektedir. Kargo taşımacılığı da hızlı bir büyüme içine girmiştir.

Ancak, havayolu ulaşım faaliyetlerinin sürdürülebilir gelişimi için gerek hava araçları gerekse havacılıkla kullanılan tüm sistemlerde imalat konusundaki mevcut faaliyetlerin daha da ileriye götürülmesi, özellikle dışa bağımlılığın en aza indirilmesi açısından gerekli olup bu konudaki tüm çalışmaların desteklenmesi ve teşvik edilmesinde yarar görülmektedir. Ayrıca, SHGM tarafından yürütülmekte olan hava aracı ve komponentlerine yönelik sertifikasyon çalışmaları da büyük önem arz etmektedir.

Diğer yandan, hava taksi ve genel havacılık faaliyetlerinde arzu edilen gelişme sağlanamamaktadır. Helikopter kullanımı – özellikle hasta taşımacılığında – yaygınlaşmaktadır, ancak diğer kullanım alanlarında arzu edilen seviyede değildir. 3 bir yanı denizlerle çevrili ülkemizde, deniz uçakları ile havayolu taşımacılığı da gelişmemektedir. Bu konuların her yönüyle ele alınarak gelişmeye yönelik önlemlerin belirlenmesi ve uygulamasında fayda görülmektedir.

6. RAPORUN HAZIRLANMASI

Bu Rapor, TOBB, Sivil Havacılık Meclisi Akademik Danışmanı **Prof. Dr. Yıldırım SALDIRANER** tarafından, T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü ve Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü'nden sağlanan bilgi ve destekle hazırlanmış ve TOBB Türkiye Sivil Havacılık Meclisi'nin 23.11.2018 tarihli toplantısının kararına bağlı olarak Meclis Başkanı'nın onayı ile tamamlanmıştır.

Raporunun hazırlanması çalışmalarına DHMİ Genel Müdürlüğü'nden **Sevil KAPLAN**, **Süleyman ÇALDAĞ**, **Emel LOKUMCU** ve **Cengiz MENTEŞ** sağladıkları bilgiler ile önemli destek ve katkı vermişlerdir.

1. Bölümde yer alan tabloların önemli bir kısmı SHGM (2018 Yılı Faaliyet Raporu) ve DHMİ'den temin edilmiştir. 2.Bölümde yer alan trafik gerçekleştirmelerine ilişkin grafik ve tablolar da - mevcut formata uygun olarak - DHMİ Genel Müdürlüğü'nce hazırlanmıştır.

7. KAYNAKLAR

- **ACI Europe 6.2.2019 tarihli Basın Açıklaması**; <https://www.aci-europe.org>
- **ACI 2017 Cargo Summary**; <https://aci.aero/data-centre/monthly-traffic-data/cargo-summary/year-2017/monthly/>
- **Airbus 9.1.2019 tarihli Basın Açıklaması**; <https://www.airbus.com/newsroom/press-releases/en/2019/01/airbus-achieves-new-commercial-aircraft-delivery-record-in-2018.html>
- **Airbus; 15.1.2018 tarihli Basın Açıklaması**; <http://www.airbus.com/newsroom/press-releases/en/2018/01/airbus-commercial-aircraft-delivers-record-performance.html>
- **Airbus, Global Market Forecast 2018-2017**; <https://www.airbus.com/aircraft/market/global-market-forecast.html>
- **ATAG; Aviation Benefits Beyond Borders, 2018**; <https://www.atah.org/our-publications/latest-publications>
- **Boeing; 9.1.2018 tarihli Basın Açıklaması**; <https://boeing.mediaroom.com/2018-01-09-Boeing-Sets-Airplane-Delivery-Record-Finishes-2017-with-Larger-Order-Book>
- **Boeing 30.1.2019 tarihli Basın Açıklaması**; <https://boeing.mediaroom.com/2019-01-30-Boeing-Reports-Record-2018-Results-and-Provides-2019-Guidance>
- **Boeing Commercial Market Outlook 2017-2036**; <https://www.boeing.com/resources/boeingdotcom/commercial/market/commercial-market-outlook/assets/downloads/2018-cmo-09-11.pdf>
- **Cumhurbaşkanlığı 2019 Yılı Yatırım Programı**, 18.2.2019 tarihli Resmi Gazete; <http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/02/2019-Yılı-Yatırım-Programı.pdf>
- **DHİMİ resmi web sitesi**, <http://www.dhmi.gov.tr/istatistik.aspx>
- **DHİMİ 2015-2019 Stratejik Plan**; <http://www.dhmi.gov.tr/DHMIPage.aspx?PageID=85#.WltgSSOB2Po>
- **DHİMİ Genel Müdürlüğü Havalimanı İstatistikleri**; <https://www.dhmi.gov.tr/Lists/IstatistikList/Attachments/339/YOLCU.pdf>
- **EUROCONTROL 10.1.2019 tarihli Basın Açıklaması**; <https://www.eurocontrol.int/news/2018-air-traffic>
- **EUROCONTROL Network Operations Report 2017**; <https://www.eurocontrol.int/sites/default/files/publication/files/nm-annual-network-operations-report-2017-main-report-final.pdf>
- **EUROCONTROL Seven Year Forecast, February 2018**; <https://www.eurocontrol.int/publications/eurocontrol-seven-year-forecast-february-2018>
- **EUROCONTROL Seven Year Forecast 2019 Update, February 2019 (Flight Movements and Service Units 2019-2025)**; <https://www.eurocontrol.int/sites/default/files/content/documents/official-documents/forecasts/eurocontrol-7-year-forecast-february-2019-main-report.pdf>
- **IATA web sitesi**; <https://www.iata.org/pages/default.aspx>
- **IATA 6.2.2019 tarihli Basın Açıklaması**; <https://www.iata.org/pressroom/pr/Pages/2019-02-06-01.aspx>
- **IATA 7.2.2019 tarihli Basın Açıklaması**; <https://www.iata.org/pressroom/pr/Pages/2019-02-07-01.aspx>
- **IATA 21.2.2019 tarihli Basın Açıklaması**; <https://www.iata.org/pressroom/pr/Pages/2019-02-21-01.aspx>
- **IATA Annual Review 2018**; <https://www.iata.org/publications/Documents/iata-annual-review-2018.pdf>
- **IATA Industry Statistics-Fact Sheet (Aralık 2018)**; https://www.iata.org/pressroom/facts_figures/fact_sheets/Documents/fact-sheet-industry-facts.pdf
- **ICAO Accient Statistics**; <https://www.icao.int/safety/iStars/Pages/Accident-Statistics.aspx>
- **IATA 20 Year Passenger Forecasts, 2018-2038**; <https://www.iata.org/publications/store/Pages/20-year-passenger-forecast.aspx>

- **ICAO Annual Report of the Council – 2017**; https://www.icao.int/annual-report-2017/Documents/Annual.Report.2017_Air%20Transport%20Statistics.pdf
- **ICAO web sitesi**; <https://www.icao.int/Newsroom/Pages/Solid-passenger-traffic-growth-and-moderate-air-cargo-demand-in-2018.aspx>
- **ICAO 31.12.2018 tarihli Basın Açıklaması**; <https://www.icao.int/Newsroom/Pages/Solid-passenger-traffic-growth-and-moderate-air-cargo-demand-in-2018.aspx>
- **ICAO, The World of Air Transport 2017**; <https://www.icao.int/annual-report-2017/Pages/the-world-of-air-transport-in-2017.aspx>
- **ÖSYM 2018 Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu**; <http://www.osym.gov.tr/TR,15240/2018-yuksekogretim-programlari-ve-kontenjanlari-kilavuzu.html>
- **SHGM web sitesi; Havacılık İşletmeleri**; <http://web.shgm.gov.tr/tr/havacilik-isletmeleri/2067-yetkili-havacilik-egitim-kuruluslari>
- **SHGM, 2017-2021 Stratejik Planı**; http://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/pdf/kurumsal/strateji/stratejik_plan_2017-2021.pdf
- **SHGM, 2018 Yılı Faaliyet Raporu**; <http://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/pdf/kurumsal/faaliyet/2018.pdf>
- **T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı Turizm İstatistikleri**; <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-201111/sinir-istatistikleri.html>
- **T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı, Turizm Geliri ve Ortalama Harcama İstatistikleri**; <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-201116/turizm-gelirleri-ve-giderleri.html>
- **T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı 7.2.2019 tarihli Basın Açıklaması**; <http://uab.gov.tr/haber-990-%60kanal-istanbul%60un-etut-proje-islerini-tamamladik%60.html>
- **T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (UAB), 2019 Yılı Bütçe Sunumu**; http://www.udhb.gov.tr/images/hizlierisim/UAB_2019.pdf
- **T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı; Ulaşan ve Erişen Türkiye, Havacılık ve Uzay Teknolojileri**; <http://www.udhb.gov.tr/images/faaliyet/a5ec26a31a72281.pdf>
- **THY AO, 1.1.2018-31.1.2018 Dönemine İlişkin Yönetim Kurulu Faaliyet Raporu**; http://investor.turkishairlines.com/documents/ThyInvestorRelations/2018_12_Aylik_Faaliyet_Raporu.pdf
- **The Statistics Portal (Statisca)**; <https://www.statista.com/statistics/564668/worldwide-air-cargo-traffic/>
- **TOBB; Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği**
- **TOBB, Türkiye Sivil Havacılık Meclisi 2017 Yılı Sektör Raporu**; https://tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2018/sivil_havacilik_raporu_web%20hali.pdf
- **TÜİK 31.1.2019 tarihli Haber Bülteni**; <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30599>
- **Türkiye İhracatçılar Meclisi web sitesi**; <http://www.tim.org.tr/tr/basin-odasi-gundem-hizmet-ihracati-sampiyonlarina-odul.html>
- **Türkiye İhracatçılar Meclisi; Türkiye'nin 500 Büyük İhracatçısı**; http://www.tim.org.tr/files/downloads/Hizmet500/2018/Turkiye'nin_500_Buyuk_Ihracatcisi_Arastirmasi.pdf
- **World Tourism Organization**; <http://media.unwto.org/content/infographics>

8. KISALTMALAR

- **AB**; Avrupa Birliği
- **ACC**; Saha Kontrol Merkezi (Area Control Center)
- **ADS-B**; Otomatik Bağımlı Gözetim-Yayın (Automatic Dependent Surveillance-Broadcast)
- **AFTN**; Havacılık Sabit İletişim Ağı (Aeronautical Fixed Telecommunication Network)
- **AIC**; Havacılık Enformasyon Genelgesi (Aeronautical Information Circular)
- **AIM**; Havacılık Bilgi Yönetimi (Aeronautical Information Management)
- **AIP**; Havacılık Bilgi Yayını (Aeronautical Information Publication)
- **AIS**; Havacılık Bilgi Hizmetleri (Aeronautical Information Service)
- **AHMS**; Havacılık Mesaj İşleme Servisi (Aeronautical Message Handling System)
- **AOC**; Havalimanı Kullanıcılar Komitesi (Airport Operators Committee)
- **APP**; Yaklaşma Kontrol Ofisi (Approach Control Office/Service)
- **ASM**; Hava Sahası Yönetimi (Air Space Management)
- **ATAG**; Hava Ulaşım Harekt Grubu (Air Transport Action Group)
- **ATC**; Hava Trafik Kontrol (Air Traffic Control)
- **ATM**; Hava Trafik Yönetimi (Air Traffic Management)
- **ATFM**; Hava Trafik Akış Yönetimi (Air Traffic Flow Management)
- **ATS**; Hava Trafik Hizmetleri (Air Traffic Services)
- **ATSEP**; Hava Trafik Emniyet Elektronik Personeli (Air Traffic Safety Electronics Personnel)
- **AYGM**; Altyapı Yatırımları Genel Mdrlğ
- **BOY**; Bakım, Onarım, Yenileme
- **CIDIN**; ICAO Ortak Veri Değişim Ağı (Common ICAO Data Interchange Network)
- **CIP**; Ticari Açıdan nemli Kişi (Commercial Important Person)
- **CNS**; Haberleşme, Seyrüsefer, Gözetim (Communication, Navigation, Surveillance)
- **CTR**; Kontrol Bölgesi (Control Zone)
- **CIS lkeleri**; Azerbaycan, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Özbekistan, Rusya, Tacikistan, Ukrayna ve Ermenistan
- **D8**; Türkiye, İnan, Pakistan, Bangladeş, Malezya, Endonezya, Mısır ve Nijerya'nın oluşturduğu "Developing 8; Gelişmekte Olan 8"
- **DAP**; Doğu Anadolu Projesi
- **DHMI**; Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü
- **DME**; Mesafe lm Cihazı (Distance Measurement Equipment)
- **EC**; Avrupa Komisyonu (European Commission)
- **EUROCONTROL**; Hava Seyrüsefer Emniyeti için Avrupa Teşkilatı (European Organisation for the Safety of Air Navigation)
- EuroStat;
- **FIC**; Uuş Bilgi Merkezi (Flight Information Center)
- **FSF**; Uuş Emniyet Kurumu (Flight Safety Foundation)
- **FTO**; Uuş Eğitim Organizasyonu (Flight Training Organization)
- **GAP**; Gneydoğu Anadolu Projesi
- **GPS/GNSS**; Küresel Konumlandırma Sistemi/Küresel Uydu Seyrüsefer Sistemi (Global Positioning System/Global Navigation Satellite System)
- **IATA**; Uluslararası Hava Taşıyıcılar Birliği (International Air Transport Association)
- **ICAO**; Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı (International Civil Aviation Organisation)
- **ILS**; Aletli İniş Sistemi (Instrument Landing System)

- **İHA**; İnsansız Hava Aracı
- **İMF**; Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
- **İTC**;Uluslararası Ticaret Merkezi (International Trade Centre)
- **JAA-TO**; Ortak Havacılık Otoriteleri Birliği Eğitim Organizasyonu (Joint Aviation Authorities Training Organization)
- **JAR**; JAA Regülasyonu (Joint Airworthiness Regulation)
- **HEAŞ**; Havaalanları İşletme ve Havacılık Endüstrileri A.Ş.
- **KAYSİS**; Kamu Bilgi Yönetimi Sistem
- **KİD**; Kirala-İşlet-Devret
- **MTMA**; Askeri Terminal Kontrol Sahası (Military Terminal Control Area)
- **NDB**; Yönlendirilmiş Radyo Yayın Cihazı (Non-Directional Radio Beacon)
- **NOF**; Uluslararası NOTAM Ofisi (International NOTAM Office)
- **NOTAM**; Havacılık Otoriteleri Havalimanı İşleticileri tarafından Havacılara Uçuş ve Yer Emniyetini Etkileyecek Konularda Uyarılmaya Yönelik Yayınlanan Bildiri (Notice to Airman)
- **ÖSYM**; Öğrenci Seçme Yerleştirme Sistemi
- **PAT**; Pist, Apron, Taksi Yolu
- **PIB**; Uçuş Öncesi Bilgi Bülteni (Pre-Flight Information Bulletin)
- **PSR**; Birincil Gözetim Radarı (Primary Surveillance Radar)
- **RCC**; Kurtarma Koordinasyon Merkezi (Rescue Coordination Center)
- **RNAV**; Saha Seyrüseferi (Area Navigation)
- **SACA**; EASA Ülkesi Havayolu Şirketleri Uçaklarına Yapılan Ramp Denetimi (Safety Assessment of EASA Operators Aircraft)
- **SAFA**; Yabancı Hava Araçlarına Yapılan Ramp Denetimi (Safety Assessment of Foreign Aircraft)
- **SANA**; Yerli Hava Araçlarına Yapılan Ramp Denetimi (Safety Assessment of National Aircraft)
- **SAR**; Arama ve Kurtarma (Search and Rescue)
- **SHGM**; Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü
- **SHY**; Sivil Havacılık Yönetmeliği
- **SSR**; İkincil Gözetim Radarı (Secondary Surveillance Radar)
- **SSY**; Seyrüsefer Yardımcıları
- **TMA**; Terminal Kontrol Sahası (Terminal Manoeuvring Area)
- **TİM**; Türkiye İhracatçılar Meclisi
- **THY**; Türk Hava Yolları AO
- **TRTO**; Tip İntibak Eğitim Organizasyonu (Type Rating Training Organisation)
- **TÜİK**; Türkiye İstatistik Kurumu
- **TWR**; Havalimanı Kontrol Kulesi (Tower)
- **UAB**; Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı
- **UNCTAD**; Birleşmiş Milletler Ticaret ve Gelişme Konferansı (United Nations Conference on Trade and Development)
- **VFR**; Görerek Uçuş Kuralları (Visual Flight Rules)
- **VOR**; Çok Yüksek Frekanslı Tüm Yönlü Radyo Verici İstasyonu (Very High Frequency Omni Directional Range)
- **WTO**; Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization)
- **YİD**; Yap İşlet Devret
- **YPK**; Yüksek Planlama Kurulu